

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ: Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

***ΝΕΟΙ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ***

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΩΝ:

ΚΑΝΑΚΗ ΜΑΡΙΑ, Α.Μ. 2470

ΜΑΝΕΛΑΚΗ ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ, Α.Μ.2658

ΧΑΙΡΕΤΗ ΟΛΥΜΠΙΑ, Α.Μ. 2529

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΚΟΥΤΡΑ ΚΛΕΙΩ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2015

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε πρωτίστως την επιβλέπουσα καθηγήτρια μας κ. Κούτρα Κλειώ, κι έπειτα τις οικογένειες μας για την στήριξη και την υπομονή που υπέδειξαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ :ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.7

1.2 ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.8

1.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.14

1.4 ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.16

1.5 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.21

1.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.....σελ.23

1.7 ΜΕΤΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.25

1.8 ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....σελ.28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΦΗΒΟΙ

2.1 ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ.....σελ.30

2.1.1 Η ΕΦΗΒΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.....σελ.30

2.2 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΕΦΗΒΕΙΑ.....σελ.32

2.2.1 ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ.....σελ.34

2.2.2 Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ.....σελ.35

2.3 Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ.....σελ.36

2.4 ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ.....σελ.38

2.5 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ.....σελ.43

2.6 ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ.....σελ.44

2.7 Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΓΩ.....σελ.	47
2.8 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....σελ.	49
2.8.1 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ 20 ⁰ ΚΑΙ ΤΟΝ 21 ⁰ ΑΙΩΝΑ.....σελ.	52
2.8.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΦΗΒΟ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....σελ.	57
2.9 ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....σελ.	58
2.10 ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ.....σελ.	60
2.11 ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΙ.....σελ.	63
2.12 ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΑΛΚΟΟΛ

3.1 Η ΧΡΗΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ.....σελ.	72
3.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ.....σελ.	75
3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΑΛΚΟΟΛ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ.....σελ.	79
3.4 ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΑΛΚΟΟΛ.....σελ.	82
3.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΑΛΚΟΟΛ.....σελ.	84
3.6 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.....σελ.	87
3.7 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ.....σελ.	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ.....σελ.	94
4.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....σελ.	94
4.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ.....σελ.	95

4.4 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....σελ.95
4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.....σελ.96
4.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....σελ.97
4.7 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ.....σελ.98
4.8 ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....σελ.98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

5.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....σελ.99
5.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....σελ.101
5.3 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.....σελ.104
5.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΣσελ.110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

6.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ.....σελ.115
6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....σελ.118
6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.125
6.4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....σελ.127
6.4.1 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟ ΑΤΟΜΟ-ΕΦΗΒΟ.....σελ.127
6.4.2 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....σελ.129
6.4.3 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.....σελ.131
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.132
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....σελ.14

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο αποτελεί μία πολυδιάστατη έννοια και έχει αποσχολήσει σημαντικά τους επιστήμονες τα τελευταία χρόνια. Το κοινωνικό κεφάλαιο περιλαμβάνει δύο μορφές. Η πρώτη μορφή ονομάζεται «δομικό κοινωνικό κεφάλαιο» (structural) και αναφέρεται στα σχετιζόμενα αντικείμενα και εξωτερικά παρατηρούμενα κοινωνικά κατασκευάσματα, όπως δίκτυα, ενώσεις, θεσμούς, κανόνες και διαδικασίες. Αθλητικές και μουσικές ομάδες, επιτροπές και ενώσεις στα πλαίσια της γειτονιάς είναι παραδείγματα από αυτή τη μορφή του κοινωνικού κεφαλαίου. Η δεύτερη μορφή το «γνωστικό κοινωνικό κεφάλαιο» (cognitive) αποτελείται από περισσότερα υποκειμενικά και άυλα στοιχεία όπως γενικά αποδεκτές στάσεις και τρόποι συμπεριφοράς, κοινές αξίες, αμοιβαιότητα και εμπιστοσύνη. Το δομικό και το γνωστικό κεφάλαιο πρέπει να συνδυαστούν για να εκπροσωπήσουν το συνολικό δυναμικό για αμοιβαία επωφελή συνολική δράση που υπάρχει εντός της κοινότητας (Grootaert and Bastelaer, 2002).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταδειχθούν τα οφέλη και οι συνέπειες του κοινωνικού κεφαλαίου, καθώς και ο ρόλος του απέναντι στην κατανάλωση αλκοόλ. Θα αναλυθούν οι παράγοντες του Κ.Κ, η δομική και γνωστική μορφή του και το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο.

Η εργασία μας αποτελείται από έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου, οι μορφές του και οι επιπτώσεις του. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εφηβεία, στην ψυχολογία των εφήβων και στους παράγοντες που επιδρούν πάνω στη συμπεριφορά τους. Το τρίτο κεφάλαιο και τελευταίο του θεωρητικού μέρους, αναφέρεται στην κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους, στους λόγους που τους οδηγούν στην κατανάλωση και στη διάσταση του φαινομένου στην Ευρώπη. Το πρακτικό μέρος ξεκινάει με το τέταρτο κεφάλαιο το οποίο κάνει μία περιγραφή της έρευνας. Ακολουθεί το πέμπτο κεφάλαιο που αναλύει στατιστικά τα αποτελέσματα της έρευνας. Και τέλος στο έκτο κεφάλαιο γίνεται συνδεση των αποτελεσμάτων με την ερευνητική υπόθεση και τα ερευνητικά ερωτήματα, αναφέρονται τα τελικά συμπεράσματα και οι προτάσεις παρέμβασης αντιμετώπισης του προβλήματος κατανάλωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 Η ΈΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο όρος «κοινωνικό κεφάλαιο» έγινε δημοφιλής, επειδή ενοποιεί έννοιες που υπήρχαν αδιαμόρφωτες στις Πολιτικές Επιστήμες, την Κοινωνιολογία και την Οικονομία. Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου περικλείει μια κοινωνική και μια κεφαλαιουχική διάσταση.

Στην πραγματικότητα, το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί επέκταση των ιδεών των Hume, Burke και Adam Smith που αναπτύχθηκαν τον 18^ο αιώνα και δεν περιορίστηκαν στην περιγραφή του κοινωνικού συμβολαίου ή της κοινωνίας των πολιτών, αλλά επέμειναν στην περιγραφή των κοινωνικών δικτύων, της αμοιβαιότητας και του σεβασμού των κανόνων.

Σύμφωνα με τον Adam Müller, το πνευματικό κεφάλαιο μιας κοινότητας καθορίζει και το οικονομικό της μέλλον, ενώ οι Marx και Engles εισήγαγαν τον όρο «αλληλεγγύη» για να περιγράψουν τα συναισθήματα σύμπνοιας που δημιουργούνται ανάμεσα σε δύο ομάδες, όταν απειλούνται από έναν κοινό καπιταλιστικό αντίπαλο ή κάτω από συνθήκες καταπίεσης. Ακόμα, ο Simmel περιέγραψε συναλλαγές που στηρίζονται στην αμοιβαιότητα, ενώ ο Durkenheim και ο Parsons ανέπτυξαν τη θεωρία ότι κάθε πραγματική αλληλεπίδραση βασίζεται σε ένα πλέγμα πνευματικών, ηθικών και αξιακών συμβάσεων. Τέλος, ο Marx Weber αναφέρθηκε εκτενώς στην έννοια της εμπιστοσύνης.

Η κλασική κοινωνιολογία αναγνωρίζει ως πηγές του κοινωνικού κεφαλαίου:

- Την «αλληλεγγύη» (Marx), η οποία εμφανίζεται ως αντίσταση σε καταστάσεις φτώχειας, καταπίεσης και εξαναγκασμού,

- Τη «συναλλακτική αμοιβαιότητα» (Kilby, 1991. Fry, 1989), φαινόμενο που αναπτύσσεται σε μικροεπίπεδο (π.χ. μεταξύ γειτόνων) ή πιο σύνθετες σχέσεις, όπως η πελατειακή σχέση με βουλευτές,

- Την «αξιακή παράδοση» (Durkenheim, 1956. Parsons, 1951), η οποία προηγείται κάθε προσωπικής σχέσης και πολλές φορές μεταφέρεται με την παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα και

- Την «επιβεβλημένη εμπιστοσύνη» (Weber, 1954), που αναφέρεται στο σύνολο των κανόνων που διέπουν την ομαδικότητα.

Η πρώτη που χρησιμοποίησε τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο με την έννοια που είναι γνωστό σήμερα ήταν η Lyda Judson Hanifan (1916), μια νεαρή προοδευτική εκπαιδευτικός και κοινωνική μεταρρυθμίστρια, η οποία εργαζόμενη στην αγροτική Δυτική Βιρτζίνια, συμπέρανε ότι τα ανησυχητικά προβλήματα εκείνων των κοινοτήτων θα μπορούσαν να λυθούν μονάχα με την ενδυνάμωση των δικτύων αλληλεγγύης μεταξύ των κατοίκων τους. Συγκεκριμένα, η Hanifan (1916:130) υποστήριξε ότι «το άτομο είναι ανήμπορο κοινωνικά, εάν αφηθεί μόνο του ... Εάν έρθει σε επαφή με τον γείτονά του, και αυτοί με άλλους γείτονες, θα υπάρξει μια συσσώρευση κοινωνικού κεφαλαίου, η οποία μπορεί άμεσα να ικανοποιήσει τις κοινωνικές του ανάγκες και η οποία μπορεί να φέρει μια κοινωνική δυνατότητα επαρκή για την ουσιαστική βελτίωση των συνθηκών ζωής σε ολόκληρη την κοινότητα.»

1.2 ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου που μπορούν να οδηγήσουν σε αβεβαιότητα σχετικά με το τί είναι και πώς μετριέται.

Επισημώς, το κοινωνικό κεφάλαιο έχει οριστεί στην Αναφορά του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α., 2001:41), Η Ευημερία των Εθνών, ως :«Δίκτυα που περιλαμβάνουν κοινές νόρμες, αξίες και τρόπους κατανόησης, στοιχεία τα οποία διευκολύνουν τη συνεργασία εντός και μεταξύ των ομάδων».

Η Παγκόσμια Τράπεζα (1999) σε κείμενό της αναφέρει ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στους θεσμούς, τις σχέσεις και τις νόρμες που διαμορφώνουν την ποιότητα και την ποσότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μιας κοινωνίας... Το κοινωνικό κεφάλαιο δεν είναι απλά το σύνολο των θεσμών που συγκροτούν μια κοινωνία – είναι η κόλα που τους κρατάει ενωμένους/δεμένους».

Τα τελευταία χρόνια η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έχει αποτελέσει σημείο επέκτασης αλλά και διαμάχης μέσω της συνεισφοράς ενός μεγάλου αριθμού κοινωνικών ερευνητών και ακτιβιστών της πολιτικής. Τις τελευταίες δυο δεκαετίες, τρία κυρίως ονόματα βρίσκονται στο προσκήνιο της ανάπτυξης της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου : ο Pierre Bourdieu, ο James Coleman και ο Robert Putnam.

Ο Bourdieu (1986) μελέτησε γενικά την έννοια του κεφαλαίου και διέκρινε τέσσερις διαφορετικές μορφές:

- το οικονομικό,
- το πολιτισμικό,
- το συμβολικό και
- το κοινωνικό.

Σύμφωνα με τον ίδιο, το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελείται από δυο διαστάσεις: πρώτον, τα κοινωνικά δίκτυα και τις συνδέσεις/σχέσεις και δεύτερον, την κοινωνικότητα. Ακόμη, όρισε το κοινωνικό κεφάλαιο ως:

«το σύνολο των πραγματικών ή συμβολικών πόρων οι οποίοι συνδέονται με την κατοχή ενός ανθεκτικού δικτύου περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένων σχέσεων αμοιβαίας αποδοχής και αναγνώρισης – ή με άλλα λόγια, το να αποτελείς μέλος μιας ομάδας» (Bourdieu, 1986:248).

Ουσιαστικά το κοινωνικό κεφάλαιο αντιπροσωπεύει το άθροισμα των πλεονεκτημάτων που αποκομίζουν όσα άτομα ανήκουν σε κοινά δίκτυα ή σε ομάδες. Ο όγκος του κοινωνικού κεφαλαίου που διαθέτει κάποιος εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου των διασυνδέσεων που μπορεί να κινητοποιήσει επιτυχώς, καθώς και από τον όγκο του κεφαλαίου (οικονομικού, πολιτισμικού ή συμβολικού) που διαθέτει ο καθένας από εκείνους με τους οποίους συνδέεται.

Όπως επισημαίνει ο Portes (1998:1), αυτός ο ορισμός «καθιστά σαφές ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αναλύεται σε δυο συστατικά στοιχεία : πρώτον, την ίδια τη κοινωνική σχέση που επιτρέπει στα άτομα να διεκδικήσουν πρόσβαση σε πόρους που ανήκουν στους συνεργάτες τους [τα κοινωνικά δίκτυα και τους συστατικούς δεσμούς τους] και δεύτερον, τον αριθμό και την ποιότητα των συγκεκριμένων πόρων [των κοινωνικών πόρων]».

Ο Coleman (1988, 1990) παρατήρησε ότι τα οικογενειακά συστήματα απαρτίζονται από οικονομικό κεφάλαιο (δηλ, οικονομικούς πόρους για τα έξοδα του σπιτιού και της ανατροφής των παιδιών), από ανθρώπινο κεφάλαιο (δηλ. γονική εκπαίδευση και οικονομικές δεξιότητες) και τέλος, από κοινωνικό κεφάλαιο. Ενώ οι δυο πρώτες έννοιες αναφέρονται στις γονικές οικονομικές και γνωστικές ικανότητες, ο τελευταίος όρος αναφέρεται αυστηρά στις πιο κοινωνικές και διαπροσωπικές πλευρές της οικογενειακής ζωής. Ο Coleman αναγνώρισε δυο διαφορετικά στοιχεία του κοινωνικού κεφαλαίου: πρώτον, το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα σύμπλεγμα σχέσεων και δεύτερον, το κοινωνικό κεφάλαιο ως πηγή πόρων μέσω των σχέσεων με άτομα. Επιπλέον, τόνισε διάφορα οφέλη του κοινωνικού κεφαλαίου, συμπεριλαμβάνοντας τις προσδοκίες και τις υποχρεώσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας, ακόμα εδραιώνοντας τις νόρμες και τις αξίες στις σχέσεις.

Συγκεκριμένα, ο Coleman (1990:302) υποστήριξε ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται από τη λειτουργία του. Δεν είναι μια μεμονωμένη οντότητα αλλά περιλαμβάνει έναν αριθμό από ποικίλες οντότητες που έχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: όλες αποτελούνται από κάποια μορφή κοινωνικής δομής, και διευκολύνουν ορισμένες δράσεις ατόμων τα οποία είναι εντός της δομής. Όμοια με άλλους τύπους κεφαλαίου, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι παραγωγικό, καθιστώντας δυνατή την επίτευξη ορισμένων στόχων η οποία θα ήταν αδύνατη σε περίπτωση απουσίας του».

Επίσης, διαχώρισε το κοινωνικό κεφάλαιο που διαμορφώνεται στα πλαίσια της οικογένειας από αυτό που σχηματίζεται σε επίπεδο κοινότητας. Η συμμετοχή στο τελευταίο έχει τις ρίζες της σε συγκεκριμένες δεξιότητες που επιτρέπουν τη δημόσια δράση και την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων, συνδέοντας κατ' αυτό τον τρόπο το άτομο με την ομάδα και διαμορφώνοντας την αυτοαντίληψη του.

Σύμφωνα με τον Coleman (1988) πάντως δεν υφίσταται κοινωνικό κεφάλαιο, αν δεν απορρέει από αυτό παραγωγική δραστηριότητα. ,δηλαδή οι σχέσεις που αναπτύσσουν τα μέλη μιας κοινότητας δεν αποτελούν από μόνες το κοινωνικό της κεφάλαιο, αλλά είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την ανάπτυξη της παραγωγής της. Θεωρεί ότι το κοινωνικό κεφάλαιο διαμορφώνεται αρχικά σε επίπεδο οικογένειας και στη συνέχεια εξελίσσεται σε επίπεδο κοινότητας έχοντας τις παρακάτω παραμέτρους:

- Η βασική παράμετρος είναι η εμπιστοσύνη που έχουν τα μέλη των δικτύων ότι θα πραγματοποιηθούν όλες οι απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να ολοκληρωθούν ομαλά όλες οι διαδικασίες και να επιτευχθούν οι κοινοί στόχοι που έχουν τεθεί.
- Έπειτα, σημαντικό ρόλο παίζει η μετάδοση των πληροφοριών ανάμεσα στα μέλη των δικτύων, αλλά και ανάμεσα σε διαφορετικά δίκτυα. Με την σωστή διαρροή των πληροφοριών βελτιώνεται η επικοινωνία στην κοινότητα και προωθείται η συνεργασία.
- Βασικός παράγοντας είναι η επιβολή κυρώσεων στα μέλη σε περίπτωση που εκείνα δεν λειτουργούν με βάση τους κοινά αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς, που έχουν καθορίσει τα ίδια μέλη των δικτύων. Οι κυρώσεις ενισχύουν τις υπάρχουσες και συμφωνημένες συμπεριφορές και αυξάνουν το επίπεδο εμπιστοσύνης των μελών των δικτύων σε ότι αφορά την διεκπεραίωση των διαδικασιών και των λειτουργιών.
- Ακόμη, παρατηρούνται σχέσεις εξουσίας μεταξύ των μελών. Πιο συγκεκριμένα, δίνεται σε κάποιον ηγέτη το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει τα μέσα και το κοινωνικό κεφάλαιο που ο ίδιος θεωρεί σωστά, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της οργάνωσης ή της ομάδας.
- Πρέπει να δημιουργούνται κατάλληλες κοινωνικές οργανώσεις μέσω των οποίων τα άτομα να εκπληρώνουν τους στόχους τους, που θα καθορίζονται ανάλογα με τις ανάγκες τους.

- Τέλος, να υπάρχουν κοινωνικές οργανώσεις που στοχεύουν στην άμεση κάλυψη των αναγκών των μελών τους, λαμβάνοντας όμως και τις ανάγκες ατόμων που δεν είναι μέλη τους, ωφελώντας ολόκληρη την κοινότητα στο σύνολο της. (Coleman, 1988).

Ενώ ο Coleman τονίζει την σπουδαιότητα των οικογενειακών και σχολικών συστημάτων ως τις πιο τυπικές θέσεις έρευνας του κοινωνικού κεφαλαίου και ο Bourdieu παρουσιάζει μια πιο ατομικιστική εικόνα της δομής, ο Putnam επεκτείνει τον ορισμό γενικά στις κοινωνίες και τις κοινότητες. Κάνει τη διάκριση ανάμεσα στο φυσικό κεφάλαιο (φυσικά αντικείμενα), το ανθρώπινο κεφάλαιο (ατομικές ιδιοκτησίες) και το κοινωνικό κεφάλαιο. Σύμφωνα με τον Putnam, οι έννοιες της εμπιστοσύνης και της αμοιβαιότητας προέρχονται από τις σχέσεις των κοινωνικών δικτύων και επομένως παράγουν την ‘κοινωνική αρετή’ (Putnam, 2000:19) ή μια αξιόπιστη κοινότητα όπου οι κάτοικοι όχι μόνο γνωρίζουν ο ένας τον άλλο αλλά εμπλέκονται ενεργά ο ένας στη ζωή του άλλου και διατηρούν σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλοβοήθειας (π.χ. προσέχοντας τα παιδιά του γείτονα). Είναι επιπλέον σημαντικό να σημειώσουμε ότι με στόχο την επίτευξη μιας δυνατής κοινότητας με υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου, οι έννοιες της εμπιστοσύνης και της αμοιβαιότητας καθώς επίσης και οι υποχρεώσεις συνέπειας πρέπει να είναι αμοιβαίες μεταξύ των κατοίκων.

Ο Putnam (1993:167) υποστηρίζει ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται σε χαρακτηριστικά της κοινωνικής οργάνωσης, όπως η εμπιστοσύνη, οι νόρμες και τα δίκτυα, που μπορούν να βελτιώσουν την αποδοτικότητα της κοινωνίας διευκολύνοντας τη συντονισμένη δράση». Επίσης, πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο οι κανονιστικές ρυθμίσεις και τα κοινωνικά δίκτυα εξελίσσονται, επισημαίνοντας ότι οι θετικές επιδράσεις του κοινωνικού κεφαλαίου αυξάνονται με τη χρήση τους και μειώνονται αντίστοιχα όταν παραμένουν σε αδράνεια. Οι κοινωνικές σχέσεις εξασθενούν, εάν δεν ανατροφοδοτούνται, και οι κανονιστικές ρυθμίσεις βασίζονται στη συχνή και ποιοτική επικοινωνία μεταξύ ομάδων και ατόμων (Παπάνης).

Σύμφωνα με τους Boeck, Fleming και Kemshall (2006:1) «το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να οριστεί ως το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών

αλληλεπιδράσεων, των δικτύων και των δικτυακών ευκαιριών που είτε οι άνθρωποι είτε οι κοινότητες έχουν μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Αυτό το περιβάλλον χαρακτηρίζεται από αμοιβαία εμπιστοσύνη και ανταπόδοση και ενημερώνεται με συγκεκριμένες νόρμες και αξίες.»

Ο Lin (2001) υποστηρίζει ότι «η συλλογιστική βάση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου είναι σχετικά απλή : επένδυση σε κοινωνικές σχέσεις με αναμενόμενη ανταπόδοση». Επίσης, ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως «οι πόροι οι οποίοι είναι ενσωματωμένοι σε μια κοινωνική δομή και οι οποίοι είναι προσβάσιμοι και / ή ενεργοποιημένοι σε σκόπιμες δράσεις. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου περιέχει τρία στοιχεία: πόρους ενσωματωμένους σε μια κοινωνική δομή, δυνατότητα πρόσβασης σε αυτούς τους κοινωνικούς πόρους από τα άτομα και χρήση ή ενεργοποίηση αυτών των κοινωνικών πόρων από τα άτομα τα οποία εμπλέκονται σε σκόπιμες δράσεις. Υπ' αυτή την έννοια, το κοινωνικό κεφάλαιο περιέχει τρία στοιχεία που τέμνουν δομή και δράση: τη δομική (ενσωμάτωση), ευκαιρία (δυνατότητα πρόσβασης) και τη χρήση που προσανατολίζεται στη δράση».

Παρά τις διαφορές που παρατηρούνται στους χρήστες του όρου σε σχέση με τον ακριβή ορισμό του, κατά γενική ομολογία η εμπιστοσύνη, οι νόρμες (αμοιβαιότητας) και οι κοινωνικές κυρώσεις αποτελούν τον πυρήνα της συγκεκριμένης έννοιας (Healy, 2005:54).

Σύμφωνα με τον Healy (2005:55), το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται σε πόρους έμφυτους σε αυτό – οργανωμένα ανθρώπινα δίκτυα που βασίζονται στα εξής αμοιβαία στοιχεία:

1. Προσδοκίες και υποχρεώσεις (στήριξης, δέσμευσης, παράδοσης)
[ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ]
2. Επικοινωνία πληροφόρησης, γνώσης, άτυπων νορμών, κυρώσεων και κατανοήσεων [ΑΞΙΕΣ] και
3. Το να ανήκεις κάπου [ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ]

Οι έννοιες των υποχρεώσεων και προσδοκιών είναι θεμελιώδη στοιχεία της θεωρίας του κοινωνικού κεφαλαίου. Ένα άτομο κάνει μια χάρη σε κάποιο άλλο εξαιτίας κάποιας κληρονομημένης υποχρέωσης (είτε ηθικής, είτε συμβατικής είτε

πολιτιστικής). Αυτό συνδέεται με την προσδοκία ανταπόδοσης της χάρις – ίσως όχι άμεσης ή όχι από τον παραλήπτη της αρχικής χάρις. Όταν οι νόρμες συνεργασίας γενικεύονται μεταξύ “τρίτων” τότε καθιερώνεται μια συνήθεια ή προσδοκία ανταπόδοσης. Οι αθροιστικές νόρμες της ανταπόδοσης, της εμπιστοσύνης και της συνεργασίας ίσως είναι δύσκολο να προκύψουν; ίσως αθετηθούν εύκολα εάν ισχυροί θεσμοί ή σημαντικοί δράντες αποστατήσουν (Healy, 2005:65).

1.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

«...Η υποτιθέμενη διαφορά ανάμεσα σε Coleman – Putnam από τη μια μεριά και Bourdieu από την άλλη δεν πρέπει να μεγαλοποιείται. Και οι δυο ομάδες συγγραφέων προσεγγίζουν το θέμα από διαφορετική οπτική γωνία έχοντας άλλες ανησυχίες. Ο Coleman ενδιαφερόταν για την απόδοση και ισότητα στην εκπαίδευση καθώς και τον ρόλο διαφόρων κοινωνικών δικτύων κατά τη μεσολάβηση των νορμών και της στήριξης. Ο Putnam ασχολείται κυρίως με τη δύναμη της αστικής ζωής και της κοινωνικής συνοχής – συχνά σε ένα υπο – εθνικό συνολικό επίπεδο. Ο Bourdieu ενδιαφέρθηκε για τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές ομάδες αναπαράγουν τη κοινωνική θέση τους καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο η έννοια του κεφαλαίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει πολλά διαφορετικά είδη πλεονεκτήματος και επινοητικότητας. Οι Bourdieu, Coleman και Putnam έχουν όλοι τονίσει τον τρόπο με τον οποίο το κοινωνικό κεφάλαιο συμπληρώνει άλλους τύπους κεφαλαίου – ειδικά το ανθρώπινο κεφάλαιο» (Healy, 2005:70).

Αναλυτικότερα, κάνοντας μια σύγκριση της θεωρίας του Bourdieu με αυτές των Coleman και Putnam, προκύπτει ότι ο Bourdieu είναι πιο ακριβής στην περιγραφή της κοινωνικής διάστασης του κεφαλαίου, ενώ οι υπόλοιποι ορισμοί είναι υπερβολικά γενικοί και περιλαμβάνουν κάθε είδους αλληλεπίδραση. Επίσης, ο Bourdieu δίνει έμφαση στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στην κάστα, στην

ιεραρχία και στην ανισότητα. Αντίθετα, ο Putnam αντιλαμβάνεται την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω οριζόντιων δικτύων. Έμφαση δίνεται στην πρόσβαση στα κοινωνικά δίκτυα, ενώ ο αποκλεισμός από αυτά αποτελεί την αρνητική διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου. Ο Bourdieu θεωρεί ως ωφέλιμη την μακρόχρονη επένδυση σε ανθεκτικά δίκτυα και όχι στις χαλαρές συνδέσεις, ενώ η προσέγγισή του έχει περισσότερο μακρο – κοινωνιολογικό παρά μικρο – κοινωνιολογικό χαρακτήρα (Παπάνης, Γιαβρίμης & Ρουμελιώτου, 2007).

«Οι τρεις κύριοι θεωρητικοί του κοινωνικού κεφαλαίου έχουν όλοι διαφορετικές απόψεις για τη σημασία και το ρόλο των οικογενειών στη δημιουργία του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι Bourdieu και Coleman τοποθετούν τις οικογένειες στο κέντρο της εννοιολόγησής τους, ενώ ο Putnam αποκεντρώνει τις οικογένειες, θεωρώντας το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα των μεγάλων κοινοτήτων, των περιφερειών ή των εθνών παρά των ίδιων των ατόμων ή των οικογενειών. Ο Bourdieu θεωρεί την οικογένεια ως ένα μέρος όπου τα αποκτήματα του κεφαλαίου μεταβιβάζονται μέσα στο χρόνο από τη μια γενιά στην επόμενη. Όταν οι άνθρωποι γεννιούνται έχουν πρόσβαση σε διαφορετικούς τύπους κεφαλαίου, πράγμα το οποίο μπορεί να εξηγήσει με ποιο τρόπο μεταβιβάζονται προνόμια ή μειονεκτήματα» (Edwards, 2003).

Με άλλα λόγια, τόσο ο Coleman όσο και ο Putnam υποστηρίζουν ότι οι κλειστές και συλλογικές κοινότητες έχουν μεγαλύτερο κοινωνικό κεφάλαιο. Σε αντίθεση με την κατανόηση των Bourdieu και Coleman ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι κυρίως ιδιωτικό αγαθό (το αυξανόμενο κοινωνικό κεφάλαιο διευκολύνει τα ωφέλιμα αποτελέσματα για τα άτομα, όπως η ακαδημαϊκή επιτυχία), η θεωρία του Putnam απλά κατανοεί το κοινωνικό κεφάλαιο ως δημόσιο αγαθό (το υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου διευκολύνει τα ωφέλιμα αποτελέσματα για την κοινότητα, όπως η μείωση του εγκλήματος ή η αυξανόμενη πολιτική συμμετοχή) (Schaefer – McDaniel, 2004:4).

Ενώ και οι τρεις θεωρίες επωφελούνται η μια από την άλλη, υπάρχουν αξιοσημείωτοι περιορισμοί που πρέπει να συζητηθούν. Πρώτον, η ερμηνεία του κοινωνικού κεφαλαίου του Coleman εστιάζει στην εξέταση της ποσότητας και όχι της ποιότητας των διαπροσωπικών σχέσεων (Parcel and Menaghan, 1993). Το να

περνάς χρόνο με τα παιδιά είναι κρίσιμο για την ανάπτυξή τους, ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο αναλώνεται αυτός ο χρόνος και τι είδους δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα φαίνεται ότι είναι πιο σημαντικό από απλά και μόνο την ποσότητα του χρόνου που αφιερώνεται στο παιδί. Δεύτερον, παρά το γεγονός ότι σε προηγούμενη έρευνα βρέθηκαν διαφορές στα κοινωνικά δίκτυα μεταξύ αγοριών και κοριτσιών (Gifford – Smith and Brownell, 2003), κανένας από τους θεωρητικούς δεν ασχολήθηκε με το σημαντικό θέμα πώς βιώνουν και βλέπουν το κοινωνικό κεφάλαιο άτομα διαφορετικού φύλου, εθνικότητας και πολιτισμού (Morrow, 1999, 2001). Επιπλέον, έρευνα για το κοινωνικό κεφάλαιο έχει επίσης κυρίως εστιάσει στις φτωχές κοινότητες, ενώ ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στις εύπορες κοινότητες έχει αγνοηθεί. Πρόσφατη έρευνα δεν έχει ακόμα ασχοληθεί με αυτά τα θέματα και καμία θεωρία δεν έχει λάβει υπόψη αυτούς τους παράγοντες (Schaefer – McDaniel, 2004:5).

Κοινό σημείο σε όλους τους ορισμούς του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ότι εμφανίζεται ως δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας και δεν εξαρτάται από την ατομική δράση, σε αντίθεση με τις έννοιες των κοινωνικών δικτύων και της κοινωνικής υποστήριξης, που αναφέρονται και σε πράξεις ατόμων. Τα αποτελέσματά του ενισχύουν την κοινωνική συνοχή (αλλά και τον κοινωνικό έλεγχο), τη μεταβίβαση των αξιακών συστημάτων και την κοινωνική ενσωμάτωση πέρα από το οικογενειακό πλαίσιο (Παπάνης, Γιαβρίμης & Ρουμελιώτου, 2007).

1.4 ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Οι Boeck, Fleming και Kemshall (2006:1) ανέπτυξαν την ακόλουθη δομή του κοινωνικού κεφαλαίου :

- 1 Αίσθημα του Ανήκειν (Sense of Belonging):
- 2 Δίκτυα (Networks): Η συμμετοχή σε δίκτυα, ατόμων ή ομάδων, στη βάση της ισότητας των μελών. Το κοινωνικό κεφάλαιο αφορά οριζόντιες σχέσεις (μεταξύ των

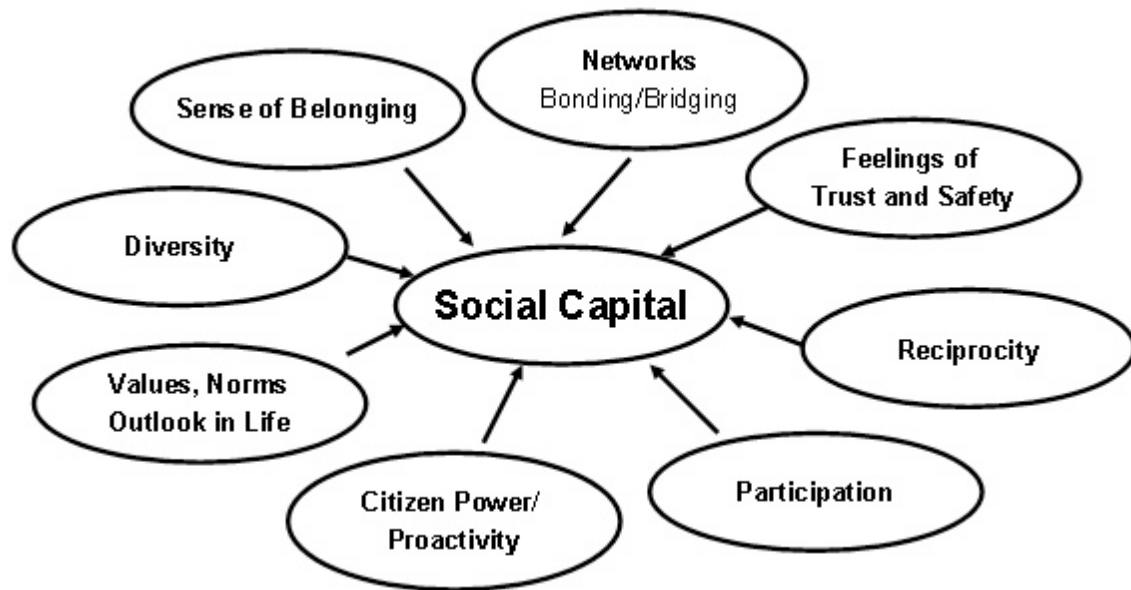
μελών της κοινότητας και της οικογένειας) αλλά και κάθετες μεταξύ των κοινοτήτων και των διαφόρων θεσμών και φορέων (Grand, Emma, 2001).

- 3 Εμπιστοσύνη και Ασφάλεια (Trust and Safety): Η εμπιστοσύνη επιτρέπει την ανάληψη ρίσκου, όταν υπάρχει η πεποίθηση ότι οι άλλοι θα αντιδράσουν θετικά και υποστηρικτικά ή τουλάχιστον δεν θα υπονομεύσουν την πρωτοβουλία. «Εμπιστοσύνη είναι η προσδοκία που γεννάται στο πλαίσιο μιας οργάνωσης για κανονική, έντιμη και συντροφική συμπεριφορά, από τα άλλα μέλη της οργάνωσης, στη βάση κοινών κανόνων» (Fukuyama, 1995).
- 4 Αμοιβαιότητα (Reciprocity): Τα άτομα παρέχουν υπηρεσίες στους άλλους ή ενεργούν προς όφελος άλλων με προσωπικό κόστος, προσδοκώντας, γενικώς και αορίστως, ότι θα υπάρξει ανταπόδοση σε κάποιο απροσδιόριστο χρόνο στο μέλλον, όταν οι ίδιοι θα το χρειάζονται.
- 5 Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα (Participation): Το συνδυασμένο αποτέλεσμα της εμπιστοσύνης, των δικτύων, των κανόνων και της αμοιβαιότητας δημιουργεί μια ισχυρή κοινότητα (Cox, Eva 1995). Η κοινότητα αυτή δεν είναι ιδιοκτησία κανενός, αλλά αξιοποιείται από όλους (Putnam, 1993).

Οι Attwood κ.α (2003), καθορίζουν τέσσερις τύπους συμμετοχής της κοινότητας:

- Κοινωνική συμμετοχή: τα άτομα να συμμετέχουν σε ομάδες, συλλόγους ή οργανώσεις.
- Άτυπος εθελοντισμός : δίνοντας, ως άτομο, βοήθεια σε άλλα άτομα που δεν αποτελούν μέλη της οικογένειας.
- Τυπικός εθελοντισμός : δίνοντας, ως άτομο, βοήθεια μέσω ομάδων, συλλόγων ή οργανώσεων προς όφελος άλλων ανθρώπων ή το περιβάλλον. Αυτός ο τύπος συμμετοχής έχει ρίζες στην κοινωνική συμμετοχή, αλλά απαιτεί μεγαλύτερη δέσμευση και χρόνο.
- Συμμετοχή των πολιτών: το άτομο, ασκεί τουλάχιστον μία, από μια σειρά εννέα δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων υπογραφών και παρίστανται σε δημόσιες συνεδριάσεις.

- 6 Δύναμη του Πολίτη / Προνοητικότητα (Citizen Power / Proactivity): αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αναλάβει πρωτοβουλία για να αλλάξει τις πτυχές του περιβάλλοντός του προκειμένου να προχωρήσει στην επίτευξη των επιμέρους στόχων του (Pujol et all, 2005).
- 7 Αξίες, Νόρμες, Αντίληψη για τη Ζωή (Values, Norms, Outlook in Life): Συνήθως είναι άγραφοι αλλά κατανοητοί κοινωνικοί κανόνες και αρχές που παρέχουν το πλαίσιο για ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο, χωρίς την προσφυγή σε θεσμικές διαδικασίες επιβολής κυρώσεων.
- 8 Ανοχή στην διαφορετικότητα (Diversity): Είναι το δικαίωμα των ανθρώπων να μπορούν να ενεργούν δηλαδή σύμφωνα με τη δική τους προσωπικότητα. Η διαφορετικότητα έχει δυο διαστάσεις. Η πρωταρχική διαφορετικότητα, αναφέρεται κυρίως στους βιολογικούς παράγοντες όπως το φύλο, η φυλή, η ηλικία, η αναπηρία, η εθνικότητα κτλ. Από την άλλη η δευτερεύουσα αναφέρεται στις κοινωνικοπολιτισμικές διαφορές, όπως η γλώσσα, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η κουλτούρα.

Σύμφωνα με τους ίδιους «υπάρχουν διαφορετικοί τύποι κοινωνικού κεφαλαίου οι οποίοι είναι σημαντικοί σε διαφορετικές καταστάσεις, ή στιγμές στη ζωή μας. Αυτοί οι τύποι διαμορφώθηκαν μέσα από:

- Τους τύπους των δικτύων (όμοιους ή ανομοιογενείς, εξωτερικούς ή εσωτερικούς)
- Συγκεκριμένες και κατανεμημένες νόρμες και αξίες
- Τον τύπο της κοινότητας (τοποθεσία, ενδιαφέρον, ταυτότητα, πίστη κ.τ.λ.)
- Ενεργειακούς και οικονομικούς πόρους».

Ο τύπος του κοινωνικού κεφαλαίου μιας ομάδας εξαρτάται από την εσωστρέφεια ή εξωστρέφειά της, την προοδευτικότητα ή το συντηρητισμό, την καινοτομικότητα ή την προσήλωσή της στην παράδοση (Παπάνης, Γιαβρίμης & Ρουμελιώτου 2007). Ο Pantoja (1999) διακρίνει έξι τύπους κοινωνικού κεφαλαίου, που αναφέρονται:

- στις σχέσεις συγγένειας,
- στα τυπικά και άτυπα κοινωνικά δίκτυα με οριζόντια ή κάθετη οργάνωση,
- στις πολιτισμικές οργανώσεις,
- στις κοινωνικές κανονιστικές ρυθμίσεις και αξίες και τέλος
- στο θεσμικό γίγνεσθαι μιας κοινωνίας.

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο περιλαμβάνει τόσο **δομικά** όσο και **γνωστικά** στοιχεία. Το **Δομικό** (structural) Κοινωνικό Κεφάλαιο αναφέρεται στα σχετιζόμενα αντικείμενα και εξωτερικά παρατηρούμενα κοινωνικά κατασκευάσματα, όπως δίκτυα, ενώσεις, θεσμούς, κανόνες και διαδικασίες. Παραδείγματα αυτής της μορφής Κοινωνικού Κεφαλαίου, είναι οι αθλητικές και μουσικές ομάδες καθώς και επιτροπές και ενώσεις στα πλαίσια της γειτονιάς Uphoff (2000, στους Grootaert and Bastelaer, 2002) .

Το **Γνωστικό** (cognitive) Κοινωνικό Κεφάλαιο συνδέεται με πιο υποκειμενικά ή ακαθόριστα στοιχεία, όπως γενικά αποδεκτές στάσεις και τρόποι συμπεριφοράς, κοινές αξίες, εμπιστοσύνη και οι νόρμες αμοιβαιότητας... Τρεις γενικοί τύποι εμπιστοσύνης διακρίνονται. Ο πρώτος τύπος είναι η εμπιστοσύνη στους οικείους/γνωστούς που υπάρχει στις εδραιωμένες σχέσεις και στα κοινωνικά

δίκτυα. Ο δεύτερος είναι η γενικευμένη εμπιστοσύνη ή ‘κοινωνική εμπιστοσύνη’ που συνδέεται με την επεκτεταμένη εμπιστοσύνη στους αγνώστους. Ο τρίτος τύπος είναι η θεσμική εμπιστοσύνη, η οποία συνδέεται με τους βασικούς τύπους εμπιστοσύνης στους τυπικούς κυβερνητικούς θεσμούς. Τέλος, η αμοιβαιότητα αναφέρεται στην παροχή πόρων από ένα άτομο ή ομάδα σε κάποιο άλλο άτομο ή ομάδα και η εξόφληση/αποπληρωμή των πόρων αντίστοιχης αξίας από τους ίδιους τους αποδέκτες στους αρχικούς παροχείς (Baum & Ziersch, 2003:320-323).

Οι δύο αυτές μορφές Κοινωνικού Κεφαλαίου αλληλοενισχύονται, παρόλο αυτά η μία μπορεί να υπάρξει χωρίς την άλλη, γι’ αυτό και πρέπει να αξιολογούνται ξεχωριστά. Οργανώσεις από κυβερνητική εντολή αντιπροσωπεύουν το δομικό κοινωνικό κεφάλαιο στο οποίο το θεσμικό στοιχείο δεν υπάρχει απαραίτητα. Ομοίως, πολλές σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης εξακολουθούν να υπάρχουν χωρίς οι οργανώσεις να είναι επίσημες. Τα γνωστικά στοιχεία προυποθέτουν άτομα με αμοιβαία επωφελή συνολική δράση ενώ τα δομικά στοιχεία του Κοινωνικού Κεφαλαίου διευκολύνουν τέτοιες δράσεις. Όμως, το δομικό και το γνωστικό Κοινωνικό Κεφάλαιο πρέπει να συνδιαστούν για να εκπροσωπίσουν το συνολικό δυναμικό για αμοιβαία επωφελή συνολική δράση που υπάρχει εντός της κοινότητας.

Άλλη διάκριση του κοινωνικού κεφαλαίου που επιτρέπει στους ερευνητές να απομονώσουν τα στοιχεία του κοινωνικού κεφαλαίου είναι βασισμένη στο σκοπό του ή στο εύρος της ενότητας που παρατηρείται. Το κοινωνικό κεφάλαιο αναπτύσσεται σε :

1. **Μικρο-επίπεδο:** Το κοινωνικό κεφάλαιο αναπτύσσεται με τη μορφή των οριζόντιων δικτύων των ατόμων και των νοικοκυριών και των συναφών κανόνων και των αξιών που αποτελούν τη βάση αυτών των δικτύων (Putnam, 1993) .
2. **Μεσο-επίπεδο:** κατέχει την οριζόντια και κάθετη σχέση μεταξύ των ομάδων, δηλαδή βρίσκεται μεταξύ του ατομικού και του κοινωνικού συνόλου. (Grootaert and Bastelaer, 2002).
3. **Μακρο-επίπεδο:** ως μορφή του θεσμικού και πολιτικού περιβάλλοντος και χρησιμεύει ως ένα υπόβαθρο, για όλη την οικονομική και κοινωνική

δραστηριότητα και την ποιότητα των μηχανισμών διακυβέρνησης. (Grootaert and Bastelaer, 2002).

1.5 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Λόγω της εστίασης της προσοχής του Putnam στις κοινότητες και στην ίδια την κοινωνία, το θεωρητικό του πλαίσιο έχει λάβει πολύ προσοχή από τους ερευνητές της κοινοτικής ανάπτυξης και επομένως, έχει γίνει η κυρίαρχη θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι κοινοτικοί ερευνητές καθώς επίσης και ο Putnam έχουν στη συνέχεια προσφέρει τρία επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου: bonding, bridging and synergy (2000). Το bonding social capital ορίζεται ως ο εσωτερικός αλλά αποκλειστικός τύπος του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα στις κοινότητες. Είναι εσωτερικό επειδή περιλαμβάνει μονάχα άτομα από συγκεκριμένες οργανώσεις (π.χ. Εθνική Οργάνωση Γυναικών) και επομένως αποκλειστικό καθώς δεν συνδέει άλλες οργανώσεις. Το bridging social capital, από την άλλη μεριά, αναφέρεται σε αποκλειστικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν πλήθος ανθρώπων διαφορετικής προέλευσης που εργάζονται για έναν κοινό σκοπό (π.χ. η κίνηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων). Η synergy συμβαίνει όταν οι κυβερνήσεις συνεργάζονται με κοινοτικά δίκτυα και οργανώσεις με σκοπό να επιτύχουν έναν κοινό στόχο (Schaefer – McDaniel, 2004:4 - 5).

Ο Woolcock (2001) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο δεν είναι κάτι μεμονωμένο που είτε έχουν οι οικογένειες είτε δεν έχουν. Είναι μάλλον μια πολυδιάστατη έννοια και πιο συγκεκριμένα αναφέρεται σε τρεις διαστάσεις τουλάχιστον.

Η πρώτη διάσταση είναι το κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού (**bonding social capital**), το οποίο αναφέρεται στις ομοιογενείς σχέσεις που αναπτύσσονται εντός της οικογένειας ανάμεσα στους γονείς, τα παιδιά και τους συγγενείς. Το κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού προωθεί την αίσθηση της ένταξης σε ομάδα και είναι καθοριστικής σημασίας για την αίσθηση της ευημερίας των μελών των οικογενειών

και των ομάδων. Επίσης ικανοποιεί την άμεση ανάγκη της ένταξης σε ομάδα, της λήψης αγάπης, συναισθηματικής στήριξης και αλληλεγγύης.

Η δεύτερη οριζόντια διάσταση είναι το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης (**bridging social capital**), το οποίο αναφέρεται στις συνδέσεις με ποικίλες κοινωνικές ομάδες: ετερογενείς σχέσεις με πιο μακρινούς φίλους, συγγενείς και γείτονες. Οι συνδέσεις δημιουργούνται έξω από το άμεσο δίκτυο αλλά με εκείνους που παρουσιάζουν ομοιότητες, όσον αφορά στα δημογραφικά χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων της κοινωνικοοικονομικής θέσης, των πιστεύω και των αξιών, των εμπειριών ζωής και του υπαρκτού κοινωνικού κεφαλαίου.

Η τρίτη κάθετη διάσταση είναι το **κοινωνικό κεφάλαιο συνδέσμου (linking social capital)**, όπου τα άτομα συνάπτουν «συμμαχίες με άτομα σε θέσεις ισχύος που είναι ευνοϊκά διακεείμενα... με σκοπό να ασκήσουν επιρροή σε πόρους, ιδέες και πληροφορίες από θεσμοθετημένους φορείς εκτός κοινότητας» (Woolcock, 2001:13).

Ο Woolcock (2001) αναφέρει ότι η συμβολή του κοινωνικού κεφαλαίου συνδέσμου τόσο στο κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού όσο και στο κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων που σχετίζονται με το κοινωνικό κεφάλαιο.

Μία από τις πρακτικές δυσκολίες στην εμπειρική ανάλυση του κοινωνικού κεφαλαίου συνδέσμου (linking social capital) είναι ότι δεν μπορεί εύκολα να παρατηρηθεί ή να μετρηθεί ποσοτικά, σε σύγκριση με το κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού (bonding social capital) και το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης (bridging social capital). Μια ισορροπία σε κάθε τύπο κοινωνικής σύνδεσης – δεσμού, γεφύρωσης και συνδέσμου – είναι μάλλον επιθυμητή και αναπόφευκτη. Υπερβολικό κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού χωρίς κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης μπορεί να οδηγήσει σε απομόνωση και πολιτιστική γκετοποίηση, όπως στην περίπτωση των εθνικών μειονοτήτων. Υπερβολικό κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης χωρίς κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού μπορεί να αφήσει τους ανθρώπους τρωτούς και χωρίς στενούς φίλους και κοινωνική στήριξη. Τόσο το κοινωνικό κεφάλαιο δεσμού όσο και το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης χωρίς την ύπαρξη του κοινωνικού

κεφαλαίου συνδέσμου μπορεί να αφήσει τις κοινότητες απομονωμένες από τα κέντρα δύναμης και επιρροής (Healy, 2005:78).

1.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Συναφής προς τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο είναι η έννοια των κοινωνικών δικτύων. Οι Walker, MacBride & Vachon (1977), όρισαν ως κοινωνικό δίκτυο το άθροισμα των προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το άτομο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα, λαμβάνει συναισθηματική υποστήριξη, υλική ενίσχυση και συμμετοχή στις υπηρεσίες, έχει πρόσβαση στις πληροφορίες και δημιουργεί νέες κοινωνικές επαφές.

Τα κοινωνικά δίκτυα διακρίνονται σε **άτυπα**, όπως τα μέλη της οικογένειας, οι φίλοι, μια ομάδα γονέων σε μια παιδική χαρά, οι γείτονες κ. ά. Και σε **τυπικά**, όπως οι σχολικές και οι κοινοτικές οργανώσεις, τα εργασιακά δίκτυα και οι σχέσεις με επαγγελματίες, όπως οι δάσκαλοι, όλοι όσοι παρέχουν υγειονομική περίθαλψη καθώς και όσοι εργάζονται για την κοινότητα.

Τα κοινωνικά δίκτυα διαφοροποιούνται ανάλογα με :

- Το μέγεθος ή το εύρος, το οποίο αναφέρεται στον αριθμό των ατόμων που συμμετέχουν στο δίκτυο,
- Τη σύνθεση, που αφορά στο ποσοστό συμμετοχής στο δίκτυο μελών της ευρύτερης οικογένειας ή φίλων,
- Τη συχνότητα, που δηλώνει το πόσο συχνά τα μέλη ενός κοινωνικού δικτύου αλληλεπιδρούν.

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά των δικτύων είναι πιθανό να επηρεάζουν τη ροή των πόρων αλλά και τη φύση του κοινωνικού κεφαλαίου που είναι διαθέσιμο μέσα σε ένα δίκτυο (Baum & Ziersch, 2003:321).

Κατά τον Coleman (1990) το κοινωνικό κεφάλαιο απαρτίζεται από επικαλυπτόμενα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία διαθέτουν κοινές αξίες, εμπιστοσύνη και κοινά κριτήρια αποφάσεων. Σε δίκτυα με υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου επικρατεί η αρχή της αμοιβαιότητας, η οποία συμβάλλει στην ατομική ευημερία, δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες έχουν ευχερέστερη πρόσβαση στην

πληροφορία ή άλλους πόρους, οι οποίοι αυξάνουν τις ευκαιρίες ατομικής ολοκλήρωσης. Επιπλέον, τονίζει τρία καθοριστικά στοιχεία του κοινωνικού κεφαλαίου:

- Οι υποχρεώσεις και οι προσδοκίες διεκπεραιώνονται ομαλά λόγω της εμπιστοσύνης που οικοδομείται μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα
- Η κοινοποίηση της πληροφορίας στα κοινωνικά δίκτυα και
- Οι κυρώσεις και οι νόρμες που επιβάλλονται στα μέλη των δικτύων, υπαγορεύοντάς τους συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Ο Coleman (1988) κάνει τον διαχωρισμό σε «**ανοικτά**» και «**κλειστά**» κοινωνικά δίκτυα. Τα «κλειστά» κοινωνικά δίκτυα αποτελούνται από άτομα με γνωστές και διακριτές σχέσεις μεταξύ τους και είναι ιδιαιτέρως αποτελεσματικά στη θέσπιση και εφαρμογή κανόνων. Τα «ανοικτά» κοινωνικά δίκτυα, αντιθέτως, αναφέρονται σε επικαλυπτόμενες σχέσεις μεταξύ των ατόμων, τα όρια των οποίων είναι δυσδιάκριτα για το σύνολο της κοινωνικής ομάδας.

Ο Putnam (1993) με τη σειρά του διαχωρίζει διαχωρίζει τα δίκτυα σε:

- a) **Οριζόντια δίκτυα** όπου τα άτομα που συμμετέχουν στις οργανώσεις έχουν όμοια κοινωνική κατάσταση και δύναμη (π.χ. σύλλογοι γειτονιάς, πολιτισμικοί, αθλητικοί) και
- b) **Κάθετα δίκτυα** όπου μεταξύ των μελών τους υπάρχουν ασύμμετρες σχέσεις ιεραρχίας και εξάρτησης (π.χ. κόμματα, θρησκευτικές οργανώσεις).

Σύμφωνα με τον Putnam το κοινωνικό κεφάλαιο δημιουργείται μέσα από τα οριζόντια δίκτυα, διότι εξαιτίας της ισοτιμίας των μελών τους διευκολύνεται η επικοινωνία, η ανάπτυξη εμπιστοσύνης, η αμοιβαιότητα και η συνεργασία.

Σε μια έρευνα των Bowling και Windsor (2001, στο Παπάνης, Βίκη & Γιαβρίμης, 2007), στη Βρετανία για τα έξι σημαντικότερα πράγματα στη ζωή, οι ερωτώμενοι έθεσαν στην πρώτη θέση (53%) τις σχέσεις τους με την οικογένεια, τους συγγενείς, τους φίλους και τους οικείους, γεγονός που δείχνει την αξία των κοινωνικών δικτύων.

1.7 ΜΕΤΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο όρος κοινωνικό κεφάλαιο συσχετίζεται με πολλές κοινωνιολογικές έννοιες χωρίς να ταυτίζεται με αυτές. Αυτές οι έννοιες αποτελούν βασικούς παράγοντες στη μέτρηση του και είναι (Παπάνης, Γιαβρίμης & Ρουμελιώτου, 2007):

- *Κοινωνική Συμμετοχή (Social Participation)*, είναι η διαδικασία κοινωνικοποίησης μέσω δραστηριοτήτων με κοινό νόημα και η εμπλοκή σε εκφάνσεις του κοινωνικού βίου,

- *Κοινωνική Δεσμοί (Social Attachment)*, αναφέρεται στη συναισθηματική επένδυση του ατόμου όσο αφορά τις κοινωνικές του σχέσεις,

- *Κοινωνική Ενσωμάτωση (Social Inclusion)*, αναφέρεται στην ενεργό κοινωνική ζωή του ατόμου,

- *Κοινωνικά και Οικογενειακά Δίκτυα*

- *Επαγγελματικές Σχέσεις*

- *Κοινωνική Απομόνωση*, είναι η άρνηση πρόσβασης σε κοινωνικές διαδικασίες ή θεσμούς που επιβάλλεται στα άτομα παρά τη θέλησή τους,

- *Κοινωνική Αποστέρηση*, περιλαμβάνει πλειάδα παραγόντων οι οποίοι μειώνουν την ικανότητα των ατόμων να δρουν και να σκέφτονται κοινωνικά,

- *Κοινωνική Συνοχή*, είναι η ενδυνάμωση των κοινωνικών σχέσεων και θεσμών καθώς και η εξάλειψη των ανισοτήτων

- *Κοινότητα*, είναι το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται όλες οι κοινωνικές δραστηριότητες.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ιδιότητα της ομάδας και όχι του ατόμου και αυτό καθιστά δυσχερέστερη τη μέτρησή του. Οι Cote και Healy (2001) θεωρούν ότι η πολυπαραγοντικότητα της έννοιας επιβάλλει την ενδελεχή εξέταση όλων των πιθανών παραμέτρων. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνονται οι συμπεριφορές που περιγράφουν το κοινωνικό κεφάλαιο.

Μια πρώιμη προσπάθεια μέτρησης, που έλαβε υπόψη τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του κοινωνικού κεφαλαίου, είναι το Παγκόσμιο Ερωτηματολόγιο

Αξιών (World Value Survey) (Inglehart & Abramson, 1994), που χορηγήθηκε σε 43 χώρες. Αν και περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν μια πληθώρα παραγόντων (πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς), πολλοί από αυτούς μετρούν απευθείας το κοινωνικό κεφάλαιο και ειδικότερα τη συμμετοχή (συχνότητα και ποιότητα) σε κοινωνικά δρώμενα και οργανισμούς, καθώς και την κοινωνική εμπιστοσύνη. Το ερωτηματολόγιο αυτό επικρίθηκε, επειδή αδυνατεί να καταγράψει τα χαρακτηριστικά των οργανισμών και αγνοούσε τις παραδοσιακές κοινωνικές δομές στις υπό ανάπτυξη χώρες.

Από την άλλη μεριά το Παγκόσμιο Ερωτηματολόγιο Κοινωνικού Κεφαλαίου (World Social Capital Survey) των Narayan και Cassidy (2001) καλύπτει τις δυο αυτές διαστάσεις. Ακολούθως αναλύεται το εύρος των διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως τις αναγνώρισαν οι ίδιοι :

- Χαρακτηριστικά ομάδας
- Σύνολο συμμετεχόντων
- Οικονομική συνεισφορά
- Συχνότητα συμμετοχής
- Συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων
- Ανομοιογένεια μελών
- Πηγή χρηματοδότησης της ομάδας
- Γενικευμένες νόρμες
- Βοήθεια ανθρώπων
- Αξιοπιστία ανθρώπων
- Τιμιότητα ανθρώπων
- Συντροφικότητα
- Αρμονική συμβίωση των ανθρώπων
- Συντροφικότητα ανθρώπων
- Καθημερινή κοινωνικότητα
- Καθημερινή κοινωνικότητα
- Γειτονικές σχέσεις
- Το να ζητάς από τον γείτονά σου να φροντίσει ένα άρρωστο παιδί

- Το να ζητάς ο ίδιος βοήθεια σε περίπτωση ασθένειας
- Εθελοντισμός
- Υπήρξες εθελοντής
- Προσδοκίες από τον εθελοντισμό
- Κριτική σε περίπτωση αποχής από τον εθελοντισμό
- Δίκαιη συνεισφορά στη γειτονιά
- Έχεις βοηθήσει ποτέ κάποιον
- Εμπιστοσύνη
- Εμπιστοσύνη στην οικογένεια
- Εμπιστοσύνη στη γειτονιά
- Εμπιστοσύνη σε ανθρώπους από άλλες φυλές/ κοινωνικές τάξεις
- Εμπιστοσύνη σε ιδιοκτήτες επιχειρήσεων
- Εμπιστοσύνη σε κυβερνητικούς εκπροσώπους
- Εμπιστοσύνη σε δικαστές / δικαστήρια / αστυνομία
- Εμπιστοσύνη στις κυβερνητικές υπηρεσίες
- Εμπιστοσύνη στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Στη συνέχεια, ένα πρακτικό μέσο μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου αναπτύχθηκε από τους Onyx και Bullen (1997) το οποίο αναφέρεται στην αξιολόγηση οργανισμών στα πλαίσια της κοινότητας και τη συμβολή τους στην οικοδόμηση κοινωνίας των πολιτών. Χρησιμοποιώντας εμπειρικά δεδομένα από πέντε αυστραλιανές κοινότητες και με τη μέθοδο της ανάλυσης παραγόντων ανακάλυψαν ένα γενικευμένο παράγοντα και οκτώ υποπαράγοντες:

- Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα
- Πρόληψη σε κοινωνικό πλαίσιο
- Συναισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας
- Δίκτυα γειτνίασης
- Οικογενειακά δίκτυα
- Ανοχή προς την διαφορετικότητα
- Κατανόηση της αξίας της ζωής
- Επαγγελματικά δίκτυα

Τέλος, χρησιμοποιώντας μέρος του Παγκόσμιου Ερωτηματολογίου Αξιών, ο John Sudarsky (1999) κατασκεύασε το Βαρόμετρο του Κοινωνικού Κεφαλαίου (The Barometer of Social Capital), που βασίζεται σε δύο κυρίως διαστάσεις : το κοινωνικό κεφάλαιο και την εμπιστοσύνη σε άτυπες πηγές πληροφόρησης. Με την μέθοδο της ανάλυσης παραγόντων ο Sudarsky κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πρώτη διάσταση ερμηνεύει το 38% της διασποράς, ενώ η δεύτερη διάσταση το 12%. Παράλληλα, εντόπισε οκτώ διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου:

- Εμπιστοσύνη στους θεσμούς
- Συμμετοχή στα κοινά
- Αμοιβαιότητα και Αλληλεγγύη
- Οριζόντιες σχέσεις
- Ιεραρχία
- Κοινωνικό Έλεγχο
- Εκδημοκρατισμό
- Πολιτική Δράση

Από την παραπάνω επισκόπηση προκύπτει ότι υπάρχει μεγάλη συμφωνία των ερευνητών ως προς τις διαστάσεις που συνθέτουν το κοινωνικό κεφάλαιο, με κυριότερη αυτή της εμπιστοσύνης, της ασφάλειας, των οικογενειακών και φιλικών σχέσεων, της αμοιβαιότητας και της κοινωνικής δράσης.

1.8 ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

«Η αξία του κοινωνικού κεφαλαίου κρίνεται πάντα από τις συνθήκες μέσα στις οποίες δημιουργείται» (Woolcock, 1998. Portes, 1998. Pantoja, 1999).

Ο Coleman (1990) παραδέχεται ότι το κοινωνικό κεφάλαιο που έχει αξία για κάποια άτομα μπορεί πραγματικά να βλάψει κάποια άλλα. Επομένως, ένας λειτουργικός ορισμός του κοινωνικού κεφαλαίου (το τι κάνει) δεν αρνείται την πιθανότητα κάποιας έντονης αρνητικής επίδρασης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Ο Putnam (2000:19) υποστηρίζει ότι «μια κοινωνία πολλών ενάρετων αλλά απομονωμένων ατόμων δεν είναι απαραίτητα πλούσια σε κοινωνικό κεφάλαιο».

Ακριβώς όπως μερικοί τύποι κοινωνικού κεφαλαίου έχουν τη δυνατότητα να φέρουν κοινωνικά, προσωπικά και οικονομικά οφέλη, άλλοι τύποι, ιδιαίτερα εκείνοι που βρίσκονται σε κλειστές ομάδες που αποκλείουν ή δεν εμπιστεύονται ξένους, μπορεί να εξυπηρετήσουν στην υπονόμηση της κοινωνικής συνοχής. Επομένως, οι στενά συνδεδεμένες ομάδες της αστικής κοινωνίας μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες για εκείνους που δεν είναι μέλη της ομάδας τους. Ακραία παραδείγματα περιλαμβάνουν τα δίκτυα εμπιστοσύνης που συνδέονται με τη μαφία, με ρατσιστικές ή εγκληματικές δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΦΗΒΟΙ

Η εφηβεία σήμερα, τείνει να γίνεται ολοένα και πιο πολύπλοκη σαν έννοια στα αυτιά, ειδικά των γονιών, και να αντιμετωπίζεται με δόσεις άγχους και δυσφορίας. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για «την περίοδο εκείνη της ανάπτυξης του ανθρώπου, κατά την οποία το άτομο συμπληρώνει την αύξηση του από όλες τις απόψεις (σωματική, σεξουαλική, νοητική, κοινωνική)».¹

«Ενώ κάπου δύνει ο ήλιος, κάπου αλλού ανατέλλει και, κυρίως, ποτέ δε δύνει χωρίς να ανατείλει ξανά: κάπως έτσι αναδύεται και η εφηβεία.»(Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 1999)

2.1 ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ...

Παρόλο που υπάρχουν ομοιότητες σε όλες τις εποχές και σε διάφορους τύπους κοινωνιών όσον αφορά την ψυχολογία και την αντιμετώπιση των νέων, υπάρχουν και μεγάλες θεσμικές και δομικές διαφορές που καθορίζουν αναλόγως την ψυχολογία και τους ρόλους της εφηβείας, όπως και το ίδιο το συναίσθημα του εφήβου για τον εαυτό του και κυρίως τη στάση των γονέων απέναντί του (Κουρκούτας, 2001).

2.1.1 Η εφηβεία στην αρχαιότητα και άλλες κοινωνίες

Η λέξη «έφηβος» στην αρχαία εποχή αναφερόταν στο τέλος της περιόδου που λέγεται σήμερα «εφηβεία» (adolescence), και που λεγόταν τότε «ήβη». Σήμαινε το συμπλήρωμα της «ήβης», η οποία άρχιζε με την πρώτη εμφάνιση των

¹ «Η εφηβεία: τα σύγχρονα προβλήματα της νεολαίας, τόμος Β'», έκδοση διεθνούς συνεργασίας Fabri, Orbis, Σιαμαντας, Ούβας

εξωτερικών γνωρισμάτων του γένους, μα τελείωνε όταν το αποφάσιζε ο νόμος, που ήταν διαφορετικός σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Στην Αθήνα, και γενικά στις Ιωνικές πόλεις, η «ήβη», αυτό που εννοούμε σήμερα όταν αναφερόμαστε στην περίοδο της εφηβείας, τελείωνε μόλις ο νέος γινόταν 16 χρονών (και κατά άλλες πηγές 14), στη Σπάρτη, και γενικά στις Δωρικές κοινωνίες, μόλις γινόταν 18.. Για την κοπέλα, το τέλος της «ήβης» (η εφηβική περίοδος)σήμαινε ότι είχε φτάσει σε ηλικία γάμου, και ήταν γενικά πολύ χαμηλότερο από του αγοριού. Ας σημειωθεί ακόμα, ότι η λέξη «έφηβος»εμφανίζεται μάλλον σπάνια σε αρχαία κείμενα. Συνήθως χρησιμοποιείται ο όρος «νέος».(Δοξιάδη- Τριπ, Ζαχαρακοπούλου, επιμ., 1985)

Η εφηβεία ως κρατικός θεσμός είχε μεγάλη σημασία σε όλο τον αρχαίο ελληνικό κόσμο και κυρίως στην αρχαία Ελλάδα του 5^{ου} αιώνα π.Χ., κυρίως στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις καθ' όλη τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων. Σε αυτή την περίοδο έχουμε να κάνουμε περισσότερο με μια «στρατιωτική εφηβεία». Η εφηβεία εκείνης της εποχής σχετίζεται περισσότερο με την ικανότητα εκμάθησης των όπλων παρά με βιοψυχοκοινωνικά κριτήρια όπως στις μέρες μας. (Νομικού, 2004)

Στην Κρήτη η εφηβική ηλικία άρχιζε στο 17^ο χρόνο και οι έφηβοι ονομάζονταν αγελασταί, γιατί κατατάσσονταν στις αγέλες (στρατιωτικά σώματα).Στην Σπάρτη ονομάζονταν ειρήνες (17 χρονών), μελλείρηνες (18 χρονών) και πρωτείρηνες (20 χρονών). Στα 20 του χρόνια κάθε Σπαρτιάτης ήταν ενσωματωμένος στον ενεργό στρατό. (Νομικού, 2004)

Η διαπαιδαγώγηση των εφήβων στην αρχαία Ελλάδα διέφερε ανάλογα με το οικονομικό υπόβαθρο και την πόλη όπου ζούσαν. Οι έφηβοι δεν παντρεύονταν πριν από την ενηλικίωση, δηλαδή πριν κλείσουν τα 18 τους, και ήταν ενεργά μέλη στις διάφορες τελετουργίες, σπονδές και θυσίες.(Νομικού, 2004)

Ως προς την παιδεία των νέων στην αρχαία Ελλάδα είναι διαφορετική ανάμεσα στα δυο φύλα (αγόρια και κορίτσια), αλλά και ως προς τον τόπο διαμονής. Άλλο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και άλλος τρόπος αντιμετώπισης των νέων τόσο αγοριών όσο και κοριτσιών, υπάρχει στην αρχαία Αθήνα, και άλλο στην αρχαία Σπάρτη.

Στην ρωμαϊκή εποχή η εφηβεία ολοκληρωνόταν στην ηλικία των τριάντα ετών (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Στις λεγόμενες αρχαϊκές κοινωνίες (πρωτόγονες αφρικανικές, αυστραλιανές ή Ινδιάνων της Βόρειας Αμερικής) η εφηβεία έχει άλλο χαρακτήρα και άλλους στόχους. Αποτελεί στην ουσία την περίοδο της πρώιμης νεότητας, με την έννοια ότι το άτομο δεν έχει ακόμη εισαχθεί και ενστερνιστεί πλήρως τους ρόλους και τις ταυτότητες που προσφέρει η κοινωνία. (Κουρκούτας, 2001)

Στις παλαιότερες κοινωνίες ο περίγυρος «προσέφερε» στο άτομο ένα ρόλο ή μία λειτουργία (λειτουργία κυνηγού, ψαρά, αρχηγού, πολεμιστή) (Mead, στο Κουρκούτας, 2001), μέσα από την οποία του αναγνώριζε μία ταυτότητα με την οποία αυτό ταυτιζόταν πλήρως και έτσι μέσα από την κοινωνική υπόσταση αποκτούσε και μία **προσωπική- ατομική** υπόσταση. Η προσωπική ταυτότητα ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνική ταυτότητα. Το άτομο είτε λειτουργούσε πλήρως εναρμονισμένο με την κοινοτική νομοθεσία (ταμπού κ.λπ.), είτε δεν επιβίωνε εντός της και εξοστρακιζόταν. (Κουρκούτας, 2001)

2.2 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΦΗΒΕΙΑ

Η εφηβική ηλικία είναι η τελευταία φάση ανάπτυξης του ατόμου πριν την οριστική του είσοδο σε αυτό που αποκαλούμε ωριμότητα ή ενήλικη ζωή. Είναι η περίοδος κατά την οποία το άτομο, θεωρητικά τουλάχιστον, δεν ανήκει πλέον στην παιδική ηλικία, αλλά ούτε και στην κανονική ενήλικη ζωή. (Κουρκούτας, 2001)

Πρόκειται λοιπόν για μία μεταβατική περίοδο, και αυτό αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της εφηβείας. Η εφηβεία είναι μεν μια φάση αυτόνομη, που διαθέτει εγγενή και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αλλά αποτελεί και μια περίοδο προετοιμασίας για την οριστική «εκτίναξη» στην ενήλικη ζωή. (Κουρκούτας, 2001).

Το να μεγαλώνει κανείς αντιστοιχεί συμβολικά σε μια επιθετική πράξη, η οποία σημαίνει ότι ο έφηβος παίρνει τη θέση κάποιου άλλου. Σε μεγαλύτερο ή μικρότερο διάστημα, η εφηβεία θα αντικαταστήσει την παιδική ηλικία (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Η εφηβεία εθεωρείτο ανέκαθεν, και σε όλες τις εποχές και κοινωνίες, η φάση της πρώιμης νεότητας, όπου το άτομο διακατέχεται από πάθος και ζωντάνια για τη ζωή, αλλά και από μια σύμφυτη παρορμητικότητα που το οδηγεί σε παράτολμες και επιπόλαιες πράξεις.(Κουρκούτας, 2001)

Η λέξη «εφηβεία» εμφανίζεται για πρώτη φορά το 15^ο αιώνα, για να διαχωρίσει την περίοδο μεταξύ παιδικής και νεανικής ηλικίας.

Ως κοινωνική κατηγορία η εφηβεία εμφανίζεται στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη και φαίνεται να είναι αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών, μεταβολών και θεσμών που προκύπτουν από οικονομικοπολιτικές διαδικασίες οι οποίες ήταν στενά συνδεδεμένες με την είσοδο του ανθρώπου στην βιομηχανική εποχή. Είναι η εποχή των δανδήδων, της λατρείας της νεότητας και της διατύπωσης της δαρβινικής θεωρίας.(Νομικού, 2004)

Τον 19^ο αιώνα ο Ζιλιέν Σορέλ του Σταντάλ (1830) και η μαντάμ Μποβαρί του Φλομπέρ (1857) είναι οι ήρωες ενός ρεύματος που θεωρεί τη νεότητα υπέρτατη αρετή και θείο δώρο. Όμως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι νεαροί κυβιστές, οι φουτουριστές, και οι ορφιστές έρχονται σε ρήξη με το παρελθόν και ορίζουν το μοντερνισμό. Η εφηβεία είναι πλέον μια δεδομένη περίοδος της ζωής.(Νομικού, 2004)

Μόλις το 1925 εμφανίζεται η λέξη «teenager» και ο Μπάστερ Κίτον κι ο Τσάρλι Τσάπλιν είναι οι πιο δημοφιλείς αντιενηλικοί.

Τα πρώτα είδωλα της μαζικής νεανικής κουλτούρας, Τζέιν Ντιν, Μάρλον Μπράντο, Έλβις Πρίσλεϊ, Τζέρι Λούις, βγαίνουν τη δεκαετία του 1950. το ροκ εντ ρολ καθορίζει την εφηβεία, που προωθείται πλέον από την αμερικανική βιομηχανία ψυχαγωγίας. (Νομικού, 2004)

Η περίοδος 1960- 1970 ορίζεται ως η δεκαετία της αιώνιας εφηβείας, όπου οι νεανικές υποκουλτούρες γίνονται θεσμός. Ως μαύρη δεκαετία της εφηβείας ορίζεται η δεκαετία του 1980, οι 20 και κάτι γιάπηδες το αποδεικνύουν.(Νομικού, 2004)

Σήμερα η εφηβεία παρουσιάζεται επίσης και ως κοινωνικοϊστορικό φαινόμενο. Η σύγχρονη κοινωνία αποδέχεται το μη παραγωγικό της ρόλο, με όλες τις παρατεινόμενες απαιτήσεις της εκπαίδευσης.

Οι έφηβοι ζουν σε ένα κόσμο διεθνοποιημένο, που συνεχώς μεταβάλλεται. Οι κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές και τα τεχνολογικά επιτεύγματα φαίνεται ότι επηρεάζουν δυναμικά την εφηβική εξέλιξη και οι καταστάσεις της εφηβείας δείχνουν να εξαρτώνται από πολλές και καινούριες κοινωνικοπολιτισμικές παραμέτρους. (Νομικού, 2004).

2.2.1 Οι Επιστήμες απέναντι στην εφηβεία

Πολλοί ειδικοί, που προέρχονται από εντελώς διαφορετικούς κλάδους, ασχολούνται σήμερα με αυτήν την ηλικία, γιατί είναι πολύ δύσκολο να περιγράψει κανείς τι εστί «κρίση εφηβείας».

Μπορούμε να μιλήσουμε για την εφηβεία από διάφορες σκοπιές:

- Την ιατρική, καθώς η εφηβική φυσιολογία ανταποκρίνεται σε μια σαφή εσωτερική λογική και μετατρέπει την εικόνα του σώματος. Ενδέχεται να προκαλέσει λιγότερο ή περισσότερο οργανικές διαταραχές, των οποίων η ψυχολογική απήχηση μπορεί να είναι σημαντική.
- Την κοινωνική, καθώς είναι φανερό ότι η κοινωνία διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο, ανάλογα με το πώς αντιδρά κάθε άτομο κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσιμης περιόδου της ζωής.
- Την ψυχολογική, καθώς η αναστάτωση που δημιουργείται στις σκέψεις του εφήβου έχει τραβήξει την προσοχή των ψυχολόγων και των ψυχαναλυτών. Πράγματι, έχουν μελετήσει τις ξαφνικές αλλαγές του θυμικού, τις καταθλιπτικές στιγμές, τις επιθετικές συμπεριφορές, τις πολλαπλές δυσκολίες στο επίπεδο της συμπεριφοράς που παρουσιάζει κάθε έφηβος.
- Την παιδαγωγική, καθώς πρόκειται για μια προνομιούχο ηλικία εκμάθησης, τόσο σε πνευματικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο' πράγματι, η εφηβεία θεωρείται από πολλούς παιδαγωγούς μια περίοδος δοκιμών και λαθών που ολοκληρώνονται με την αφομοίωση των κοινωνικών συμπεριφορών.
- Την πολιτιστική, καθώς συχνά στις διάφορες κοινωνίες η κρίση της εφηβείας έχει να κάνει επίσης και με κάποιον τελετουργικό χαρακτήρα, μέσα από

κάποιους κοινωνικούς κώδικες τους οποίους οι εθνολόγοι περιγράφουν λεπτομερειακά.

- Την ιστορική, καθώς ένα επαναλαμβανόμενο ερώτημα σχετικά με την εφηβεία είναι αν αυτή η περίοδος υπήρχε και στο παρελθόν ή αν είναι μια εφεύρεση της σύγχρονης εποχής. (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002)

2.2.2 Η Ψυχολογική Προσέγγιση της Εφηβείας

Το επιστημονικό ενδιαφέρον για την ψυχολογία και τα ψυχολογικά προβλήματα των εφήβων αρχίζει να διαφαίνεται κυρίως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τότε είδαν το φως της δημοσιότητας αξιόλογα έργα συγγραφέων και ερευνητών. Μεταξύ αυτών ο *Στάνλεϊ Χολ* (1844- 1924), που το 1903 δημοσιεύει στη Νέα Υόρκη το βιβλίο του με τον τίτλο *Εφηβεία*. Το πολυσέλιδο αυτό έργο (δύο τόμοι των 589 και 784 σελίδων) υπήρξε το πρώτο επιστημονικό σύγγραμμα που με τα στοιχεία μετρήσεων και ερευνών που περιείχε έδειξε μια σαφή εικόνα της ψυχολογίας της εφηβείας εκείνης της εποχής. Λίγα χρόνια αργότερα στο Παρίσι εκδίδεται ένα αξιόλογο βιβλίο του *Π. Μεντούς* με τίτλο *Η Ψυχή του Εφήβου*, που συνέβαλε πολύ στην πρόοδο της ψυχολογίας του εφήβου, καθώς περιείχε τα πρώτα στοιχεία της ψυχολογικής έρευνας. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η ψυχολογία του εφήβου υπηρετείται από πολλούς και άξιους επιστήμονες. (Νομικού, 2004)

Έτσι, η εφηβεία ως ξεχωριστή περίοδος άρχισε να απασχολεί με συστηματικό τρόπο τους ερευνητές ουσιαστικά τις τελευταίες δεκαετίες, σε βαθμό που μπορεί κανείς να μιλήσει για «έξαρση του ερευνητικού ενδιαφέροντος» από το 1960 κι έπειτα: διάφορες μελέτες και έρευνες, ίδρυση εταιριών και ειδικών μονάδων που ασχολούνται με τους εφήβους σε όλα τα επίπεδα (κοινωνικό, ψυχολογικό: συμβουλευτικό, θεραπευτικό, επαγγελματικού προσανατολισμού κ.λ.π.), ειδικά άρθρα στον τύπο αλλά και πληθώρα επιστημονικών περιοδικών ασχολούνται με το συγκεκριμένο ζήτημα. (Κουρκούτας, 2001)

Ένας από τους βασικούς λόγους στους οποίους οφείλεται αυτό το φαινόμενο είναι ότι το παιδί γενικά και η σχέση του με το γονέα απασχολούν την κοινωνία πολύ περισσότερο σήμερα από ότι στο παρελθόν, ο δε έφηβος με την

προβληματική και συχνά ταραχώδη συμπεριφορά του προκαλεί πλήθος προβλημάτων σε οικογενειακό, σχολικό και γενικά κοινωνικό επίπεδο.(Κουρκούτας, 2001)

Επιπρόσθετα, οι πραγματικοί κίνδυνοι που είναι εγγενείς στην κρίση εφηβείας (επιθετικότητα, βία, απόκλιση σε εγκληματικές ή παράνομες συμπεριφορές, χρήση ναρκωτικών, κ.λ.π.) όπως και η ένταση που επιφέρουν στην οικογένεια, η αναζήτηση και η αβεβαιότητα που χαρακτηρίζουν τον έφηβο, καθιστούν αυτό το ζήτημα ένα από τα πλέον «επίκαιρα κοινωνικά» θέματα και επιβάλλουν την αναζήτηση άμεσων λύσεων και παρεμβάσεων (σε οικογενειακό, σχολικό, ψυχιατρικό κ.λ.π.). Το ερευνητικό ενδιαφέρον συμπληρώνεται από την ανάγκη «πρόληψης» και, επομένως, κατανόησης αυτών των φαινομένων. (Κουρκούτας, 2001)

2.3 Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ

Η εφηβεία στον 20^ο αιώνα «καταβρόχθισε» την παιδική ηλικία και απομάκρυνε την ωριμότητα. .. Και ενώ εξυμνείτε και λατρεύεται η εφηβεία, ο έφηβος, περιχαρακωμένος και όχι αυτόνομος, ανακαλύπτει τις δομές που τον φυλακίζουν, την οικογένεια και το σχολείο.

Η εφηβεία που τα χρονικά της όρια είναι ασαφή και απροσδιόριστα εκφράζει ιδιαίτερα σήμερα την αντιφατικότητα από την οποία διακατέχεται ο έφηβος: να επιμηκύνει την παιδική του ζωή, αρνούμενος την ενήλικη ή να συντομεύσει τη μεταβατική αυτή περίοδο διεκδικώντας την ωριμότητα; Να μείνει κάτω από την κηδεμονία του ενήλικα ή να απαλλαγεί το συντομότερο από αυτήν; (Δοξιάδη- Τριπ, Ζαχαρακοπούλου, επιμ, 1985)

Οι περισσότεροι ορισμοί για την εφηβεία έχουν την ευρεία έννοια ότι ο έφηβος είναι ένα άτομο που δεν είναι πια παιδί αλλά ούτε και ενήλικος.(Νομικού, 2004)

Ένας απλός τρόπος για να ορίσει κανείς την εφηβεία είναι να το κάνει με βάση την ηλικία. Οι απόψεις δίστανται όμως ως προς τα χρονικά όρια αυτής της περιόδου. Βέβαια, πολλοί θεωρητικοί προσπαθώντας να την ορίσουν έχουν

επικεντρωθεί και σε άλλους παράγοντες εκτός της ηλικίας, κυρίως στις βιολογικές, ψυχολογικές και κοινωνικές αλλαγές που υφίσταται το άτομο, στη γνωστική εξέλιξη του και στα οξεία ερωτήματα ως προς τη διαμόρφωση της ταυτότητας σ' αυτή την περίοδο. Στην προσπάθεια να οριστεί επιστημονικά η εφηβεία προστίθεται αναμφισβήτητα και η σημασία των κοινωνικοπολιτικών και ιστορικών παραγόντων που την επηρεάζουν. (Νομικού, 2004)

Ένας σύγχρονος ορισμός της εφηβείας θα πρέπει να περιλαμβάνει επίσης και μια από τις θεμελιώδεις διαδικασίες που τη χαρακτηρίζουν και την καθορίζουν, τη φάση κατά την οποία ο νέος άνθρωπος προσπαθεί, μέσα από την διαδικασία της αναζήτησης του εαυτού του να αυτονομηθεί και να ενηλικιωθεί.(Νομικού, 2004)

Η εφηβική περίοδος ορίζεται ως μια βιοψυχολογική φάση της ανάπτυξης, η οποία σηματοδοτεί σωματικές και βιολογικές αλλαγές μέσα σε ένα χρονικό φάσμα του οποίου είναι δύσκολο να καθορίσουμε τα σαφή όρια, αφού οι φυσικές, πνευματικές, συναισθηματικές και κοινωνικές αλλαγές που τη χαρακτηρίζουν υφίστανται μεταβολές που απαιτούν περισσότερα χρόνια.(Νομικού, 2004)

Βιολογικές, γνωστικές και συναισθηματικές αλλαγές στη δομή του εαυτού είναι υπεύθυνες για τους μετασχηματισμούς του υποκειμενικού εγώ που τόσο συχνά βιώνουν οι έφηβοι. Η αντίληψη του εαυτού εξελίσσεται μέσα από μια σειρά ταυτίσεων. Η ταυτότητα συνεπάγεται την αναγνώριση του εαυτού και την αναγνώριση εκ μέρους των άλλων αυτού που κανείς είναι.(Νομικού, 2004)

Η εφηβική ηλικία είναι μια κρίσιμη καμπή της ύπαρξής μας. Πρόκειται για τη σημαντικότερη διαδρομή στο δρόμο για την ωρίμανση, κι αυτό γιατί το άτομο την περίοδο αυτή ανακαλύπτει τις δυνατότητες εκείνες που θα του επιτρέψουν αργότερα να διαλέξει το δρόμο που θα πορευτεί ως ενήλικος. Είναι η περίοδος κατά την οποία ο έφηβος θα ανακαλύψει τον εαυτό του και τους ανθρώπους χαράζοντας τη δική του προσωπική πορεία ζωής. (Νομικού, 2004)

Τα πράγματα στις μέρες μας γίνονται δυσκολότερα αλλά και προκλητικά σε ένα νέο πλαίσιο- όπως αυτό διαμορφώνεται μέσα από το σύγχρονο δυτικό πρότυπο- που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αβεβαιότητα, αλλά παράλληλα από τη δυνατότητα για αυτενέργεια και αυτοκαθορισμό. (Νομικού, 2004).

2.4 ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

Ένα βασικό χαρακτηριστικό της εφηβικής περιόδου είναι οι αλλαγές που συμβαίνουν στο άτομο σε πολλά επίπεδα (γνωστικό, σωματικό, συναισθηματικό), οι οποίες σηματοδοτούν την εξέλιξη και την πρόοδο του οργανισμού προς μία συνολική ψυχοσωματική ωρίμανση. (Κουρκούτας, 2001)

Σε ψυχολογικό επίπεδο, είσοδος στην εφηβεία, εγκατάλειψη της παιδικής ηλικίας και οτιδήποτε (θετικού ή αρνητικού) σχετίζεται με αυτήν (εγκατάλειψη της ανεμελιάς, της ανευθυνότητας, της σιγουριάς, της αναζήτησης υπερπροστασίας, της υπερβολικής προσκόλλησης στους γονείς, αλλά και του υπερβολικού ελέγχου από αυτούς κ.λπ., Stassart, 1995). (Κουρκούτας, 2001)

Υπό φυσιολογικές συνθήκες, οι συγκεκριμένες αλλαγές επιζητούνται από τον ίδιο τον έφηβο, αλλά επιβάλλονται και από το περιβάλλον ή την κοινωνία γενικότερα, η οποία ζητά από αυτόν να εγκαταλείψει πλέον τις παιδικές συμπεριφορές... (Κουρκούτας, 2001)

Ο έφηβος δεν πρέπει απλώς να εγκαταλείψει την παιδική του ηλικία, την προστασία των γονιών του, μια κάποια αθωότητα, πρέπει παράλληλα να αποποιηθεί την παιδική παντοδυναμία, για να περάσει στην περίοδο των παραλόγων, των συγκρούσεων και των επιλογών (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Οι αλλαγές που επισυμβαίνουν στην εφηβεία επεκτείνονται σε τέσσερις βασικούς τομείς, που αποτελούν και τα βασικά επίπεδα της ψυχοδιανοητικής και σωματικής λειτουργίας του ανθρώπου (Stassart, 1995).(Κουρκούτας, 2001) Η ανάπτυξη στην εφηβεία αγγίζει όλους τους τομείς της βιοσωματικής ύπαρξης, όπως και τους ψυχοπνευματικούς και διανοητικούς μηχανισμούς του ατόμου. (Κουρκούτας, 2001)

Το Σωματικό επίπεδο (βιολογικό- ορμονικό), αφορά τη σωματική διάπλαση του ατόμου, αλλά κυρίως τον τρόπο με τον οποίο η σωματική πραγματικότητα (η σωματική υπόσταση) ενσωματώνεται στις αντιλήψεις του εαυτού του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, το σώμα βρίσκεται σε δυναμική αλληλεπίδραση με τον ψυχολογικό κόσμο του ανθρώπου. Κάθε άτομο δημιουργεί

μία εικόνα του σώματος (Ντολτό, 1999) (ή σωματικό σχήμα, σύμφωνα με κάποιους ερευνητές), που συμπληρώνει τη γενικότερη εικόνα εαυτού. Η βιολογική και ψυχολογική ανάπτυξη στον άνθρωπο δεν ταυτίζονται, ούτε η τελευταία αποτελεί τη μηχανική έκφραση της πρώτης, με αποτέλεσμα να συναντούμε χάσματα μεταξύ τους, διαφοροποιήσεις, παρεκκλίσεις και τεράστιες ατομικές διαφορές, όπως βέβαια και ενδοψυχικές συγκρούσεις. (Κουρκούτας, 2001)

Όσον αφορά τη σωματική ανάπτυξη στην εφηβεία αναφερόμαστε στο περίφημο «αυξητικό τίναγμα», όπου αυξάνεται δραματικά ο ρυθμός ανάπτυξης του σώματος: το βάρος, το ύψος και η μορφή του σώματος. Επίσης, όλα τα οργανικά συστήματα υφίστανται κάποιες μικρότερες ή μεγαλύτερες αλλαγές. Οι σημαντικότερες ωστόσο αλλαγές παρατηρούνται στο γεννητικό/ αναπαραγωγικό σύστημα. Σε σωματικό επίπεδο, τα χαρακτηριστικά του προσώπου των εφήβων καθορίζονται και σταθεροποιούνται. Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ανάμεσα στα δύο φύλα σε όλα σχεδόν τα σωματικά χαρακτηριστικά (στο πρόσωπο, στο στέρνο, στη μέση, κ.λπ., Diver, 1989). (Κουρκούτας, 2001)

Η εφηβεία ξεκινά αρχικά με ειδικές βιολογικές αλλαγές (ορμονικές) στο σώμα του παιδιού, κοινές σε όλα τα ανθρώπινα πλάσματα, αλλαγές που έχουν παράλληλα και ψυχολογικές επιπτώσεις (Νομικού, 2004). Αρχίζει με την κρίση της ήβης μεταξύ 11 και 13 ετών για τα κορίτσια και 12 με 14 περίπου για τα αγόρια και φτάνει μέχρι τα 18 τους χρόνια. Όμως, υπάρχουν μεγάλες ατομικές διαφορές στα όρια αυτά (Νομικού, 2004).

Η εμφάνιση και η διάρκειά της ποικίλλει ανάλογα με το φύλο, τη φυλή, το περιβάλλον, το κλίμα και τον πολιτισμό. Μολονότι οι ρυθμοί ανάπτυξης διαφέρουν τα βασικά σχήματα είναι ίδια (Νομικού, 2004).

Η κορυφαία αλλαγή στην εφηβική ηλικία, όπως ήδη αναφέραμε, είναι η ωρίμανση των γεννητικών οργάνων και η έναρξη της γενετήσιας λειτουργίας. Η αλλαγή αυτή εκφράζεται με την εμφάνιση των πρωτεύοντων και δευτερευόντων χαρακτηριστικών της ήβης. (Κουρκούτας, 2001)

Τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά της ήβης περιλαμβάνουν τα μέρη του γεννητικού συστήματος κάθε φύλου, τα οποία είναι αναγκαία για την αναπαραγωγή. Στα αγόρια τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά είναι οι όρχις, το πέος

και άλλα όργανα όπως ο προστάτης και οι σπερματογόνοι κύστες, τα οποία χρησιμεύουν στην παραγωγή, τη διαφύλαξη και τη μεταφορά του σπέρματος έξω από το σώμα. Στα θήλεα τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά είναι εσωτερικά όργανα, όπως οι ωοθήκες, οι σάλπιγγες και η μήτρα, όπου παράγονται ώριμα ωάρια και πραγματοποιείται η γονιμοποίηση (Παρασκευόπουλος, 1985, στο Κουρκούτα, 2001) .

Η έμμηνη ρύση αποτελεί για το κορίτσι το συνηθέστερο κριτήριο της σεξουαλικής του ωριμότητας. Η έλευση της έμμηνης ρύσης δεν σημαίνει απαραίτητα και ικανότητα ωορρηξίας ή εξασφάλιση της σεξουαλικής ωριμότητας. Η ωορρηξία συνήθως εμφανίζεται μετά από 1 ή 2 χρόνια. (Κουρκούτας, 2001)

Στα αγόρια η εμφάνιση της ονειρώξης σηματοδοτεί κατά κάποιο τρόπο την ωρίμανση των γεννητικών ορμών. Πρόκειται για την πρώτη έμμεση, κατά τη διάρκεια του ύπνου, εκσπερμάτιση, που προφανώς σχετίζεται με την ένταση των αυξανόμενων σεξουαλικών ορμών, τις οποίες ο έφηβος δεν έχει ακόμη συνειδητοποιήσει για να βρει διεξόδους εκτόνωσης. Η ονειρώξη δεν είναι βέβαια τόσο αξιόπιστο κριτήριο σεξουαλικής ωριμότητας όσο είναι η έμμηνη ρύση στα κορίτσια.(Κουρκούτας, 2001)

Τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά της ήβης περιλαμβάνουν αλλαγές όπως είναι η ηβική κόμη, η τριχοφυΐα του προσώπου, η αλλαγή της φωνής, η διόγκωση των μαστών κ.λπ. . Τα γνωρίσματα αυτά δεν είναι αναγκαία για την αναπαραγωγή, σχετίζονται όμως έμμεσα με τη γενετήσια λειτουργία και συμβάλλουν στην αμοιβαία έλξη, όπως και στη σαφή διαφοροποίηση των φύλων. Από την άλλη, αντανακλούν ορμονικές και ενδοκρινικές αλλαγές που συντελούνται αυτή την περίοδο στο εφηβικό σώμα. Όσον αφορά τα διάφορα επιμέρους χαρακτηριστικά υπάρχουν μεγάλες ενδοατομικές και διατομικές διαφορές. Κάθε γνώρισμα έχει το δικό του χρονοδιάγραμμα ανάπτυξης. (Κουρκούτας, 2001)

Σε γενικές γραμμές, η πορεία της σωματικής ανάπτυξης του εφήβου χαρακτηρίζεται ως γενική, ανομοιόμορφη και ιδιόρρυθμη : γενική διότι η ανάπτυξη ισχύει για όλους τους εφήβους, ανομοιόμορφη, επειδή είναι διαφορετική στα δύο φύλα, και ιδιόμορφη, λόγω των ατομικών διαφορών μεταξύ των εφήβων. (Κουρκούτας, 2001)

Παράγοντες που επηρεάζουν την βιοσωματική ανάπτυξη του εφήβου είναι: η γενική σωματική υγεία, η διατροφή, οι κλιματολογικές συνθήκες, η κοινωνική και οικονομική κατάσταση, η οικογενειακή και φυλετική κληρονομικότητα, η λειτουργία των ενδοκρινικών αδένων, κ.λπ. (Κουρκούτας, 2001)

Εν κατακλείδι, οι αλλαγές της εφηβείας σε αυτό το επίπεδο θα μπορούσαν να διαχωριστούν στα εξής πεδία: στο νευροφυσιολογικό, στο σωματικό, στο γνωστικό/ νοητικό και στο γλωσσικό πεδίο.

Το Γνωστικό- διανοητικό επίπεδο

Αυτό το επίπεδο αφορά τη διανοητική- γνωστική ανάπτυξη που έχει μελετηθεί κυρίως από τον Piaget, αλλά και από άλλους ερευνητές (Bruner, Δημητρίου- Ευκλείδη κ.λπ.). Η διανοητική- γνωστική ανάπτυξη διατρέχει κάποια στάδια που σχετίζονται με την ηλικία του ατόμου, η δε ανάπτυξη αυτών των σταδίων θεωρείται ότι οφείλεται σε εγγενής ικανότητες του ατόμου αλλά επηρεάζονται και διαμορφώνονται από τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος. (Κουρκούτας, 2001)

Στην εφηβεία έχουμε πλήρη ανάπτυξη της συμβολικής σκέψης, με υποθετικούς- λογικούς χειρισμούς στο μυαλό του, άνετη χρήση αφηρημένων εννοιών, και γενικά ωρίμανση των γνωστικών δομών που εξασφαλίζει βάσεις για την ανάπτυξη μιας ικανότητας σκέψης παρόμοιας με αυτήν του ενηλίκου. Η γλωσσική ικανότητα του ατόμου έχει επίσης φτάσει στο απόγειό της με την άνετη χρήση πλούσιου λεξιλογίου. (Κουρκούτας, 2001)

Κατά συνέπεια, σε δευτερεύον γνωστικό επίπεδο έχουμε ωρίμανση σε διάφορους τομείς. Έτσι, η γλώσσα, η νόηση, η φαντασία και η μνήμη αναπτύσσονται σε μεγαλύτερο βαθμό και αποκτούν διαφορετική ποιότητα σε σύγκριση με τις αντίστοιχες επιδόσεις στην παιδική ηλικία. (Κουρκούτας, 2001)

Όσον αφορά τις διαφορές φύλου σε εγκεφαλικό- φυσιολογικό επίπεδο, αυτές δεν φαίνεται να στοιχειοθετούν κάποια ουσιαστική διαφορά στη γενική ευφυΐα (Newton, 1995) . Δύο άτομα μπορεί να διαθέτουν το ίδιο επίπεδο νοητικής απόδοσης (ευφυΐας), αλλά να χρησιμοποιούν διαφορετικά πρότυπα δεξιοτήτων για να επιτύχουν αυτή την απόδοση. (Κουρκούτας, 2001)

Στην εφηβεία, εκτός από τις διανοητικές και τις σωματικές, επιτελούνται και αλλαγές σε ψυχοσυναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο.

Το Ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο

Το ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο αφορά τη σύνθεση του εσωτερικού ψυχικού κόσμου (του ψυχικού οργάνου) του ατόμου. Ο συναισθηματικός κόσμος αποτελεί την «πεμπτούσια» της ύπαρξης του ανθρώπου, και αποτελείται από τα συναισθήματα, τα όνειρα, τις επιθυμίες, τις σκέψεις με συναισθηματικό φορτίο, τις φιλοδοξίες, τα κίνητρα, όπως και από τα «απωθημένα» του υποσυνείδητου που διαμορφώνονται από βιώματα και εμπειρίες, σύγχρονες ή προηγούμενων περιόδων (ψυχοδυναμική θεωρία). (Κουρκούτας, 2001)

Τα ένστικτα και οι βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου λαμβάνουν στην πορεία της εξέλιξής του χαρακτήρα ψυχολογικό-φαντασιωτικό, αποκτούν δηλαδή «ψυχικό/ συμβολικό περιεχόμενο». (Κουρκούτας, 2001)

Σ' αυτήν την φάση της ζωής η προηγούμενη συναισθηματική ισορροπία του ατόμου αναστατώνεται και τούτο φαίνεται στην ατομική και διαπροσωπική ζωή του εφήβου. Στην προσπάθειά του να διευθετήσει τις νέες σχέσεις με τους γονείς του και με τους άλλους, αλλά και ακόμη με τον ίδιο του τον εαυτό, το ίδιο του το σώμα, ο έφηβος υιοθετεί στάσεις ετερογενείς, αντιθετικές, άστατες, συγκρουσιακές, που η εξέλιξη τους θα χαράζει το ψυχικό πλαίσιο στο οποίο θα εξελιχθεί η ενήλικη ζωή του (Δοξιάδη- Τριπ, Ζαχαρακοπούλου, επιμ., 1985).

Ο νεαρός έφηβος νιώθει ξαφνικά ότι έχει την ανάγκη να συγκρουστεί με τις επιθυμίες του, με τα ιδεώδη και με τα πρότυπα ταύτισης, δηλαδή με όλα τα ενδιαφέροντα της παιδικής του ηλικίας. Είναι προς αναζήτηση νέων κινήτρων και νέων ικανοποιήσεων (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Όσον αφορά τις κατακτήσεις και τα επιτεύγματα, στην εφηβεία υπάρχουν μια σειρά στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν σε ψυχοσυναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο (Μανωλόπουλος, 1986 στο Κουρκούτας, 2001), και είναι οι εξής:

- Επίλυση του οιδιπόδειου.
- Συναισθηματικός αποχωρισμός από τους γονείς και ανεύρεση νέου «αντικειμένου συναισθηματικής επένδυσης» (νέα πρόσωπα συναισθηματικώς επενδυμένα).
- Σχηματισμός σταθερών εξωοικογενειακών σχέσεων.
- Εδραίωση της προσωπικής και σεξουαλικής ταυτότητας.

Το Κοινωνικό επίπεδο

Αυτή η πλευρά της ανθρώπινης προσωπικότητας και λειτουργίας αναφέρεται στην κοινωνικότητα, τις κοινωνικές σχέσεις και την κοινωνική (και επαγγελματική) ταυτότητα του ατόμου. (Κουρκούτας, 2001)

Η πρώτη κοινωνικοποίηση συντελείται στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον και εξελίσσεται εν συνεχεία σε διάφορα περιβάλλοντα (γειτονιά, σχολείο, ομάδες συνομηλίκων, αθλητικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες κ.λπ.) (Κουρκούτας, 2001). Οι γονείς δεν μπορούν πια να αποτελέσουν πρότυπα για τον έφηβο, ούτε να του προσφέρουν την χαρά και την ικανοποίηση που του προσέφεραν ως τότε. Είναι προς αναζήτηση νέων τρόπων ευχαρίστησης, έξω από το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο αμφισβητεί και συγχρόνως των απογοητεύει (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Οι κοινωνικές ανάγκες (φιλίας, επαφής, γνωριμιών, κοινωνικών εξόδων) συνδέονται ουσιαστικά με τις συναισθηματικές ανάγκες, και αποτελούν μια πιο επιφανειακή προέκτασή τους. (Κουρκούτας, 2001)

Όλοι οι τομείς που αναφέραμε βρίσκονται σε συνεχή και δυναμική αλληλοδιαπλοκή (ο ένας επηρεάζει τον άλλο) και ο διαχωρισμός τους, παραμένει ως ένα σημείο, τεχνητός. (Κουρκούτας, 2001).

2.5 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Η επιπολαιότητα και η παρορμητικότητα του χαρακτήρα αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου, σύμφωνα με τους λόγιους και σοφούς

της κάθε εποχής. Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή του Αριστοτέλη που με περίτεχνο τρόπο αναδεικνύει όλες τις πτυχές της προσωπικότητας του νεαρού ατόμου. Το κείμενο του Αριστοτέλη *Ρητορική* είναι τόσο γλαφυρό, που αν δεν γνώριζε κανείς το όνομα του συγγραφέα, θα θεωρούσε ότι πρόκειται για μια σύγχρονη περιγραφή. (Κουρκούτας, 2001)

Ο έφηβος προσπαθεί να φερθεί διαφορετικά από ότι όταν ήταν παιδί, τόσο απέναντι στους γονείς του, όσο και απέναντι στους συνομηλίκους, το σχολείο, αλλά και τα άτομα του αντίθετου φύλου. Έχει να αποδείξει ότι μεγάλωσε, ωρίμασε, μπορεί να ανταπεξέλθει σε πράγματα και καταστάσεις που χειρίζονται οι μεγαλύτεροι από αυτών, είναι μέσα στην πραγματικότητα, και γνωρίζει για τα τεκτενόμενα γύρω του.

Απαιτεί από τους γονείς του ίση μεταχείριση, λόγω της ηλικίας του, χωρίς ελέγχους, καταπίεσης, με «ελευθερία λόγου, κινήσεων και δράσης» (Κουρκούτας, 2001). Επιδιώκει την αυτονομία, και μέσα από την απαίτηση για δικό του χώρο, (το υπνοδωμάτιό του ή έναν χώρο εκτός, αλλά κοντά στο σπίτι) με δικούς του κανόνες μέσα στο χώρο αυτό (επιλέγει την διακόσμηση, δεν επιτρέπει να εισβάλλει κανείς χωρίς να πάρει την άδειά του). Επιλέγει τον τρόπο που θα ντύνεται, κάνοντας πολλές φορές εκκεντρικές εμφανίσεις, για να δείξει την ανεξαρτησία του, ή και να προκαλέσει, πολλές φορές. (Κουρκούτας, 2001).

Τα περισσότερα προβλήματα της σημερινής νεολαίας είναι προβλήματα αποφυγής. Στην πλειονότητά τους οι αλλαγές στην ελληνική οικογένεια παρέχουν στα παιδιά περισσότερες συνθήκες προς αποφυγή. (Ρήγα και συνεργάτες, 2003).

2.6 ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Σύμφωνα με τον Κουρκούτας (2001) όλες αυτές οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στη ζωή των εφήβων έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία φόβου, αγωνίας και άγχους τα οποία εκδηλώνονται με συγκεκριμένες ψυχολογικές αντιδράσεις των εφήβων. Αυτές είναι:

• **Η έντονη επιθυμία των εφήβων να μείνουν μόνοι**, κλειδωμένοι στον προσωπικό τους χώρο. Δείχνουν αποστροφή προς την εργασία και απρόθυμοι ή κουρασμένοι να εκτελέσουν τις υποχρεώσεις τους στο σχολείο και στο σπίτι. Παράλληλα αποσύρονται από τις οικογενειακές δραστηριότητες (εκδρομές, γιορτές, διακοπές) καθώς και από τις ομαδικές δραστηριότητες των συνομηλίκων (Παρασκευόπουλος, 1984).

• **Η νευρική κατάσταση και η ανησυχία** η οποία πηγάζει από την εξωτερική τους εμφάνιση.

• **Αυξημένη ευσυγκινησία** των εφήβων που οφείλεται στην διατάραξη της ισορροπίας των ορμονών. Οι έφηβοι είναι κακόκεφοι, απογοητεύονται εύκολα και ξεσπάνε σε κλάματα με την παραμικρή αφορμή.

• **Η Ανία** και οι απότομες αλλαγές συμπεριφοράς διακατέχουν τους έφηβους. Συχνά νιώθουν πλήξη και αδιαφορία για παιχνίδια και εργασίες που πριν απολάμβαναν.

• **Αντιδραστική στάση προς τα άλλα άτομα.** Ο έφηβος αντιμετωπίζει τους άλλους αρνητικά και εχθρικά, προβάλλει συνεχώς αντιρρήσεις, διαφωνεί και προκαλεί αντιδικίες και καυγάδες για ασήμαντα θέματα, επικρίνει αδιάκριτα τους άλλους και δείχνει ζηλοτυπία προς τα αδέρφια του.

• **Εχθρική και αντιδραστική συμπεριφορά προς το άλλο φύλο.** Η συμπεριφορά αυτή αποτελεί μηχανισμός άμυνας. Οι έφηβοι νιώθουν ανασφάλεια για τη σεξουαλική τους ταυτότητα και ικανότητα και η απόρριψη από το άλλο φύλο μειώνει την αυτοπεποίθησή τους.

• **Η έλλειψη αυτοπεποίθησης** προέρχεται από τη μη ολοκλήρωση και αστάθεια της προσωπικότητάς του. Νιώθει έντονη ανασφάλεια για τις ικανότητες, για το αν μπορεί να θέσει και να υλοποιήσει τους στόχους του.

• **Υπερασχόληση με το σεξ.** Ο έφηβος προσπαθεί να εξοικειωθεί με τη νέα του εικόνα και να συμφιλιωθεί με το σώμα του.

Οι έφηβοι παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους στην εμφάνιση αυτών των αντιδράσεων. Κάποιοι μπορεί να παρουσιάσουν μερικά από αυτά τα χαρακτηριστικά ενώ μπορεί επίσης να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ένταση,

το χρόνο και τη διάρκεια. Για τον λόγο αυτό είναι απαραίτητη η εξατομικευμένη αξιολόγηση του κάθε εφήβου.

Ο έφηβος στην προσπάθεια του να προφυλαχθεί από τις παραπάνω ψυχολογικές και συναισθηματικές αντιδράσεις ενεργοποιεί τους μηχανισμούς άμυνας του ΕΓΩ, μειώνοντας έτσι το άγχος και διατηρώντας την κοινωνική του συνοχή. Οι μηχανισμοί αυτοί άμυνας είναι (Παρασκευόπουλος, 1984) :

1. **Συναισθηματική απομόνωση:** Ο έφηβος παραμένει συναισθηματικά αμέτοχος και απόμακρος μειώνοντας έτσι τις εντάσεις και το άγχος.

2. **Φυγή:** Ο έφηβος αποφεύγει καταστάσεις που μειονεκτεί και είναι πολύ πιθανή η αποτυχία (π.χ. εξετάσεις στο σχολείο).

3. **Ονειροπόληση:** Αποτελεί μία διέξοδο από τις αβάσταχτες πραγματικές καταστάσεις. Ο έφηβος δημιουργεί ένα δικό του φανταστικό κόσμο στον οποίο θα ήθελε να ζει και δοκιμάζει λύσεις χωρίς να διακινδυνεύει τις συνέπειες. Η ονειροπόληση ως ένα βαθμό βοηθάει, όμως συχνά απομονώνει τον έφηβο και δυσκολεύει την κοινωνική του προσαρμογή.

4. **Εκλογίκευση:** Η εκλογίκευση βοηθά τον έφηβο να δικαιολογήσει τις πράξεις του εφευρίσκοντας ορθολογικές επινοήσεις για μη αποδεκτές κοινωνικά πράξεις του ή για να δικαιολογήσει σχολική ή άλλη αποτυχία του.

5. **Προβολή:** Ο έφηβος προβάλλει και αναγνωρίζει σε άλλους δικά του συναισθήματα και σκέψεις για αυτούς, για να αποφύγει τις συγκρούσεις που του προκαλούν.

6. **Μετάθεση - Μετατόπιση:** Ο έφηβος μετατοπίζει συναισθήματα ή ενέργειες από το άτομο, προς το οποίο είχαν αρχικά σχεδιαστεί να στραφούν, σε κάποιο άλλο άτομο ή αντικείμενο.

Η χρήση των μηχανισμών άμυνας βοηθάει αναμφίβολα τον έφηβο στην μείωση αγχογόνων καταστάσεων. Όταν όμως υπάρχει υπερβολή στην χρήση τους μετατρέπονται σε παθολογικές μορφές προσαρμογής και συντελούν στην δημιουργία αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Οι έφηβοι για να νιώθουν ολοκληρωμένοι και να μπορέσουν να ανταποκριθούν αργότερα με επιτυχία στο ρόλο του ενήλικα θα πρέπει να επιτύχουν κάποιους ειδικούς αναπτυξιακούς στόχους. Αυτοί είναι:

- a) Να γνωρίσουν και να αποδεχτούν τη νέα μορφή που παίρνει το σώμα τους και να διαχειρίζονται τις σωματικές, νοητικές και ψυχικές δυνατότητές τους αποτελεσματικά.
- b) Να αποκτήσουν ψυχολογική και συναισθηματική αυτονομία από τους γονείς και άλλους ενήλικους.
- c) Να διαμορφώσουν σχέσεις αμοιβαιότητας με τους συνομηλίκους και των δύο φύλων και να διαμορφώσουν μία ώριμη ετερόφυλη σχέση.
- d) Να αποκτήσουν ικανότητα για ενεργό συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτική ζωή.
- e) Να εξασφαλίσουν την πορεία για οικονομική ανεξαρτησία για το μέλλον με τη σωστή επιλογή επαγγέλματος.
- f) Να διαμορφώσουν ένα αξιολογικό σύστημα, μία φιλοσοφία ζωής στην προσπάθεια τους να αποκτήσουν την ταυτότητα του ΕΓΩ (Παρασκευόπουλος, 1984).

2.7 Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΓΩ

Την περίοδο της εφηβείας, ο έφηβος καλείται να επιλύσει μία από τις βασικότερες αναπτυξιακές απαιτήσεις, την απόκτηση της ταυτότητας του ΕΓΩ. Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να διαμορφώσει την εικόνα του εαυτού του, να αισθανθεί σαν άτομο ξεχωριστό, με δικές του πεποιθήσεις και δική του προσωπική αξία. Έπειτα, θα πρέπει να αποσαφηνίσει τον κοινωνικό του ρόλο και να ιεραρχήσει τους σκοπούς και τι αξίες της ζωής. Ο έφηβος καλείται να φανταστεί τον εαυτό του στο μέλλον και να πάρει αποφάσεις για σημαντικά ζητήματα της ζωής, όπως σπουδές, διαπροσωπικές σχέσεις, οικογένεια και καριέρα.

Ο έφηβος αποκτά αυτογνωσία με μια συνεχή δυναμική και ενεργητική προσπάθεια να γνωρίσει όλες τις πτυχές του χαρακτήρα του. Η διαδικασία

περιλαμβάνει αμφισβήτηση του μέχρι τότε εαυτού του και αυτοκριτική με βάση την αυτοαντίληψη του, δηλαδή την εικόνα που έχει ο ίδιος για τον εαυτό του και την εικόνα που έχουν οι άλλοι γι' αυτόν. Θα πρέπει να συνενώσει τους διάφορους ρόλους, σχέσεις, ενδιαφέροντα, στάσεις και εμπειρίες του παρελθόντος σε μία ενιαία λειτουργική εικόνα (Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

Συχνά όμως, υπάρχει σύγκρουση μεταξύ αυτού που θεωρεί ο έφηβος ιδανικό εαυτό και του πραγματικού εαυτού του και αυτό μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματικές διαταραχές. Όταν η σύγκρουση είναι μεγάλη ο έφηβος οδηγείται συχνά στην δημιουργία ενός «ψεύτικου» εαυτού ή πολλαπλών αντιφατικών εαυτών. Όσο μικρότερη είναι η σύγκρουση τόσο η αυτοεκτίμηση και η εσωτερική του συνοχή ισχυροποιείται (Herbert, 1996).

Σύμφωνα με τον Marcia οι μορφές της εφηβικής ταυτότητας είναι τέσσερις. Αυτές είναι:

1. Ο αποκλεισμός ή απόσυρση της προσωπική ταυτότητας: Οι νέοι που εμφανίζουν αυτόν τον τύπο ταυτότητας δεν εκφράζουν καμία αμφισβήτηση προς την γονεϊκή εξουσία και χαρακτηρίζονται ως «συμβιβασμένοι». Είναι συναισθηματικά και ιδεολογικά εξαρτημένοι από τους γονείς τους.

2. Η διάχυση ταυτότητας: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι έφηβοι που είναι συναισθηματικά ασταθής, χωρίς να έχουν κατορθώσει ακόμα να αποκτήσουν μία σταθερή εικόνα του εαυτού τους.

3. Το «μορατόριουμ»: Οι έφηβοι της κατηγορίας αυτής δοκιμάζουν συνεχώς ρόλους και δεν έχουν αποκτήσει ακόμα μία σταθερή εικόνα του εαυτού τους.

4. Η διαμόρφωση ταυτότητας: Οι νέοι αυτοί λειτουργούν σταθερά, κάνουν συνειδητές επιλογές και φαίνεται να έχουν αναπτύξει μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

2.8 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η οικογένεια αποτέλεσε τον πρώτο σταθμό στην ιστορία της ανθρωπότητας, διότι υπήρξε η απαρχή της ζωής του ανθρώπου στην κοινότητα. Από την ίδρυση της οικογένειας προέκυψαν οι κοινοτικοί θεσμοί, φυσικά με πολλές αλλαγές και ανακατατάξεις- μέχρι τη σημερινή τους μορφή.(Ρήγα και συνεργάτες, 2008)

Η οικογένεια έχει καταγραφεί ως σύνολο ατόμων συνδεδεμένων εξ αίματος που κατάγονται από τους ίδιους γεννήτορες. Νομικοί δεσμοί (λ.χ. η υιοθεσία) δημιουργούν επίσης οικογενειακές σχέσεις. Τα μέλη της οικογένειας μπορούν να διαβιούν κάτω από την ίδια στέγη (περίπτωση της συζυγικής οικογένειας) ή όχι, ανάλογα με τις ιστορικές και πολιτισμικές εξελίξεις.(Ρήγα, 2008)

Πρέπει να διαχωρίσουμε την έννοια του «νοικοκυριού» από την έννοια της «οικογένειας». Ο Ball (1974) ορίζει το νοικοκυριό με βάση τον χώρο, με την έννοια ότι μια ομάδα ανθρώπων (ή ένα άτομο) συνδέεται άμεσα με ένα συγκεκριμένο τόπο. Οι οικογένειες, από την άλλη, θεωρούνται γενικώς ότι είναι ομάδες ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος και γάμου. Αυτά τα δύο δεν είναι ταυτόσημα. Μια οικογένεια μπορεί να συγκροτεί ένα νοικοκυριό, αυτό όμως δεν είναι υποχρεωτικό. Οι γονείς μπορεί να χωρίσουν ή τα παιδιά μπορεί να σταλούν εσωτερικά στο σχολείο. Αντιστρόφως, μια εκτεταμένη ομάδα συγγενών μπορεί να ζει κάτω από την ίδια στέγη αλλά τα μέλη της να μη θεωρούν ότι αποτελούν οικογένεια σε όλες ανεξαιρέτως τις περιστάσεις. (Muncie, κ.α, επιμ.2008)

Η οικογένεια μπορεί να θεωρηθεί προνοιακό σύστημα από μόνη της, καθώς παρέχει οικονομική, υλική και συναισθηματική υποστήριξη στα μέλη της. Ωστόσο, αυτές οι «ιδιωτικές» λειτουργίες της είναι δυνατόν, σε ορισμένες περιστάσεις, να αμφισβητηθούν (Muncie, κ.α, επιμ.2008).

Η απάντηση στο ερώτημα «τι είναι οικογένεια» φαίνεται προφανής. Στην κοινωνία μας οι άνθρωποι θεωρούν δεδομένο – στερεοτυπικά- ότι η συντροφικότητα, η σεξουαλική δραστηριότητα, η αμοιβαία φροντίδα, η γέννηση και η ανατροφή και η φροντίδα των παιδιών θα έχουν ως κύρια εστία τους την

πυρηνική οικογένεια. Αυτή η έννοια ορίζει την οικογένεια ως μια μικρή μονάδα που προκύπτει από τη σχέση ενός άνδρα και μιας γυναίκας που μέσω του γάμου συνδέονται νόμιμα μεταξύ τους ως σύζυγοι. Η πυρηνική οικογένεια δημιουργείται όταν το ζευγάρι γεννάει ένα παιδί. Η μονάδα αυτή μοιράζεται από κοινού μια κατοικία και ενώνεται με συναισθηματικούς δεσμούς, με μια αίσθηση κοινής ταυτότητας και με σχέσεις υποστήριξης. Αυτή η καθιερωμένη και «κοινή» αντίληψη για το πώς συγκροτείται η οικογένεια αντανακλά ενδεχομένως περισσότερο κάποιες παραδοσιακές πεποιθήσεις σχετικά με το πώς *θα πρέπει* να δομούνται οι σεξουαλικές, συναισθηματικές και γονικές σχέσεις, χωρίς να μας βοηθάει να κατανοήσουμε πώς οργανώνουν στην πραγματικότητα τη ζωή τους διαφορετικοί άνθρωποι. Ωστόσο, η *ιδέα* της πυρηνικής οικογένειας διατηρεί αναμφισβήτητη τη δύναμη της με αποτέλεσμα όλες οι άλλες μορφές οικογένειας να τείνουν να ορίζονται σε σχέση με αυτήν. (Είναι ευρέως παραδεκτό ότι η πυρηνική μορφή είναι η πιο διαδεδομένη μορφή οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνία. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ορίζονται όλο και περισσότερο οι άλλες μορφές ως « ασυνήθεις», « παρεκκλίνουσες», ακόμα και «παθολογικές». Ο «λόγος της οικογένειας» έχει τη δύναμη να ορίζει τι είναι κανονικό και τι μη αποδεκτό.) (Muncie, κ.α, επιμ.2008).

Υποστηρίζεται ότι σε όλες τις κοινωνίες οι βασικές λειτουργίες της αναπαραγωγής, της ικανοποίησης των σεξουαλικών αναγκών και της ανατροφής και της φροντίδας των παιδιών είναι απαραίτητες για την διασφάλιση της κοινωνικής επιβίωσης. Ο αποτελεσματικότερος τρόπος επίτευξης αυτών των στόχων είναι η πυρηνική οικογένεια. Επομένως, προβάλλεται το επιχείρημα ότι παρά τις όποιες (επιφανειακές) παρεκκλίσεις στη δομή μιας συγγενικής ομάδας, η απαίτηση για γέννηση και προστασία των παιδιών σημαίνει πως η πυρηνική οικογένεια θα αποτελεί πάντα τη βάση της κοινωνίας. (Muncie, κ.α, επιμ.2008)

Σύμφωνα με την Μουσούρου (2005) οι ορισμοί της οικογένειας είναι πολλοί. Οι περισσότερο διαδεδομένοι είναι οι εξής:

- Η οικογένεια είναι ένας **κοινωνικός θεσμός**, δηλαδή είναι ένα παγιωμένο πλέγμα κοινωνικών σχέσεων και παγιωμένοι και κοινωνικά αποδεκτοί τρόποι

ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης με στόχο την επίτευξη ενός (τουλάχιστον) κοινωνικά σημαντικού σκοπού.

- Η οικογένεια είναι ένας **νομικός θεσμός**, δηλαδή ένα σύνολο διατάξεων που περιγράφουν τις νομικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας- διατάξεων που προσδιορίζουν τα όρια της (όποιας) ευελιξίας τους και προβλέπουν τις συνέπειες της παράβασης του θεσμού αλλά και της υπέρβασης των παραπάνω ορίων ευελιξίας.

- Η οικογένεια είναι μια **πρωτογενής κοινωνική ομάδα**, δηλαδή ένα «ολιγοπρόσωπο και πολυλειτουργικό κοινωνικό σύνολο στο οποίο τα άτομα μετέχουν με άμεσες και προσωπικές σχέσεις και συνδέονται με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς»(Τσαούσης. 1984:203). Μπορούμε να πούμε ότι η οικογένεια είναι η κατεξοχήν πρωτογενής κοινωνική ομάδα, με λειτουργίες που περιλαμβάνουν την αναπαραγωγή, την κοινωνικοποίηση, την μέριμνα και προστασία των μελών της, λειτουργίες οικονομικές, εκπαιδευτικές, ψυχολογικές και άλλες. Καμιά άλλη κοινωνική ομάδα, φορέας ή θεσμός δεν φαίνεται να μπορεί να καλύψει το σύνολο των λειτουργιών που καλύπτει η οικογένεια.

- Η οικογένεια είναι το **σύνολο των συγγενών εξ αίματος ή εξ αγχιστείας που συγκατοικούν**. Με αυτήν την έννοια, ο όρος «οικογένεια» υποκαθίσταται καμιά φορά από τους όρους «οικιακή ομάδα» ή, συχνότερα, «νοικοκυριό»- όροι που, όμως, δεν είναι ταυτόσημοι με εκείνον της οικογένειας, διότι τόσο στην οικιακή ομάδα όσο και στο νοικοκυριό ενδέχεται να περιλαμβάνονται και άτομα τα οποία δεν είναι συγγενείς (π.χ. υπηρέτες, παραγοί, οικότροφοι κ.λ.π.).

- Η οικογένεια είναι το σύνολο των ανθρώπων που **αισθάνονται** ισχυρούς δεσμούς αμοιβαίων υποχρεώσεων γιατί είναι **συγγενείς**.

- Η οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων που έχουν έναν **κοινό πρόγονο**.

- Η οικογένεια είναι το **σύνολο των συγγενών εξ αίματος και εξ αγχιστείας** ενός προσώπου- είτε συνδέεται μαζί τους είτε όχι, ενδεχομένως είτε τους γνωρίζει είτε όχι.

- Η οικογένεια είναι μια **κοινωνική μονάδα** που, στις σύγχρονες κοινωνίες, την αποτελούν κατά κανόνα οι σύζυγοι και τα παιδιά τους αλλά, όλο και

συχνότερα, και ένας γονέας και παιδιά. Η οικογένεια που την αποτελούν οι σύζυγοι και τα παιδιά τους είναι αυτή που αναφέρεται στην βιβλιογραφία ως «πυρηνική» ή «οικογένεια-πυρήνας» (nuclear family) και που πολλοί προτιμούν να αποκαλούν «συζυγική οικογένεια» (conjugal family). Στις σύγχρονες νεωτερικές κοινωνίες, η κοινωνική μονάδα που είναι η συζυγική οικογένεια αποτελεί το **συμβατικό σχήμα** – δηλαδή το οικογενειακό σχήμα που είναι κοινωνικά αναμενόμενο αλλά όχι και κοινωνικά επιβεβλημένο.

• Τέλος, η οικογένεια είναι μια **μονάδα ανάλυσης της κοινωνικής πολιτικής** (οικογενειακής ή ευρύτερης) που, στην διεθνή πρακτική, θεωρείται ότι περιλαμβάνει δύο ενήλικες (ενωμένους ή όχι με τα δεσμά του γάμου) ή έναν ενήλικα και ένα ή περισσότερα παιδιά. Άξονας του ορισμού αυτού είναι η ύπαρξη παιδιού και δεν απασχολεί ούτε η σχέση του παιδιού με τους ενήλικες ούτε η σχέση των ενηλίκων μεταξύ τους. Σε αντίθεση προς όλους τους προηγούμενους, ο ορισμός αυτός δεν περιλαμβάνει ούτε υπονοεί συγκεκριμένες σχέσεις.

Η οικογένεια αποτελεί ίσως το σημαντικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τα παιδιά, διαμορφώνουν την προσωπικότητά τους και υιοθετούν μορφές συμπεριφοράς καθοριστικές για την υγεία τους. Οι γονείς αποτελούν τα πρότυπα συμπεριφοράς για το παιδί, που σε συνδυασμό με τη διαπαιδαγώγηση παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ψυχολογική και κοινωνική προσαρμογή του ατόμου. (Κοκκέβη, κ.α., 2008).

2.8.1 Η οικογένεια στην Ελλάδα τον 20^ο και 21^ο αιώνα

Στις σύγχρονες κοινωνίες δυτικού προσανατολισμού η οικογένεια έχει υποστεί αλλαγές και διαφοροποιήσεις που έχουν άμεση σχέση με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ηθικές και πολιτισμικές εξελίξεις της ανθρωπότητας γενικά και της κάθε χώρας ή ομίλου χωρών. (Ρήγα και συνεργάτες, 2008)

Στη σύγχρονη κοινωνία την ανατροφή του παιδιού αναλαμβάνει κατά κύριο λόγο, και με δική της ευθύνη, η οικογένεια. Η σύγχρονη οικογένεια, περιοριζόμενη αριθμητικά, κατέληξε στον κλειστό πυρήνα της μεταπολεμικής οικογένειας, που γνωρίζουμε σήμερα. Η πυρηνική οικογένεια διατηρεί μεν σχέσεις με το ευρύτερο

πλαίσιο (κοινότητα, υπόλοιπους συγγενείς), αλλά επίσης παραμένει στενά προσκολλημένη σε ατομικές αρχές και λειτουργίες (Κουρκουτάς, 2001). Εκτός από την ανατροφή, την οικογένεια βαραίνει, πλέον και το βάρος της μετάβασης του παιδιού από την παιδική στην ενήλικη ζωή, και η απόκτηση της αυτονομίας του-συναισθηματικής, κοινωνικής, οικονομικής. Σ' αυτήν την λειτουργία η οικογένεια έχει σαν βοηθό της τις ομάδες συνομηλίκων. (Δραγωνά- Ντάβου, 1992)

Από την εποχή που η Ελλάδα έγινε ανεξάρτητο κράτος, η οικογένεια στηρίχτηκε στο θεσμό του γάμου και η επιβίωση του έθνους οφείλεται στις αρχές εκείνες που τεκμηρίωσαν την εθνική συνείδηση των πολιτών και ενίσχυσαν την πίστη τους στα χριστιανικά ιδεώδη (αγάπη). Επομένως διατηρεί στοιχεία και αξίες παραδοσιακές. (Ρήγα και συνεργάτες., 2008)

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα υπέστη μια ισόρροπη καπιταλιστική ανάπτυξη, μεταβαίνοντας από μια βασικά αγροτική οικονομία σε μια οικονομία θεμελιωμένη στον τριτογενή τομέα, χωρίς το ενδιάμεσο στάδιο της διεύρυνσης της βιομηχανικής παραγωγής. Κατά τη γενική αυτή εξέλιξη, και κάτω από ένα συνδυασμό οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων το πλαίσιο ζωής στις περισσότερες αγροτικές περιοχές ανατράπηκε ιδιόμορφα, με αντίστοιχες συνέπειες στην κουλτούρα, οι οποίες προβάλλονται και στην οικογενειακή μονάδα. Σημαντική αλλαγή αποτέλεσε η υποχώρηση της παραδοσιακής αγροτικής κουλτούρας, με τις μεσαίες των πόλεων να αποτελούν τον πυρήνα του σχηματισμού της υλικής κουλτούρας, υπό την επίδραση των μοντέλων καταναλωτή της κοινωνίας της αφθονίας. (Ρήγα, και συνεργάτες, 2008)

Οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας, όπως και οι ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές, έχουν επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο τα ίδια τα άτομα βιώνουν και αντιλαμβάνονται τους ρόλους τους μέσα στην οικογένεια. Αναπόφευκτα η κατάρρευση κάποιων συγκεκριμένων (αλλά μονολιθικών) μοντέλων οικογενειακής οργάνωσης (*πατριαρχική οικογένεια*, Skynner, 1987, στον Κούρκουτα, 2001)) κληροδότησε ένα σχετικό κενό όσον αφορά κάποια μοντέλα συμπεριφοράς. Το αποτέλεσμα είναι να έχουν επηρεαστεί άμεσα και η ανατροφή των παιδιών και οι αναπαραστάσεις εαυτού που δημιουργούν τα μέλη της οικογένειας, και εντέλει και η πορεία τους ως ατομικών και κοινωνικών οντοτήτων. (Κουρκουτάς, 2001)

Ωστόσο αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ελλάδα ακολουθεί τα νέα οικογενειακά σχήματα, του εξωτερικού, με πολύ αργούς ρυθμούς, με μόνο αρνητικό αντίκτυπο να έχει στην μείωση των γεννήσεων (κατέχοντας ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη). Συμπεραίνουμε ότι η Ελλάδα αντιστέκεται σθεναρά σε αυτά τα οικογενειακά σχήματα, τα οποία έχουν σαν χαρακτηριστικά τους πρωτόγνωρα πρότυπα οικογενειακής δομής και λειτουργίας, με εμφανή δείγματα αστάθειας. Μέσα από πληθώρα ερευνών που έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα (ΕΚΚΕ, 1999-Κογκίδου, 1995- Μαράτου- Αλιπράντη, 1995- Μαρκαντώνης & Ρήγα, 1991- Μουσούρου, 1989- Πρεσβέλου, 2001, 2002- Τεπέρογλου, 1990, στο Ρήγα και συνεργάτες, 2008) συμπεραίνουμε ότι η ελληνική κοινωνία αντιστέκεται σθεναρά χάριν των ελληνικών παραδόσεων και της κεντρικής θέσης που κατέχει η οικογένεια, στην ελληνική κοινωνία. (Ρήγα και συνεργάτες, 2008)

Η ρευστότητα της σημερινής οικογενειακής δομής δημιουργεί αναπόφευκτα ένα σύνολο από ασυνέχειες και αντιφάσεις στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά και οι γονείς βιώνουν τους ρόλους τους. Η ασυνέχεια αυτή και η έλλειψη συγκροτημένης ταυτότητας είναι, ως ένα βαθμό, φυσική διαδικασία, αποτέλεσμα των συνεχών αλλαγών, εφόσον ιστορικά η οικογένεια ως θεσμός έχει τη δική της εξέλιξη. Στη σύγχρονη (ελληνική) κοινωνία βρισκόμαστε σε ένα μεταβατικό στάδιο: ο γονέας δεν έχει πλήρως βρει το ρόλο του απέναντι στο παιδί του. Όπως ακριβώς συμβαίνει με τον έφηβο, που βρίσκεται σε μια φάση αναζήτησης, έτσι και ο (Έλληνας) γονέας βρίσκεται σε μια φάση αναζήτησης νέας ταυτότητας και νέου γονεϊκού ρόλου. (Κουρκούτας, 2001)

Σήμερα ο Έλληνας γονέας καλείται ουσιαστικά να ισορροπήσει ανάμεσα στις εμπειρίες που ο ίδιος είχε σαν παιδί και στις απαιτήσεις που προβάλλει η σύγχρονη πραγματικότητα. Από την εποχή που ως παιδί ήταν πλήρως συμμορφωμένος ως προς την αντίστοιχη γονεϊκή εξουσία, έως σημείου καταπίεσης βασικών αυθόρμητων πρωτοβουλιών, έχει παρέλθει πολύς χρόνος και σήμερα έχουμε περάσει στο άλλο άκρο: ως γονέας έχει καταλήξει να λειτουργεί με τον αντίθετο ακριβώς τρόπο. Σήμερα η στάση του Έλληνα γονέα χαρακτηρίζεται κυρίως από αδυναμία επιβολής ορίων, στερήσεων, απαγορεύσεων, κανόνων και

περιορισμών, κατάσταση για την οποία δεν έχει πλήρη επίγνωση ή καλύτερα αδυνατεί να συνειδητοποιήσει και να αλλάξει, έστω και αν διαισθητικά αντιλαμβάνεται πολλές φορές τις αρνητικές συνέπειές της. (Κουρκούτας, 2001)

Επιπρόσθετα, η πολυπλοκότητα και η μαζικότητα των ερεθισμάτων που δέχεται σήμερα ο γονέας, ο οποίος παραμένει για πολύ καιρό το αποκλειστικό σημείο αναφοράς του παιδιού, καθιστούν ακόμη πιο δύσκολο το έργο του. Η ανασφάλεια και τα άγχη που τον κατακλύζουν έχουν κυρίως εξωγενή προέλευση. Δημιουργούνται πρωτίστως από τη σύγκυση των προτύπων (παλιών και νέων), αλλά και από τα Μ.Μ.Ε. και τις αντικρουόμενες απόψεις ή «ενοχικές» νοθεσίες των ειδικών, που διαχέονται με περισσή ευκολία. Πρόκειται για απόψεις που είναι αδύνατον να γίνουν αντικείμενο ισορροπημένης και λογικής επεξεργασίας, λόγω της αδυναμίας του γονέα να αποκτήσει πλήρη επιστημονική γνώση και επιπλέον λόγω του μοναχικού του ρόλου στον οποίο είναι καταδικασμένος. Το αποτέλεσμα είναι να αυξάνονται η ανασφάλεια γονέων και παιδιών και η τάση εξάρτησης και απαγκίστρωσης μεταξύ των μελών της οικογένειας. (Κουρκούτας, 2001)

Ωστόσο όλα αυτά χρειάζονται ένα μέτρο και κάποια όρια από την μεριά των γονέων. Το γεγονός ότι το παιδί μεγαλώνει δεν σημαίνει ότι παύει ο έλεγχος, και ανακαλούνται τα όρια μέσα στα οποία θα πρέπει να κινείται ο έφηβος. Στα πλαίσια της προστασίας και της καθοδήγησης από την οικογένεια, με λίγο πιο ελαστικά όρια, η οικογένεια προσπαθεί να βοηθήσει τον έφηβο να μεγαλώσει. Από την άλλη και οι έφηβοι «δεν μπορούν να μεγαλώσουν, χωρίς να απορρίψουν, και να αμφισβητήσουν. Η διαδικασία της ωρίμανσης είναι από τη φύση της συγκρουσιακή» (Δραγωνά-Ντάβου, 1992).

Η ηβική μεταμόρφωση του σώματος προκαλεί ένα ενορμητικό πλεόνασμα, είτε πρόκειται για τις επιθετικές ενορμήσεις είτε για τις ερωτικές ενορμήσεις (ή λιβιδινικές ενορμήσεις). Στην αρχή της εφηβείας, αυτό το ενορμητικό πλεόνασμα συνήθως έχει ως στόχο το πρόσωπο των γονιών. Αυτό εξηγεί την αρκετά απότομη μεταλλαγή των σχέσεων ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους. Ενώ κατά την παιδική ηλικία η παρουσία των γονιών αποτελούσε πηγή ανακούφισης, ηρεμίας και ασφάλειας για το μικρό παιδί, η ίδια η παρουσία των γονιών ενδέχεται κατά την εφηβεία να καταστεί πηγή έντασης, διέγερσης και δυσφορίας. Ενώ κατά την

παιδική ηλικία τα παιδιά επιζητούν να βρίσκονται κοντά τους οι γονείς τους, στην εφηβεία, όσο πιο κοντά είναι οι γονείς, τόσο μεγαλύτερες εντάσεις δημιουργούνται με τα παιδιά. Στην εφηβεία υπάρχει μια γενικότερη αντιστροφή οπτικής, σε σχέση με την παιδική ηλικία, του ατόμου. Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται η απαραίτητη ανοικοδόμηση των σχέσεων μεταξύ γονιών και εφήβων (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Με την έναρξη της εφηβείας το άτομο αρχίζει να γίνεται αυτόνομο, δηλαδή αρχίζει να καθορίζει τον εαυτό του, αναγνωρίζει τις προσωπικές του ταυτόσεις, τις επιθυμίες του και τα ιδεώδη του. Με αυτήν την διεργασία οι σχέσεις των γονιών με τα παιδιά τους- έφηβους, μπαίνουν στη λογική του παράλογου. Ο έφηβος, εκδηλώνει την ανάγκη να διαφοροποιηθεί από τους γονείς του, ωστόσο οι ταυτόσεις του ως μελλοντικού ενήλικα δεν μπορούν να αποκτήσουν μια σταθερή υπαρξιακή έννοια παρά μόνο αν εγγραφούν στο πλαίσιο της οικογενειακής σειράς. Βλέποντας το από μια οπτική, ο έφηβος νιώθει την ανάγκη να αποχωριστεί εκείνους με τους οποίους ταυτόχρονα έχει ανάγκη να ταυτιστεί! (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Οι γονείς βλέπουν τους εφήβους και τις πράξεις τους σαν πράγματα δυσνόητα για τους ίδιους. Υπάρχει μια ικανοποίηση στην πλειονότητα των γονιών, βλέποντας τα παιδιά τους να αποκτούν την αυτονομία τους και να εισχωρούν στον κόσμο των ενηλίκων, αναλαμβάνοντας τόσο τις ευθύνες όσο και τα πλεονεκτήματα που αυτή η διαδικασία προϋποθέτει (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Την περίοδο που ο έφηβος δίνει τον δικό του αγώνα, και οι γονείς καλούνται να αντιμετωπίσουν την «κρίση των γονιών», που χαρακτηρίζετε από διαφορούμενα συναισθήματα. Προκαλείται εξαιτίας των πολλαπλών απωλειών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι γονείς, αλλά και λόγω των εντάσεων που δημιουργούνται ανάμεσα σε αυτούς και τα παιδιά τους, σε επίπεδο σχέσεων (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Αυτά τα σχήματα που αποτελούν την ανθρώπινη αμφιθυμία (σύμπλεγμα της Ιοκάστης, σύμπλεγμα του Λάιου) αποδεικνύουν την ευαισθησία των γονιών και το πόσο ευάλωτοι είναι απέναντι στα βιώματα που τους υποχρεώνει ο έφηβος

να ζήσουν, ευαισθησία η οποία εντείνεται σε περιπτώσεις πιο σύνθετων οικογενειών (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Επιπλέον, σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο η δυνατότητα συνεχούς επιμόρφωσης και κατάρτισης, λόγω της οικονομικής ευρωστίας πολλών κοινωνικών τάξεων, αλλά κυρίως λόγω των απαιτήσεων εξειδίκευσης, και ο συνεχώς αυξανόμενος ανταγωνισμός διαιωνίζουν την παραμονή του νέου κάτω από την προστατευτική «ομπρέλα» της οικογένειας. Κατά συνέπεια καθιστούν ακόμη πιο δύσκολη και περίπλοκη τη διαδικασία εγκατάστασής του σε μια συγκεκριμένη ταυτότητα ή ρόλο. Το αποτέλεσμα αυτό έχει παρατηρηθεί από τους ειδικούς (κοινωνιολόγους, ψυχολόγους κ.λπ.) και έχει καταγραφεί ως το φαινόμενο της «μετεφηβείας». (Κουρκούτας, 2001)

Αν όμως η οικογένεια αποτύχει στον ρόλο της, τότε οι έφηβοι δυσκολεύονται να διαμορφώσουν θετική αυτοεικόνα και να αναπτύξουν εποικοδομητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Αν μάλιστα βιώσουν απόρριψη, παραμέληση και εχθρότητα τότε αυξάνονται οι πιθανότητες να εκδηλώσουν ψυχοπαθολογικές διαταραχές με πιθανό επακόλουθο αντικοινωνική συμπεριφορά (Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

2.8.2 Στατιστικά Στοιχεία για τον Έφηβο και το Οικογενειακό του περιβάλλον

Σύμφωνα με την Κοκκέβη, κ.α., (2008^α):

- Η μεγάλη πλειοψηφία των εφήβων στην χώρα μας- 9 στους 10- ζει και με τους δύο γονείς (πυρηνική οικογένεια). Το 21,6% αναφέρουν ότι μένουν μαζί τους στο σπίτι η γιαγιά ή και ο παππούς. Σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, έχουμε από τα υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης της πυρηνικής οικογένειας. Το υψηλότερο ποσοστό μαθητών που ζουν και με τους δύο γονείς παρατηρείται στην Μάλτα (92,9%) και το χαμηλότερο στις Ηνωμένες Πολιτείες (60,3%).

- Στις περισσότερες περιπτώσεις εργάζονται και οι δύο γονείς (95,2% ο πατέρας και 61,8% η μητέρα). Περίπου το 1/3 των εφήβων αναφέρουν πως η μητέρα δεν εργάζεται, κυρίως λόγω της πλήρους ενασχόλησης της στο σπίτι.

- Οι μισοί έφηβοι αναφέρουν ότι οι γονείς τους έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια και περίπου 3 στους 10 την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση.

- Οι 6 στους 10 εφήβους θεωρούν την οικογένειά τους οικονομικά ευκατάστατη . σε σύγκριση με τις άλλες οικογένειες, σχεδόν 4 στους 10 θεωρούν ότι η δική τους οικογένεια είναι πιο ευκατάστατη από το μέσο όρο.

- Σχεδόν 7 στους 10 εφήβους διαθέτουν δικό τους δωμάτιο. Επίσης, 6 στους 10 αναφέρουν ότι στο σπίτι τους υπάρχει ένας τουλάχιστον ηλεκτρονικός υπολογιστής, ενώ 9 στους 10 αναφέρουν ότι η οικογένειά τους έχει τουλάχιστον ένα αυτοκίνητο. Σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, η χώρα μας ανήκει στο μέσο όρο όσον αφορά την ύπαρξη ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή στο νοικοκυριό, ενώ βρίσκεται ψηλότερα του μέσου όρου στην ύπαρξη ενός τουλάχιστον αυτοκινήτου. Αντίθετα, βρίσκεται χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών όσον αφορά στην ύπαρξη προσωπικού δωματίου για όλα τα μέλη της οικογένειας.

- Οι Έλληνες έφηβοι, όπως και οι περισσότεροι έφηβοι των άλλων χωρών, αναφέρουν πως επικοινωνούν σχετικά εύκολα με τους γονείς τους και περισσότερο με τη μητέρα, αν και η ευκολία επικοινωνίας μεταξύ των γονέων και εφήβων μειώνεται στις μεγαλύτερες ηλικίες.

- Ικανοποίηση από τη σχέση με τους γονείς και ιδιαίτερα με τη μητέρα εκφράζει η μεγάλη πλειονότητα των εφήβων.

2.9 ΈΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η κατάσταση ενός μαθητή λυκείου ή ενός φοιτητή στην πόλη διαφέρει αρκετά από την κατάσταση ενός μαθητευομένου σε αγροτική περιοχή ή ενός νεαρού που έχει σταματήσει την εκπαίδευση και ζει σε ένα περιβάλλον χαμηλού επιπέδου στα περίχωρα της πόλης. Επίσης, μερικές φορές είναι δύσκολο να συγκρίνουμε τη ζωή ενός εφήβου που από την παιδική του ηλικία ζούσε σε ένα

περιβάλλον το οποίο του παρείχε φροντίδες, υλικά αγαθά υψηλού επιπέδου, με τη ζωή ενός αγοριού ή κοριτσιού της ίδιας ηλικίας που από πολύ νωρίς είχε τοποθετηθεί σε διάφορα ιδρύματα λόγω οικογενειακών ελλείψεων ή σοβαρών οικονομικών προβλημάτων. Θα μπορούσαμε λοιπόν να ισχυριστούμε ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο φάσμα ηλικίας αλλά κάποια ιδιαιτερότητα ως προς την ίδια την ηλικία (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Πολλές μελέτες, συγκεκριμένα εκείνες του B. Zazzo, απέδειξαν ότι οι κρίσιμες και επαναστατικές συμπεριφορές, οι σχέσεις απέναντι στην οικογένεια και στους τρίτους, οι σχέσεις απέναντι στον κόσμο γενικότερα, ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία και το κοινωνικό περιβάλλον των νέων (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ως προς την διαφοροποίηση σε αυτή την ηλικία. Πράγματι, μια σειρά «κοινωνικών δραστηριοτήτων» είναι χαρακτηριστική της νεολαίας στο σύνολό της, όποιες κι αν είναι οι οικονομικοί παράμετροι και τα κοινωνικά πλαίσια από όπου προέρχονται οι έφηβοι: η μουσική, η μόδα, η ανησυχία των εφήβων για το μέλλον, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, όλα αυτά απεικονίζουν πιστά αυτή την άποψη (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Η εφηβεία αποτελείται λοιπόν από κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ανάλογα με την εποχή, το πολιτιστικό, το κοινωνικό και το οικονομικό πλαίσιο. Η γενιά της δεκαετίας του 1990 δεν είναι ίδια με την γενιά της δεκαετίας του 1960, και ούτως καθεξής. Κάθε γενιά βρίσκεται αντιμέτωπη με τα προβλήματα και τα γεγονότα της δικής της εποχής. Αυτά παλεύει να αντιστρέψει και να κρίνει.

Ωστόσο, για να καταλάβουμε τις ανάγκες των νέων, πρέπει να ακούμε με μεγάλη προσοχή τα συγκεκριμένα αιτήματα του κάθε εφήβου που ζει σε μια συγκεκριμένη εποχή και σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Αντίθετα διαπιστώσαμε ότι η τάση διαφοροποίησης θα πρέπει να ελαχιστοποιηθεί, δεδομένου ότι υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά της εφηβείας, ανεξάρτητα με την εποχή, τους διάφορους πολιτισμούς και από το κοινωνικό περιβάλλον (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Ούτως ή άλλως οι νέοι παραμένουν πιστοί σήμερα σε διάφορες αξίες, όπως η οικογένεια, η άνεση και η ασφάλεια, ωστόσο τις προσαρμόζουν κάθε φορά και προσπαθούν να διαιωνίσουν ορισμένες μορφές που αντιστοιχούν σε μια προσωρινή κατάσταση (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

2.10 ΈΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το σχολείο είναι το δεύτερο σπίτι των εφήβων, και αποκτά όλο και μεγαλύτερη σπουδαιότητα, ως αυτό που θα τους αποκαταστήσει, εξασφαλίζοντας μια θέση σε κάποια πανεπιστημιακή σχολή.

«Η κοινωνικοποίηση του ανθρώπου ξεκινά από τη γέννηση του και συνεχίζεται για πολλά χρόνια, αν όχι για όλη του τη ζωή. Ο άνθρωπος γίνεται κοινωνικό ον μέσα από την επαφή με την οικογένεια, τους φίλους τη γειτονιά, την κοινότητα. Η ένταξή του σε κοινωνικές ομάδες τον μυεί στις αξίες, τα έθιμα και γενικά τους κανόνες συμπεριφοράς, γνωρίζει τα δικαιώματα και τα όριά του. Ο βασικός φορέας για την κοινωνικοποίηση του ατόμου είναι το σχολείο. Εκεί το παιδί εξοικειώνεται με ένα ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον: υιοθετεί ρόλους, στάσεις, αντιλήψεις, ήθη και έθιμα του πολιτισμού. Το σχολείο λειτουργεί στην κοινότητα(οριζόντια διάσταση), αλλά έχει ισχυρούς δεσμούς και με εξωκοινωνικά επίπεδα (Νομαρχία, Υπουργείο, Παιδείας).» (Σταθόπουλος, 1990)

Ωστόσο όλοι οι έφηβοι δεν αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο το σχολείο. Άλλοι έφηβοι το βλέπουν σαν διέξοδο, άλλοι σαν αδιέξοδο, άλλοι σαν τον δρόμο για την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Υπάρχουν τρεις παράγοντες, στους οποίους υπάγεται το σχολείο:

- Οι συναισθηματικοί παράγοντες: αφορούν τη μεταμόρφωση των συναισθηματικών δυνατοτήτων και των δυνατοτήτων σε επίπεδο σχέσεων κατά την εφηβεία, που έχει αντίκτυπο και στο σχολείο. Νέα ενδιαφέροντα ξεπηδούν μέσα από τη νέα διεργασία που βιώνει ο έφηβος. Υπάρχει και η επιθυμία αυτονομίας και ανεξαρτησίας μέσα από την αναζήτηση πεδίων προσωπικού ενδιαφέροντος. Τέλος, οι συναισθηματικές συγκρούσεις ή οι πολύ έντονες

συγκρούσεις στο επίπεδο των σχέσεων παρεμβάλλονται στο σχολείο, το οποίο να καταστεί ο χώρος εκτόνωσης των συναισθημάτων αυτών και το κύριο θέμα αντίθεσης απέναντι στο οικογενειακό περιβάλλον.

- Οι παράγοντες της νοημοσύνης: αφορά την ικανότητα προσαρμογής σε νέες καταστάσεις, την ικανότητα αποθήκευσης και απομνημόνευσης διαφόρων μορφών γνώσεων, καθώς και την ικανότητα αφαίρεσης, η οποία στο σχολείο θεωρείται απαραίτητη ικανότητα επιτυχίας.

- Οι οικογενειακοί παράγοντες: το ενδιαφέρον των γονιών για το σχολείο, για τις συναντήσεις που πραγματοποιούνται, για τα μαθήματα που διδάσκονται, για τις σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για την επίτευξη μιας καλής εκπαιδευτικής πορείας. (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002)

Σύμφωνα με την Κοκκέβη, κ.α. (2008α), τα κύρια ευρήματα της έρευνας που διεξήχθη στον μαθητικό πληθυσμό, για το σχολικό περιβάλλον, δείχνουν ότι:

- Μεγάλη ικανοποίηση από το σχολείο αναφέρουν 3 στους 10 μαθητές. Τα κορίτσια και οι μικρότεροι μαθητές εμφανίζονται περισσότερο ικανοποιημένοι από το σχολείο. Όπως και σε άλλες χώρες, έτσι και στη χώρα μας οι έφηβοι μεγαλύτερης ηλικίας εμφανίζουν μικρότερο βαθμό ικανοποίησης από το σχολείο.

- Οι περισσότεροι μαθητές αισθάνονται αρεστοί και αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους και νοιώθουν ότι οι συμμαθητές τους είναι πρόθυμοι να τους βοηθήσουν

- Οι 7 στους 10 μαθητές αναφέρουν ότι οι καθηγητές τους πιστεύουν ότι η επίδοσή τους είναι καλή ή πολύ καλή συγκριτικά με την επίδοση των συμμαθητών τους. Αυτή την πεποίθηση αναφέρουν περισσότερα κορίτσια απ' ό,τι αγόρια και περισσότεροι μαθητές μικρότερης ηλικίας σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους.

- Τουλάχιστον 3ωρη καθημερινή μελέτη αναφέρει το 70,2% των κοριτσιών και το 49,4% των αγοριών. Ο χρόνος μελέτης αυξάνεται με την ηλικία.

- Η πίεση που νιώθουν οι μαθητές από τις εργασίες για το σχολείο αυξάνεται με την ηλικία, ενώ τα κορίτσια νιώθουν περισσότερο πιεσμένα από τα αγόρια.

- Οι Έλληνες μαθητές, με εξαίρεση τους νεότερους, νιώθουν περισσότερο πιεσμένοι από τη δουλειά του σχολείου σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους στις άλλες χώρες.

- Περισσότεροι από τους μισούς μαθητές (52,7%) αναφέρουν ότι έχουν απουσιάσει αδικαιολόγητα από το σχολείο τουλάχιστον μία φορά τον τελευταίο μήνα. Απουσιάζουν περισσότερο και συχνότερα τα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια.

- Η συμμετοχή σε καβγάδες και ξυλοδαρμούς είναι συμπεριφορές που συναντώνται συχνότερα στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια (59,5% και 28,9%, αντίστοιχα), καθώς και στους μαθητές ηλικίας 13 ετών σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους.

- Φαινόμενα λεκτικής βίας και συμμετοχή σε εκφοβισμούς με απειλές και πειράγματα εμφανίζονται συχνότερα στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια. Θύματα τέτοιων συμπεριφορών έχουν πέσει σε παρόμοιο βαθμό τόσο αγόρια όσο και κορίτσια. Οι μικρότεροι μαθητές είναι η κατεξοχήν ομάδα που υφίσταται τέτοιου τύπου πειράγματα.

- Στην εμπλοκή τους σε εκφοβισμούς ή πειράγματα, είτε ως θύτες είτε ως θύματα, οι Έλληνες έφηβοι εμφανίζουν σχετικά χαμηλά ποσοστά σε σύγκριση με τους εφήβους των άλλων χωρών. Αντίθετα, οι Έλληνες έφηβοι εμφανίζουν από τα υψηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους των άλλων χωρών όσον αφορά στην εμπλοκή σε καβγάδες με τη χρήση βίας (55,3% των 15χρονων αγοριών και 29,7% των κοριτσιών στην Ελλάδα έχουν εμπλακεί σε βιαιότητες, ενώ ο μέσος όρος των χωρών είναι 48,6% για τα αγόρια και 21% για τα κορίτσια).

Ωστόσο, πολλά παιδιά εκδηλώνουν ένα είδος φοβίας απέναντι στο σχολείο, η οποία έρχεται πρώτη σε σιρά κατάταξης, σε έναν αριθμό δέκα «συνειδητών φόβων» που αναπτύσσουν οι έφηβοι, σύμφωνα με έρευνες του Πανεπιστημίου Κρήτης (Κρασανάκης, 1993 και εν συνεχεία Βάμβουκας 1978 στο Κουρκουτας, 2001).

2.11 ΈΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΙ

Ανεξάρτητα αν πρόκειται για έφηβους του χθες ή του σήμερα, του εδώ ή του αλλού, είτε είναι πλούσιοι είτε φτωχοί, υπάρχει πάντα μια συνιστώσα που χαρακτηρίζει αυτό το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην εισαγωγή στην τάξη του ενήλικα: η θέση των φίλων και η σχέση των εφήβων με τους συνομηλικούς τους (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Αν η απόλυτη απουσία σχέσεων θεωρείται από τον ψυχολόγο μια ένδειξη σημαντικής δυσαρέσκειας, σε επιδημιολογικό επίπεδο, αντίθετα, η ένταση των σχέσεων μεταξύ των εφήβων έχει μεγάλη σημασία. Η εμφάνιση και η διατήρηση ορισμένων παθολογικών συμπεριφορών (κυρίως διαταραχών συμπεριφοράς) είναι σημαντικά συνδεδεμένες με την ύπαρξη αλλά κυρίως με την «ποιότητα» των σχέσεων ανάμεσα στους εφήβους (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Η συμμετοχή ενός εφήβου σε μια ομάδα νέων της ίδιας ηλικίας είναι ένα γεγονός, και μάλιστα απαραίτητο. Η αναγκαιότητα του εφήβου να βρίσκεται στο πλαίσιο μιας «ομάδας» ανταποκρίνεται σε ορισμένες παιδαγωγικές και κοινωνικές ανάγκες, αλλά έχει να κάνει επίσης και με προσωπικά ενδοψυχικά κίνητρα. Άλλωστε είναι ανησυχητικό να βλέπει κανείς έναν έφηβο απομονωμένο, να μη συναντά άλλους νέους της ηλικίας του και ο οποίος να παραμένει σταθερά συνδεδεμένος και περιορισμένος στο οικογενειακό του περιβάλλον (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002). Το να είναι κάποιος απομονωμένος, το να αρνείται ή να αποφεύγει κάθε επαφή, κάθε (εξωσχολική) σχέση με τρίτους, μαρτυρεί μια αναστολή ή μια ντροπαλότητα που κινδυνεύει να εξελιχθεί σε μια κοινωνική φοβία και, στη χειρότερη περίπτωση, σε διαταραχές συμπεριφοράς που θέτουν σε κίνδυνο την περαιτέρω ανάπτυξή του (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Πράγματι, οι ομάδες είναι ένας τρόπος συναλλαγής των διαφόρων πληροφοριών που έχει ο καθένας στο πλαίσιο της δικής του οικογένειας, είναι ο τόπος όπου πραγματοποιούνται οι δραστηριότητες και όπου βιώνετε ο ελεύθερος χρόνος, όπως και τα προσωπικά ενδιαφέροντα που ο έφηβος μεταδίδει στους συνομηλικούς του (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002). Η προσχώρηση στην ομάδα

οφείλεται επίσης σε κάποιες κοινωνικές ανάγκες, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα στον έφηβο να νιώσει ενσωματωμένος στην κοινωνία, και κυρίως σε μια συγκεκριμένη ηλικία, γεγονός που χαρακτηρίζει την κοινωνία μας. Η μουσική είναι αναμφισβήτητα το πιο σημαντικό παράδειγμα αυτής της ανάγκης, μια μουσική που διαφέρει από εκείνη της προηγούμενης γενιάς, αλλά που αποτελεί ένα σύνδεσμο, μια ομοιογένεια ανάμεσα στον εαυτό του και στους άλλους (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Η ομάδα αφορά επίσης σε προσωπικά ενδοψυχικά κίνητρα. Συχνά αποτελεί σταθμό γι' αυτό που ονομάζετε Ιδεώδες του Εγώ. Μέσα από την κυρίαρχη ιδεολογία της ομάδας, ή απλούστατα λόγω των δυνατοτήτων πρόσβασης σε νέες δραστηριότητες, η ομάδα αποτελεί ένα μέσο κατάκτησης εκείνου που θέλουμε να επιτύχουμε, να κατακτήσουμε ή να είμαστε (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Η ομάδα των συνομηλίκων έχει αυξημένο ρόλο στην κοινωνικοποίηση των εφήβων. Μέσα από την ομάδα οι έφηβοι επιζητώντας και βρίσκοντας επιδοκιμασία και αναγνώριση, ασκούνται στην κατάκτηση της ανεξαρτησίας τους από τους ενήλικες (γονείς και εκπαιδευτικούς). Οι ομάδες των συνομηλίκων, στις περιπτώσεις όπου οι γονείς αποτυγχάνουν στους ρόλους τους, συμπληρώνει τα κενά που αφήνει η οικογένεια (Καψάλης, 2003).

Παρατηρούμε επίσης ένα άλλο παράδοξο. Η ομάδα των συνομηλίκων είναι αναγκαία απαραίτητη για τον έφηβο, τόσο για να αποστασιοποιηθεί από τους γονείς του όσο και να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει καλύτερα τις κοινωνικές σχέσεις που είναι απαραίτητες στο μέλλοντα ενήλικα. Οι παρέες όμως αποτελούν και έναν από τους μεγαλύτερους παράγοντες κινδύνους της εφηβείας. Όλες οι επιδημιολογικές έρευνες καταδεικνύουν ότι οι παρέες είναι σαν ένα ηχείο, ένας εν δυνάμει ενισχυτής των συμπεριφορών παρέκκλισης ή των συμπεριφορών που σχετίζονται με την κατανάλωση προϊόντων : αφενός π προσηλυτισμός και αφετέρου η ανάγκη του εφήβου να λειτουργεί «σαν τους άλλους», ώστε να γίνει 100% μέλος της ομάδας, εξηγούν το λόγο αυτού του ενδεχόμενου κινδύνου (Μπρακονιέ, Μαρτσελί, 2002).

Όσο περνάνε τα χρόνια, οι γονείς γίνονται λιγότερο σημαντικοί στα μάτια των εφήβων, και η σχέση τους με τους συνομηλίκους είναι εκείνη που πλέον

δεσπόζει στη ζωή τους σε αυτή την ηλικία στην πορεία της κοινωνικοποίησης τους και στην αναζήτηση της προσωπικής τους ταυτότητας του ΕΓΩ (Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

Ο βαθμός σημαντικότητας μια ομάδας στην κοινωνικοποίηση των εφήβων εξαρτάται από την κοινωνική στήριξη που παρέχει. Η κοινωνική στήριξη αναφέρεται στην αποδοχή, το ενδιαφέρον και τη βοήθεια που προσφέρονται στους εφήβους για την δημιουργία θετικής εικόνας και αύξηση της αυτοεκτίμησης τους.

Οι υποστηρικτικές σχέσεις μεταξύ των εφήβων συνδέονται με υψηλότερη αυτοεκτίμηση, θετικότερες αυτοαντιλήψεις, χαμηλότερα επίπεδα κατάθλιψης και καλύτερη προσαρμογή στο σχολικό περιβάλλον. Έρευνες έχουν δείξει ότι παιδιά που μεγαλώνουν φτώχειας, απόρριψης, κακοποίησης ή αδιαφορίας από τους γονείς, κατορθώνουν να προχωρήσουν ομαλά προς την ενηλικίωση, βοηθούμενα από τις καλές διαπροσωπικές σχέσεις με του συνομηλίκους τους. Αντίθετα, η ένταξη των εφήβων σε ομάδες συνομηλίκων με παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

2.12 ΈΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι άνθρωποι οι οποίοι αντιλαμβάνονται ότι οι γειτονιές τους είναι κατάλληλα μέρη για να ζει κανείς και στα οποία οι άνθρωποι προσέχουν και βοηθούν ο ένας τον άλλο, βιώνουν τα οφέλη του κοινωνικού κεφαλαίου σε επίπεδο γειτονιάς. Μια κοινότητα γειτονιάς στην οποία οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους, ότι είναι μέρος κάποιας συλλογικής ταυτότητας ή νιώθουν υπερήφανοι για το μέρος και την ιστορία και είναι ικανοί να δράσουν συλλογικά για να επιτύχουν κοινούς στόχους (συλλογική αποτελεσματικότητα) είναι πιθανόν ένα καλύτερο, ασφαλέστερο και πιο ευτυχισμένο περιβάλλον τόσο για τους νέους όσο και για τους ηλικιωμένους. Μια τέτοια κοινότητα μπορεί να κινητοποιήσει αυτό το κεφάλαιο σε καιρούς περιβαλλοντικής καταστροφής, προσωπικής τραγωδίας ή οικονομικής κρίσης καθώς και σε άλλες στιγμές (Healy, 2005:53 - 54).

Η Schaefer – McDaniel (2004:1) αντιλαμβάνεται ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μεταξύ νέων ανθρώπων αποτελείται από τρία συστατικά στοιχεία:

- Κοινωνικά δίκτυα/αλληλεπιδράσεις και κοινωνικότητα
- Εμπιστοσύνη και αμοιβαιότητα και
- Αίσθηση του ανήκειν/τοπικισμός

Ο Parsons (1951) επεσήμανε ότι οι προσδοκίες της κοινωνίας και οι κοινωνικές νόρμες .

Σύμφωνα με τους Boeck, Fleming και Kemshall (2006:1) «οι νέοι άνθρωποι ασχολούνται με άλλους μέσω μιας ποικιλίας σχέσεων συγκροτώντας πολλούς διαφορετικούς τύπους δικτύων. Κάποιες φορές καθένα από αυτά τα δίκτυα έχει διαφορετικό σύνολο νορμών, εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας. Τα κοινωνικά δίκτυα δεν είναι μόνο σημαντικά όσον αφορά στη συναισθηματική στήριξη αλλά και καταλυτικά στο να δίνουν στους νέους ανθρώπους περισσότερες ευκαιρίες, επιλογές και δυνάμεις».

Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι πιο στατικό και οι νέοι άνθρωποι έχουν την τάση να αλληλεπιδρούν με άλλους, παρόμοιους με αυτούς ανθρώπους. Τα δίκτυα βασίζονται στον άμεσο τόπο γεγονότων του δρόμου, του τοπικού πάρκου και του σπιτιού. Αυτά τα σφιχτά δίκτυα είναι συχνά μικρά, στατικής φύσεως και σχετίζονται με μια περιορισμένη κλίμακα δραστηριοτήτων. Επίσης χαρακτηρίζεται από μια πιο 'προστατευτική/περιορισμένη εμπιστοσύνη', η οποία είναι κατά βάση ενδόμυχη αναζήτηση. Η αμοιβαιότητα χαρακτηρίζεται από αμεσότητα ή ακόμα και απουσία ανταπόδοσης. Η γειτονιά είναι χώρος κοινωνικοποίησης αλλά αυτοί οι νέοι άνθρωποι αρκετά συχνά δεν αισθάνονται ότι ανήκουν στη γειτονιά, αντιθέτως νιώθουν μάλλον αποκομμένοι από αυτήν. Η αντίληψή τους για τη ζωή τείνει να είναι πιο περιορισμένη και συχνά λιγότερο αισιόδοξη καθώς χαρακτηρίζεται από το αίσθημα ότι οι δικές τους πράξεις θα έχουν μικρή επίδραση στην πορεία της ζωής τους. Οι μελλοντικές τους φιλοδοξίες έχουν την τάση να είναι άσχετες με τις τωρινές τους δεξιότητες και ικανότητες. (Boeck, Fleming & Kemshall, 2006:2)

Χαρακτηριστικά Στατικού Κοινωνικού Κεφαλαίου (Static Social Capital)

- Περιορισμένο Αίσθημα του Ανήκειν (Restricted Sense of Belonging)
- Δυνατά / Στατικά Δίκτυα (Strong / Static Networks)
- Μικρή Ακτίνα Προστατευτικής Εμπιστοσύνης (Small Radius of Protective Trust)
- Άμεση Αμοιβαιότητα (Immediate Reciprocity)
- Περιορισμένη Αντίληψη για τη Ζωή (Restricted Outlook in Life).

Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι πιο δυναμικό και οι νέοι άνθρωποι έχουν την τάση να αλληλεπιδρούν με διαφορετικές ομάδες άλλων νέων ανθρώπων ή ενηλίκων. Τα δίκτυα βασίζονται στο σχολείο, τη γειτονιά, τις ομάδες ταυτότητας, τις αθλητικές ομάδες κ.τ.λ. Τα ποικίλα δίκτυα είναι διαφορετικά, δυναμικής φύσεως και αφορούν σε μια διαφορετική ποικιλία δραστηριοτήτων με περισσότερες επιλογές σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου. Η εμπιστοσύνη αφορά περισσότερο σε μια αίσθηση άνεσης μεταξύ τους, καθώς και συναδελφικότητας. Η αμοιβαιότητα χαρακτηρίζεται από γενικευμένη και θετική αίσθηση ανταπόδοσης. Οι φίλοι ποικίλουν εντός του οικογενειακού και σχολικού περιβάλλοντος. Αυτό σε συνδυασμό με ένα πιο υποστηρικτικό περιβάλλον γειτονιάς καθώς και η αίσθηση της ένταξής τους στη σχολική κοινότητα και άλλες εναλλακτικές κοινότητες και ομάδες, δημιουργούν το απαραίτητο πεδίο για να αναπτύξουν οι νέοι άνθρωποι το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης. (Boeck, Fleming & Kemshall, 2006:3)

Χαρακτηριστικά Δυναμικού Κοινωνικού Κεφαλαίου (Dynamic Social Capital)

- Ποικίλο Αίσθημα του Ανήκειν (Diverse Sense of Belonging)
- Ποικίλα Δίκτυα (Diverse Networks)

- Μεγάλη Ακτίνα Κατανομημένης / Κοινωνικής Εμπιστοσύνης (Broad Radius of Shared / Social Trust)

- Γενικευμένη Αμοιβαιότητα (Generalized Reciprocity)

- Ποικίλη / Συγκεκριμένη Αντίληψη για τη Ζωή (Diverse / Concrete Outlook in Life)

«Η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου είναι «έναν από τους παράγοντες (μεταξύ των οικονομικών, πολιτικών, κ.τ.λ.) ο οποίος θα στηρίξει την ικανότητα των νέων ανθρώπων να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις προκλήσεις που η καθημερινή ζωή τους παρουσιάζει. Αυτό δεν αφορά 'στην αποφυγή' κινδύνων αλλά στην κατοχή πόρων τους οποίους θα αντιμετωπίσουν, θα διαχειριστούν και με τους οποίους θα κάνουν συνειδητές επιλογές στη ζωή τους. Επίσης αφορά στη συνεργασία με νέους ανθρώπους και όχι στην εργασία γι' αυτούς έτσι ώστε οι ίδιοι να μπορούν να ανοίξουν τα φτερά τους έχοντας περισσότερη δύναμη και ευκαιρίες στη ζωή τους» (Boeck, Fleming & Kemshall, 2006:4).

Οι Boeck, Fleming και Kemshall (2006:4) προτείνουν πέντε περιοχές επικοινωνίας στις οποίες η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί να επιτευχθεί:

- **Διαφοροποίηση των Δικτύων (Diversification of Networks):** Ενίσχυση των δικτύων στήριξης και αλληλεπίδρασης. Συζητήστε με νέους ανθρώπους, ποιος τους στηρίζει; Ποιος είναι σημαντικός για εκείνους; Εξετάστε τρόπους με τους οποίους οι νέοι άνθρωποι θα συναντήσουν και θα αλληλεπιδράσουν με καινούριους ανθρώπους και ομάδες, διαφορετικούς από το κοντινό περιβάλλον της γειτονιάς, του σχολείου και της οικογένειάς τους.

- **Αύξηση της Εμπιστοσύνης (Enlargement of Trust):** Εξετάστε ποιους εμπιστεύονται οι νέοι άνθρωποι και ποια είναι η σημασία αυτής της εμπιστοσύνης. Εργαστείτε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας δυνατών σχέσεων εμπιστοσύνης μέσα σε ασφαλή περιβάλλοντα. Εμπιστεύονται μονάχα έναν μικρό αριθμό ατόμων; Πώς θα μπορέσουν να αναλάβουν το ρίσκο να εμπιστευθούν καινούριους ανθρώπους;

• **Νέα Περισσότερο Εστιασμένη Στάση Ζωής (New More Focused Outlook in Life):** Πώς βλέπουν το μέλλον τους; Θεωρούν ότι μπορούν να το επηρεάσουν; Αυτό αναφέρεται στη συνεργασία μαζί τους έτσι ώστε να καλλιεργήσουν την αυτοπεποίθησή τους σχετικά με τα καινούρια δίκτυα και τις νέες σχέσεις εμπιστοσύνης. Εργαστείτε με τους νέους ανθρώπους για να ανακαλύψετε τις μοναδικές τους δεξιότητες και επομένως να ενισχύσετε τις φιλοδοξίες τους ενθαρρύνοντάς τους να πάρουν το ρίσκο της αλλαγής.

• **Εναλλακτικός Εαυτός και Αίσθημα του Ανήκειν (Alternative Self and Sense of Belonging):** Πώς βλέπουν τους εαυτούς τους; Ως ενεργητικούς ή παθητικούς; Εάν αισθάνονται παγιδευμένοι, εργαστείτε προς την κατεύθυνση της οικοδόμησης της αντοχής, στο να τεθούν θετικοί στόχοι με ένα αίσθημα επίτευξης. Μπορούν να δουν τους εαυτούς τους σε μια κατάσταση διαφορετική από την τωρινή;

• **Γενίκευση της Ανταπόδοσης (Generalisation of Reciprocity):** Αισθάνονται ότι προσφέρουν πάντοτε χωρίς ανταπόδοση; Περιμένουν πάντα άμεση ανταμοιβή; Αισθάνονται ότι αξίζει να συνεισφέρουν στις ομάδες τους, τις κοινότητες, την κοινωνία; Εργαστείτε με νέους ανθρώπους παρακινώντας τους να συμμετέχουν στην ενασχόληση με άλλους, εργαστείτε προς την κατεύθυνση της αλλαγής στις γειτονιές τους, τις κοινότητες ή άλλες ομάδες. Ενθαρρύνετε τους να κάνουν πράγματα με άλλους ανθρώπους.

Οι Λέκκου, Astrom, Hagglof, Nygren (2006), σε μελέτη που έγινε σε Έλληνες και Σουηδούς έφηβους, σε ζητήματα ζωής, σκοπό είχαν να αναδείξουν πως προσανατολίζονται οι Έλληνες και Σουηδοί έφηβοι στη ζωή. Στην βιβλιογραφία τους περιέλαβαν πολλές διεθνής μελέτες που έχουν ερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τα προβλήματα τις ανησυχίες, τις στεναχώριες (Anttila et al., 2000, Gallagher & Millar 1998, στο Λέκκου, Astrom, Hagglof, Nygren, 2006), τους τρόπους αντιμετώπισης (Gibson et al., 1992, Scott, 2004, Triplett, 2002 στο Λέκκου, Astrom, Hagglof, Nygren, 2006), και το μέλλον (Bois-Reymond et al., 1994, Palovaara, 1998 στο Λέκκου, Astrom, Hagglof, Nygren, 2006). Οι μελέτες αυτές κατέδειξαν ότι μεταξύ των χωρών υπάρχει ουσιαστική απόκλιση στάσεων.

Η μελέτη έγινε με τη μέθοδο των συνεντεύξεων από ένα υποσύνολο μιας μεγαλύτερης συγκριτικής έρευνας για την ψυχική υγεία και τις οικογενειακές σχέσεις των εφήβων Ελλάδας και Σουηδίας. Το δείγμα περιελάμβανε 238 Έλληνες μαθητές 14, 16 και 18 ετών, που είχαν επιλεγεί από τρεις περιοχές – χαμηλής, μεσαίας και ανώτερης κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης- σχολείων της Πάτρας και εξετάστηκαν στο τέλος του 1997, και 538 Σουηδούς μαθητές ανάμεσα στις ηλικίες 14 και 18 ετών, από το Lycksele της Σουηδίας, οι οποίοι εξετάστηκαν το 1998.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των απαντήσεων στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν γενικά οι νέοι, οι Έλληνες έφηβοι είχαν περισσότερες κοινωνικές ανησυχίες από τους Σουηδούς. Επίσης, οι Σουηδοί έφηβοι φαίνονται να ανησυχούν περισσότερο για τον εαυτό τους από ότι οι Έλληνες. Προβλήματα με το αλκοόλ και τα ναρκωτικά και φόβοι για το μέλλον εμφανίζονται σε μικρότερη συχνότητα.

Στον πίνακα με τις προσωπικές δυσκολίες των εφήβων, οι Έλληνες έφηβοι εμφανίζονται με περισσότερα εφηβικά προβλήματα (δυσκολίες σε σχέση με τον εαυτό τους, ως προς τον τρόπο αντίληψης των προοπτικών της ζωής, τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες), με ποσοστό 80%, έναντι 30% των Σουηδών. Οι Σουηδοί έφηβοι φοβούνται μελλοντικά πράγματα, σε σχέση με τους Έλληνες, των οποίων οι φόβοι είχαν κοινωνικό υπόβαθρο: σχολική/ επαγγελματική αποτυχία, φόβοι για τους δασκάλους, κ.α.. Ωστόσο ένα σημαντικό μέρος των Ελλήνων είχαν ανησυχία για το μέλλον (Πίνακας 3).

Ως προς τους προσωπικούς φόβους των εφήβων, παρατηρείται οι Σουηδοί να φοβούνται περισσότερο το μέλλον από ό,τι οι Έλληνες. Επίσης οι φόβοι των Ελλήνων είναι διαφορετικοί από αυτούς των Σουηδών. Οι Έλληνες έφηβοι έδειξαν να φοβούνται τους ‘κοινωνικούς κινδύνους’, ενώ οι Σουηδοί το θάνατο και την απώλεια κάποιου συγγενικού τους προσώπου. Επίσης, οι Σουηδοί φάνηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό να μην φοβούνται τίποτα, σε σχέση με τους Έλληνες (βλ. πίνακα 4).

Ως προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων ή τις πηγές αντιμετώπισης, οι περισσότεροι αναφέρθηκαν σε δικές τους στρατηγικές αντιμετώπισης. Ωστόσο οι Έλληνες σαν δεύτερη επιλογή είχαν αυτή της στήριξης της οικογένειας, σε

αντίθεση με τους Σουηδούς που αναφέρθηκαν στην στήριξη από το κράτος και το σχολείο, άρα από τους θεσμούς. (Πίνακας 5)

Σε ποιον θα πήγαιναν αν αντιμετώπιζαν κάποια δυσκολία και οι δύο ομάδες τόνισαν την σπουδαιότητα της οικογένειας, των 'γονιών' και των 'αδελφών'. Οι Σουηδοί ωστόσο στρέφονται πιο εύκολα, από ότι οι Έλληνες, στο κοινωνικό περιβάλλον, στους 'φίλους' ή σε 'κάποιον άλλον'. (Πίνακας 6)

Υπάρχει μια ομοιότητα ανάμεσα στα δείγματα ως προς την ερώτηση πως θα ήθελαν οι έφηβοι να είναι η ζωή τους μετά από 5 χρόνια. Οι απαντήσεις είχαν να κάνουν σε ποσοστό 50 %, με την επαγγελματική θέση, δίνοντας απάντηση 'περαιτέρω σπουδές', 'να έχω καλή δουλειά/ καριέρα' και 'να έχω φίλους', (Πίνακας 7).

Σύμφωνα με τα σχόλια και τα συμπεράσματα των ερευνητών, οι στάσεις των εφήβων σχετικά με τα προβλήματα, τους φόβους, την αντιμετώπιση και το μέλλον, ταίριαζαν με αυτές που έχουν δείξει μελέτες που έχουν διεξαχθεί σε άλλες χώρες. «Παρά τις επιφανειακές ομοιότητες, σχολιάζουν οι ερευνητές, υφίστανται πολιτισμικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο μεταδίδονται οι αξίες μέσα στην οικογένεια, διαμορφώνοντας την κοινωνική ταυτότητα των Σουηδών και Ελλήνων εφήβων. Κατά την διάρκεια της εφηβείας ασκείται επιρροή από ποικίλα επίπεδα του περιβάλλοντος (η οικολογία της ανθρώπινης εξέλιξης, τα ενσωματωμένα επίπεδα βιολογικής, προσωπικής- ψυχολογικής, κοινωνικό-διαπροσωπικής, θεσμικής, πολιτισμικής και ιστορικής οργάνωσης)... Όλοι οι παραπάνω παράγοντες προσφέρουν μια ολιστική προσέγγιση στην κατανόηση του πώς οι έφηβοι, παρόλο που ανήκουν σε δύο διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, ανταποκρίνονται στις προκλήσεις τους» (Λέκκου, κ.α., 2006:83).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΑΛΚΟΟΛ

3.1 Η ΧΡΗΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

Το αλκοόλ, όπως και τα τσιγάρα, είναι νόμιμα και εύκολα διαθέσιμα, γι' αυτό συχνά η χρήση τους παρερμηνεύεται από τους γονείς ως μία ακίνδυνη δοκιμή, υποεκτιμώντας την έκταση του προβλήματος (Patton, 2004). Οι έφηβοι, σε αντίθεση με τους ενήλικες, είναι ευκολότερο να αναπτύξουν εθισμό, διότι η μετάβαση από τη χρήση στην κατάχρηση και στην εξάρτηση επιταχύνεται (Faden, 2004).

Οι παράγοντες κινδύνου για την έναρξη χρήσης αλκοόλ από τους νέους είναι πολλοί και αφορούν στην οικογένεια, τους συνομηλίκους, τη μη φυσιολογική συμπεριφορά, τη διαφήμιση και σε γενετικούς παράγοντες, ενώ οι λόγοι που οι νέοι πίνουν ξεκινούν από την απλή ευχαρίστηση μέχρι την πεποίθηση ότι ξεπερνούν έτσι τα προσωπικά τους προβλήματα ((Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

Οι Donovan (2004) και ο Warner (2003) υποστηρίζουν ότι η έναρξη, η χρήση και τα πρώτα στάδια κατάχρησης αλκοόλ έχουν τις ρίζες τους στην εφηβεία, όταν ο νέος εξακολουθεί να μένει στην οικογένεια. Σύμφωνα με τη θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης, οι έφηβοι μαθαίνουν παρατηρώντας τις συμπεριφορές προτύπων όπως οι γονείς, τα αδέρφια και οι σύντροφοι και τα πρότυπα με αυθεντία τείνουν να έχουν μεγαλύτερη επίδραση.

Η εφηβεία είναι αποτελεί τη γέφυρα που συνδέει την παιδική με την νεανική ηλικία. Είναι η τελευταία φάση ανάπτυξης πριν το άτομο μπει στην ενήλικη ζωή. Είναι μία μεταβατική περίοδος όπου ο έφηβος παρουσιάζει τόσο χαρακτηριστικά παιδιού όσο και ενήλικου και διαρκεί από το 12-19 έτος. Το βασικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εφηβικής ηλικίας είναι οι συνεχείς αλλαγές που συμβαίνουν σε όλα τα επίπεδα. Ο νέος που διανύει την εφηβεία

βιώνει ανησυχία, φόβο, αγωνία και αναθεωρεί το σώμα του, την εικόνα του και τις σχέσεις του (Κουρκούτας, 2001).

Τα τυπικά χαρακτηριστικά της εφηβείας που κάνουν το άτομο ευάλωτο είναι:

- Η περιέργεια: ωθεί τον έφηβο στην αναζήτηση νέων εμπειριών με συχνή συνέπεια τους τραυματισμούς και τη χρήση ουσιών.
- Η συναισθηματική δυσφορία: στην προσπάθεια ανακούφισης της μπορεί να οδηγήσει σε αυτοκαταστροφική συμπεριφορά ή χρήση ουσιών.
- Η αυξημένη ευαισθησία ως προς την εικόνα του εαυτού: μπορεί να οδηγήσει σε διαταραχές διατροφής.
- Η ανάγκη αποδοχής από τους φίλους: απομακρύνει τον έφηβο από την οικογένεια του με ότι αυτό μπορεί να συνεπάγεται όταν η ομάδα των φίλων έχει αρνητικά χαρακτηριστικά (Κοκκέβη, 2010).

Την περίοδο της εφηβείας λοιπόν, τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται το περιβάλλον της οικογένειας καταπιεστικό, φορτικό και επιδιώκουν να ξεφύγουν από αυτό αναζητώντας ψυχοσωματική ευφορία και επικοινωνία με άλλα άτομα. Η υπερβολική αυστηρότητα από μέρους των γονιών ή η χαλαρότητα σε συνδυασμό με την αδιαφορία ενθαρρύνει την μη ελεγχόμενη συμπεριφορά των παιδιών και την επιθετικότητα. Η δυσλειτουργία αυτή της οικογένειας μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη αντικοινωνικών συμπεριφορών, που μπορεί να εκδηλωθεί με την κατανάλωση αλκοόλ. Αντίθετα ο διάλογος, η φιλική συζήτηση και το ενδιαφέρον μπορεί να βοηθήσει στη δημιουργία ουσιαστικής σχέσης. (Δουρδούνη, 2001).

Άλλες προβληματικές καταστάσεις μέσα στην οικογένεια όπως διαζύγιο γονέων, η ύπαρξη θανάτου ή ασθένειας, οικονομική κατάρρευση ή ακόμα κι ένας αλκοολικός γονέας είναι περιπτώσεις που μπορεί να επιδράσουν πάνω στην συμπεριφορά των παιδιών και να οδηγήσουν στην κατανάλωση αλκοόλ. Στις περιπτώσεις αυτές η κατανάλωση αλκοόλ αποτελεί μία προσπάθεια των εφήβων να αναπληρώσουν τις προβληματικές αυτές καταστάσεις και ταυτόχρονα να επιχειρήσουν να ανεξαρτητοποιηθούν από το οικογενειακό τους περιβάλλον (Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

Ένας επίσης πολύ συχνός λόγος χρήσης αλκοόλ στην εφηβεία είναι η φαντασίωση της «ενηλικίωσης». Οι έφηβοι ανυπομονούν να μεγαλώσουν, να φύγουν από την επίβλεψη και τον έλεγχο των γονιών τους, να νιώσουν μεγάλοι. Το ποτό αποτελεί γι' αυτούς ένδειξη ενηλικίωσης. Αυτή είναι συχνά και η αιτία που καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα αλκοόλ από αυτή που τελικά αντέχουν. Μπορεί να ζαλιστούν αλλά συνεχίζουν να πίνουν για να μη τους αποκαλέσουν «μωρά» κάποιοι συνομήλικοι τους .

Τους περισσότερους εφήβους η χρήση αλκοόλ γοητεύει και απεικονίζει την περιέργεια τους για την ενήλικη ζωή και συμπεριφορά. Το αλκοόλ, όπως και άλλες εξαρτήσεις αποτελούν παράδειγμα μίμησης για τους εφήβους. Επιπλέον, πολλοί έφηβοι που αισθάνονται συστολή, που έχουν αρνητική εικόνα για τον εαυτό τους και νιώθουν άβολα με τις αλλαγές στο σώμα τους, καταναλώνουν αλκοόλ για να χαλαρώσουν, να νιώσουν ευδιάθετα και να μειώσουν το άγχος και τις αναστολές που αισθάνονται .

Όπως προαναφέραμε, η εφηβεία είναι μία διαδικασία αποκοπής του εφήβου από την οικογένεια που τους δίνει την ικανότητα να εξελιχθούν ως ξεχωριστά άτομα με δική τους ταυτότητα και άποψη για τη ζωή. Την περίοδο εκείνη λοιπόν ο έφηβος νιώθει έντονη την ανάγκη ένταξης του σε μια ομάδα στην οποία να είναι αποδεκτός. Μέσα στην ομάδα θα διαμορφώσει στάσεις, συμπεριφορές και αξίες οι οποίες εκδηλώνονται με την γλώσσα, το ντύσιμο και τη μουσική (ΕΠΙΨΥ 2006). Οι έφηβοι στην προσπάθειά τους αυτή να διαμορφώσουν την εικόνα του εαυτού τους με την ένταξη τους σε μία ομάδα καλύπτοντας με αυτό τον τρόπο τις συναισθηματικές και κοινωνικές τους ανάγκες παρασύρονται πολλές φορές εξαιτίας του φόβου της απόρριψης, σε στάσεις και συμπεριφορές με τις οποίες δεν συμφωνούν και απλά δεν έχουν το θάρρος να αρνηθούν π.χ. κατανάλωση αλκοόλ. Υπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις, που η κατανάλωση οινοπνεύματος αποτελεί βασική απαίτηση μίας ομάδας για την είσοδο ενός νέου μέλους σε αυτήν (Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

Τέλος, την κατανάλωση αλκοόλ από τους εφήβους φαίνεται να επηρεάζει ο τύπος και η τηλεόραση. Καθημερινά οι νέοι βορβαδίζονται από διαφημίσεις με ιδιαίτερα κολακευτικά σχόλια για το αλκοόλ χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά

στις επιπτώσεις του (Patton, 2004). Πολλές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η διαφήμιση επηρεάζει την έναρξη κατανάλωσης αλκοόλ, μεταβάλλοντας τις προσδοκίες και κατ' επέκταση διαμορφώνοντας τη συμπεριφορά χρήσης αλκοόλ (Martin et al., 2002).

Στις ΗΠΑ πάνω από 1 δισεκατομμύριο δολάρια δαπανώνται κάθε χρόνο για τη διαφήμιση αλκοόλ. Στοιχεία του Δεκεμβρίου του 1997 κατέδειξαν ότι περίπου οι μισές διαφημίσεις μπίρας προβάλλονται το σαββατοκύριακο κατά τη διάρκεια αθλητικών γεγονότων προσιτών σε παιδιά και εφήβους. Ενώ οι διαφημίσεις δυνατών αλκοολούχων ποτών κυριαρχούν σε περιοδικά, πινακίδες σε λεωφορεία, αφίσες κ.λ.π. (Snyder et al., 2000).

Μία αμερικανική έρευνα του Snyder και των συνεργατών του μελετά τον αριθμό των διαφημίσεων που παρακολουθούν οι νέοι ηλικίας 15 – 26 ετών. Το δείγμα ήταν 1800 έφηβοι, οι οποίοι απάντησαν σε τρεις τηλεφωνικές συνεντεύξεις το Μάιο και το Δεκέμβριο του 1999 και το Μάιο του 2000. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι έφηβοι βλέπουν περισσότερες διαφημίσεις στην τηλεόραση απ'ότι σε περιοδικά και αφίσες. Ανέφεραν μεγαλύτερη έκθεση σε διαφημίσεις βαριών οινοπνευματωδών ποτών και μπίρας απ'ότι κρασιού. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η έκθεση σχετίζεται με μικρή αύξηση της χρήσης αλλά διαπιστώθηκε ότι αυξάνεται με περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης. Παρόλο που η επίδραση της έκθεσης ήταν μικρή το γεγονός ότι ήταν θετική είναι αξιοσημείωτο (Martin et al., 2002).

3.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ

Το μοντέλο του Zycker

Σύμφωνα με το μοντέλο του Zycker (1979) η στάση των νέων απέναντι στο αλκοόλ εξαρτάται από τέσσερις ομάδες επιρροών:

1. Κοινωνικοπολιτιστικές και κοινωνικές επιρροές (κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, εθνικότητα, θρησκευτικές επιρροές, γειτονιά, διαθεσιμότητα ποτού).

2. Οικογένεια (γονική προσωπικότητα, αλληλεπιδράσεις μελών, τρόπος ανατροφής, στάση απέναντι στο αλκοόλ).

3. Φίλοι (προσωπικότητα φίλων, επιρροές των φίλων στην κοινωνικοποίηση, στάση απέναντι στο αλκοόλ).

4. Επιρροές που σχετίζονται με την προσωπικότητα του ατόμου.

Ο Zycker (1979) πιστεύει ότι μέχρι την πρώτη παιδική ηλικία τη βασικότερη επιρροή ασκούν η οικογένεια, οι κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες και η εσωτερική δομή του ατόμου. Από τα 6-18 χρόνια αυξάνεται η επιρροή των φίλων ενώ μειώνεται σταδιακά η επιρροή της οικογένειας.

Κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση

Η κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση (Υφαντής, 1991) αναφέρει ότι η χρήση αλκοόλ από τους νέους σχετίζεται με την εικόνα που έχει ο έφηβος για την κοινωνία και τον εαυτό του. Οι κύριοι τρόποι σύνδεσης της εικόνας με την συμπεριφορά (δηλαδή την χρήση αλκοόλ) είναι οι εξής:

1. Θεωρία της συνέπειας: Ο έφηβος είναι δυνατό να υιοθετήσει μία συμπεριφορά η οποία θα συμπίπτει με την εικόνα που έχει ο ίδιος για τον εαυτό του. Εάν ο έφηβος θεωρεί πως η εικόνα του εαυτού του μοιάζει με την εικόνα ενός πότη, τότε είναι πιο επιρρεπής στο ποτό.

2. Αυτο – επαυξητική θεωρία: Στην περίπτωση αυτή τα άτομα υιοθετούν μία συμπεριφορά, αν η σχετική με αυτή εικόνα είναι μέσα τις φιλοδοξίες του. Οι έφηβοι μπορούν να υιοθετήσουν μία συμπεριφορά, της οποίας η σχετική εικόνα εμπεριέχει τις δικές τους ιδέες, αυξάνοντας έτσι την αυτοεκτίμησή τους.

3. Χειρισμός εντύπωσης : Στην περίπτωση αυτή ένας έφηβος μπορεί να πίνει για να προκαλέσει το θαυμασμό των φίλων του.

Η θεωρία της προβληματικής συμπεριφοράς

Η θεωρία αυτή προτάθηκε από τους Jessor και Jessor (1973), και βασίζεται στις κοινωνικο – δομικές προσεγγίσεις της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και στην θεωρία της κοινωνικής μάθησης. Οι Jessors όρισαν την προβληματική συμπεριφορά σαν τη συμπεριφορά που αποκλίνει από τα καθιερωμένα και εκδηλώνεται σε ακατάλληλη χρονική περίοδο. Η θεωρία αυτή εξετάζει τρεις κατηγορίες ανεξάρτητων μεταβλητών. Αυτές είναι:

1. Την δημογραφική κοινωνική δομή και την συμπεριφορά.
2. Το κοινωνικό περιβάλλον που αντιλαμβάνεται ο έφηβος: Περιλαμβάνει τη σχετική επιρροή των γονέων ή των φίλων ή την κοινωνική υποστήριξη της προβληματικής συμπεριφοράς.
3. Το σύστημα προσωπικότητας: Περικλείει τρεις άξονες: τα κίνητρα, τα προσωπικά πιστεύω του ατόμου και τις δομές του προσωπικού ελέγχου.

Οι συσχετίσεις των τριών αυτών μεταβλητών συνιστούν την κατάσταση της προβληματικής συμπεριφοράς. Όσο μεγαλύτερες είναι οι τιμές τόσο νωρίτερα αρχίζει η προβληματική συμπεριφορά, δηλαδή η κατανάλωση οινοπνεύματος.

Θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η συνήθεια των νέων να πίνουν μαθαίνεται. Αναφέρει ότι αν η αποκλίνουσα συμπεριφορά (κατανάλωση αλκοόλ) αποκτάται ή διατηρείται, αυτό εξαρτάται από προηγούμενες ή τωρινές αμοιβές ή και από τιμωρίες γι' αυτή και συνεπάγονται μια διαφορετική συμπεριφορά. Επιπλέον, τα άτομα σε αλληλεπίδραση με σημαντικές ομάδες στη ζωή τους, μαθαίνουν σημαντικούς κανόνες, στάσεις, κατευθύνσεις μιας καλής ή κακής συμπεριφοράς που μπορεί να ενισχυθεί απευθείας αλλά και να δράσει σαν έναυσμα για ένα ερέθισμα προς άλλη συμπεριφορά (Υφαντής, 1991).

Η Θεωρία της κοινωνικοποίησης

Η θεωρία αυτή εστιάζει στις διαπροσωπικές σχέσεις των εφήβων, δηλαδή στην επιρροή των γονέων , των φίλων και των ενηλίκων. Η επίδραση των σημαντικών προσώπων του περιβάλλοντος των εφήβων περιγράφεται σε δύο επίπεδα (Υφαντής, 1991):

1. Μίμηση: Εδώ οι νέοι δημιουργούν τη συμπεριφορά και τη στάση τους πάνω σε συμπεριφορές άλλων , απλώς παρατηρώντας και περιγράφοντας τις συμπεριφορές τους.

2. Κοινωνική Ενίσχυση: Οι έφηβοι υιοθετούν και επιδεικνύουν συμπεριφορές που αποδοκιμάζονται από σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντος τους.

Η Θεωρία της αυτό – υποτίμησης

Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία ένα άτομο αποκτά μία αποκλίνουσα συμπεριφορά για να αποκαταστήσει μία όψη του εαυτού του που καταστράφηκε από γεγονότα που τον υποτιμούν στα μάτια της παρέας. Η σχέση μεταξύ αποκλίνουσας συμπεριφοράς και αυτοεκτίμησης επιτυγχάνεται με τέσσερις τρόπους (Υφαντής, 1991):

1. Υποκειμενική σύνδεση αρνητικών στάσεων απέναντι στον εαυτό του με τις εμπειρίες της παρέας.
2. Ανάπτυξη αντισυμβατικών στάσεων.
3. Αδυναμία διατήρησης θετικής αυτοεκτίμησης μέσα στα πλαίσια της συμβατικής συμπεριφοράς.
5. Προβολή της επιλογής της απόκλισης στο «φυσιολογικό» δείγμα.

3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΑΛΚΟΟΛ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ

Γενικότερα η κατανάλωση αλκοόλ σε μικρές ποσότητες προκαλεί χαλάρωση και διέγερση. Σε μεγαλύτερες ποσότητες εμφανίζονται διαταραχές στην ομιλία και την άρθρωση, στο βάδισμα, στη συμπεριφορά και στην επαφή με το περιβάλλον. Σε ποσότητες υψηλότερες των 300mg% μπορεί να προκαλέσει λήθαργο και κώμα, ενώ η πυκνότητα αλκοόλ 500mg/dl προκαλεί θάνατο ο οποίος οφείλεται σε καταστολή της αναπνοής. (Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

Η βαριά κατανάλωση οινοπνεύματος μπορεί να συνοδεύεται και από την λεγόμενη συσκότιση (blackout). Πρόκειται για περιόδους προσωρινής αμνησίας, στη διάρκεια της οποίας ο έφηβος αδυνατεί να ανακαλέσει στη μνήμη του συγκεκριμένα γεγονότα, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι έχει πλήρη συνείδηση (Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ. 2005) η κατανάλωση αλκοόλ μπορεί να χαρακτηριστεί ως:

- Επικίνδυνη κατανάλωση αλκοόλ: Ως επικίνδυνη κατανάλωση αλκοόλ έχει οριστεί το επίπεδο ή ο τρόπος κατανάλωσης που είναι πιθανόν να οδηγήσει σε βλάβη εάν οι συνήθειες κατανάλωσης επιμείνουν.

- Επιβλαβής κατανάλωση αλκοόλ: Ως επιβλαβής κατανάλωση αλκοόλ ορίζεται η μορφή κατανάλωσης που σχετίζεται με πρόκληση βλάβης στην υγεία, είτε οργανική (όπως κίρρωση του ήπατος) είτε ψυχική (όπως η δευτερογενής κατάθλιψη που ακολουθεί τη χρήση αλκοόλ).

- Βαριά επεισοδιακή κατανάλωση αλκοόλ «BINGE DRINKING»: Ο όρος αυτός εμπεριέχει εκτός από τη βαριά κατανάλωση την έννοια του σε μία μόνη περίπτωση ή «συνεδρία χρήσης» ή στην καθομιλουμένη στην «καθισιά».

Τα ασφαλή όρια κατανάλωσης για τους εφήβους είναι 14 μονάδες/εβδομάδα για τα αγόρια και 7 μονάδες/εβδομάδα για τα κορίτσια. Κάθε μονάδα αντιστοιχεί περίπου με 8 γραμμάρια αλκοόλ, δηλαδή όσο περιέχουν ένα ποτήρι κρασί ή μπύρα ή μία μεζούρα σκληρών αλκοολούχων.

Οι κίνδυνοι από την κατάχρηση αλκοόλ στους νέους περιλαμβάνουν την αντικοινωνική συμπεριφορά (εσωστρέφεια, συναισθηματική απομάκρυνση, ανειλικρίνεια, κατάσταση απουσίας ελέγχου) και ριψοκίνδυνη συμπεριφορά (διέγερση, μείωση κριτικής ικανότητας, παρορμητικότητα, αμνησία, μείωση αντίληψης, συσκότιση, sex χωρίς προφυλάξεις, χρήση και άλλων τοξικών ουσιών και αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα).

Στην εφηβεία το αλκοόλ μειώνει τη σχολική απόδοση, την ικανότητα απορρόφησης της γνώσης και τη συγκέντρωση. Η κατανάλωση αλκοόλ σε αυτές τις ηλικίες έχει δραματική επίδραση στην προσωπικότητα, προκαλεί ευερεθιστότητα, εχθρικότητα και επιθετικότητα αυξάνοντας τον κίνδυνο πειραματισμού και με άλλες εξαρτησιογόνες ουσίες (Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τον περιορισμό των βλαπτικών συνεπειών του αλκοόλ στην υγεία, 2008-2012).

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και σε όλες τις χώρες του κόσμου παρατηρείται αύξηση της εφηβικής παραβατικής συμπεριφοράς (βία, χουλιγκανισμός, επιθετική συμπεριφορά, βανδαλισμοί) καθώς και αύξηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ. Η αντικοινωνική αυτή συμπεριφορά των εφήβων αποδίδεται: α) σε εσωτερικούς εξελικτικούς παράγοντες, που σχετίζονται με τις βιολογικές, γνωστικές και συναισθηματικές αλλαγές των εφήβων, αλλά και με τις γενετικές τους καταβολές και β) σε εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως κοινωνικο-πολιτιστικοί, η οικογένεια, το σχολείο, η εκκλησία κλπ (Πετρόπουλος, Ν, Παπαστυλιανού, Α., 2001).

Η επιθετική συμπεριφορά των εφήβων καλύπτει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών. Μία κλασική διάκριση της επιθετικής συμπεριφοράς είναι σε φανερή και συγκαλυμμένη. Η φανερή επιθετικότητα είναι μία σαφής αντιπαραθετική πράξη φυσικής επιθετικότητας π.χ. πάλη, εκφοβισμός, χρήση όπλων και περιφρόνηση των κανόνων και των νόμων. Η συγκαλυμμένη επιθετικότητα ορίζεται ως οποιαδήποτε παραβατική πράξη όπου γίνεται προσπάθεια απόκρυψης και αποφυγή της σύλληψης π.χ. κλοπή, εμπρησμός, σκασιαρχείο από το σχολείο, η φυγή από το σπίτι, η χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ (Connor, 2002).

Η επιβλαβής και επικίνδυνη κατανάλωση αλκοόλ είναι παράγοντες που οδηγούν τους νέους στη βία. Η βία των νέων εκδηλώνεται με πολλές μορφές, συμπεριλαμβανομένων τον εκφοβισμό, τη βία συμμοριών, τη σεξουαλική επιθετικότητα και επιθέσεις που λαμβάνουν χώρα στους δρόμους και στα νυχτερινά μαγαζιά. Τα θύματα, καθώς και οι δράστες της βίας είναι οι νέοι και οι συνέπειες μπορεί να είναι καταστροφικές (ΠΟΥ, 2006).

Τα επίπεδα κατανάλωσης αλκοόλ από τους νέους συνδέονται άμεσα με τον κίνδυνο εκδήλωσης βίας. Φαίνεται ότι εκείνοι που αρχίζουν να πίνουν σε μικρότερη ηλικία, πίνουν συχνά και μεγάλες ποσότητες, επομένως έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε βίαιες καταστάσεις, είτε ως δράστες είτε ως θύματα (ΠΟΥ, 2006).

Η κατανάλωση αλκοόλ επηρεάζει άμεσα τη γνωστική και σωματική λειτουργία. Η επικίνδυνη χρήση μειώνει τον αυτό-έλεγχο, την ικανότητα επεξεργασίας των πληροφοριών και της εκτίμησης των κινδύνων, αυξάνει τη συναισθηματική αστάθεια και την παρορμητικότητα οδηγώντας τους πότες στη βία (ΠΟΥ, 2006).

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ (2001) για κάθε 1 στους 4 θανάτους που συμβαίνουν σε νέους Ευρωπαίους ηλικίας 15-29 ετών ευθύνεται το αλκοόλ. Περισσότεροι από 15.000 νέοι άνθρωποι σκοτώνονται κάθε χρόνο στην Ευρώπη με βίαιο τρόπο, με το 40% των θανάτων να οφείλονται σε μαχαίρωμα. Σε 300.000 ανέρχονται οι νέοι που πέφτουν θύματα βίας, αλλά γλιτώνουν τη ζωή τους. Οι πυροβολισμοί και ο στραγγαλισμός έπονται ως αιτία βίαιου θανάτου των νέων. Ωστόσο, πολύ πιο εκτεταμένη είναι η μη θανατηφόρος βία: σε κάθε βίαιο θάνατο αντιστοιχούν 20 μεταφορές νέων στο νοσοκομείο εξαιτίας μη θανατηφόρου βίας (ΠΟΥ, 2002).

Μελέτες έχουν δείξει ότι ο τραμπουκισμός στα σχολεία και στους εξωσχολικούς χώρους αυξάνει τον κίνδυνο εμπλοκής των νέων στην βία, ενώ η βία σχετίζεται στενά με την χρήση αλκοόλ και ουσιών, καθώς και με την οπλοκατοχή (ΠΟΥ, 2002).

Έρευνες που έγιναν πάνω στο θέμα έδειξαν ότι υπάρχει συσχετισμός μεταξύ της υψηλής κατανάλωσης αλκοόλ και της βίαιης συμπεριφοράς, της μη ασφαλούς σεξουαλικής συμπεριφοράς, των σοβαρών τροχαίων ή άλλων

ατυχημάτων και της πρόκλησης μόνιμων αναπηριών και θανάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότερες αιτίες θανάτου και αναπηρίας των εφήβων θεωρούνται η αυτοκτονία, η δολοφονία και ο τραυματισμός από ατύχημα και υπεύθυνο είναι το αλκοόλ σε ποσοστό 25-50% (Τριανταφυλλίδου & Τσουμάκας, 2006).

3.4 ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΑΛΚΟΟΛ

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει ενεργή συμμετοχή σε θέματα που αφορούν το αλκοόλ. Συγκριμένα το 2001, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Καταστατικού Χάρτη για το αλκοόλ, ο ΠΟΥ με την διακήρυξη για την Υγεία των νέων σε σχέση με το αλκοόλ αποβλέπει στην προστασία των νέων. Η στρατηγική που ανέπτυξε περιλαμβάνει τα εξής:

- Μέτρα για την μείωση της διαθεσιμότητας αλκοόλ
- Περιορισμούς στην πώληση αλκοόλ
- Περιορισμό της ζήτησης μέσω μιας πολιτικής τιμών και φόρων επί του αλκοόλ
- Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση της κοινότητας
- Προστασία των νέων από το αλκοόλ
- Μέτρα για τον καθορισμό χώρων, όπου απαγορεύεται η κατανάλωση αλκοολούχων
- Περιορισμούς στη διαφήμιση αλκοόλ
- Αυστηρά μέτρα για οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ
- Έγκαιρη παρέμβαση με θεραπευτικές δομές και προγράμματα υποστήριξης.

Έρευνα που υλοποιήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής υπέδειξε ότι η αύξηση στις τιμές του αλκοόλ μπορεί να μειώσει την συχνή κατανάλωση αλκοόλ μεταξύ των νέων ατόμων, και πιθανότητα και την βαριά κατανάλωση. Ενώ ο περιορισμός της πρόσβασης αλκοόλ από τους εφήβους μείωσε τις βίαιες συμπεριφορές στα άτομα ηλικίας 15-17 ετών.

Το Σχέδιο δράσης του ΠΟΥ (2000-2005), αναφορικά με την προώθηση των αλκοολούχων ποτών, προέβλεπε ότι μέχρι το 2005 όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να υιοθετήσουν μέτρα για την προστασία των παιδιών και των νέων από την έκθεση τους στο αλκοόλ. Για την επίτευξη του στόχου οι προτεινόμενες δράσεις είναι:

- Περιορισμός της διαφήμισης στις πληροφορίες του προϊόντος και της εμφάνισης του σε έντυπα
- Ανάπτυξη ενός κώδικα διαφήμισης, όπου οι επιτρεπόμενες διαφημίσεις θα αποφεύγουν την υπερπροβολή των επιδράσεων του αλκοόλ και την εμπλοκή νέων παιδιών στις διαφημίσεις αλκοόλ
- Ανάπτυξη ενός κώδικα πρακτικής με σκοπό την αποφυγή προώθησης και διαφήμισης αλκοολούχων προϊόντων που απευθύνονται κυρίως σε ανήλικους
- Απαγόρευση της χορηγίας δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο των νέων, από εταιρείες παραγωγής αλκοολούχων ποτών
- Περιορισμοί στη χορηγία αθλητικών διοργανώσεων από την βιομηχανία ποτών
- Αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο στη διοργάνωση εκδηλώσεων που προβάλλουν την κατανάλωση αλκοόλ, όπως για παράδειγμα της «γιορτής κρασιού», του «φεστιβάλ μπύρας» ή διαγωνισμών κατανάλωσης ποτών.

Οι περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες δεν έχουν κάποιου είδους νομοθεσία για την παραγωγή και την πώληση των αλκοολούχων. Όσον αφορά στην παραγωγή αλκοολούχων, το σύνολο των Ευρωπαϊκών χωρών έχουν κάποιου είδους περιορισμούς, κυρίως με την μορφή άδειας. Για την πώληση αλκοολούχων, οχτώ Ευρωπαϊκές χώρες έχουν επιβάλλει κρατικό μονοπώλιο σε ορισμένα αλκοολούχα, σε 24 χώρες απαιτείται κάποιου είδους άδεια, ενώ σε δέκα χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, δεν υπάρχει κανένας περιορισμός (WHO 2004).

Στην Ελλάδα το 2008 ψηφίστηκε ο νόμος 3730 (ΦΕΚ Α 262/22-12-2008) για την προστασία των ανηλίκων από τον καπνό και τα αλκοολούχα ποτά και άλλες διατάξεις. Συγκεκριμένα στο άρθρο 4 αναφέρεται ότι απαγορεύεται σε ανηλίκους η είσοδος και παραμονή, καθώς και η οποιαδήποτε μορφής απασχόληση σε κέντρα διασκεδάσεως και αμιγή μπαρ, καθώς και η κατανάλωση

αλκοολούχων ποτών σε όλα τα δημόσια κέντρα, εξαιρουμένων των περιπτώσεων ιδιωτικών εκδηλώσεων (www.et.gr).

Τελειώνοντας να αναφέρουμε η καλύτερη μέθοδος πρόληψης της κατανάλωσης αλκοόλ από τους νέους είναι η πληροφόρηση των κινδύνων που κρύβονται πίσω από αυτή. Γι' αυτό οι γονείς θα πρέπει να συζητήσουν μαζί τους για το αλκοόλ, να σιγουρευτούν ότι κατάλαβαν τους κινδύνους της χρήσης και της κατάχρησης, να θέσουν σταθερούς κανόνες ενάντια στο αλκοόλ και να γνωρίζουν ότι η στάση των παιδιών απέναντι στο αλκοόλ διαμορφώνεται με βάση τις δικές τους συνήθειες (Νομικού, 2004).

Οι γονείς θα πρέπει να βοηθήσουν τους νέους να αντιμετωπίσουν την ψυχολογική πίεση που δέχονται και να τους παρακινήσουν να ασχοληθούν με δημιουργικές δραστηριότητες. Να τους πλησιάσουν με αγάπη και να μη τους συμπεριφέρονται σκληρά και απορριπτικά (Νομικού, 2004).

3.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΑΛΚΟΟΛ

Στην έρευνα των Bryden, κ.α. (2013) A systematic review of the influence of community level social factors on alcohol use, σχετικά με τους εφήβους θέλησαν να ερευνήσουν στοιχεία που επηρεάζουν τα κοινοτικά επίπεδα κοινωνικών παραγόντων στην χρήση αλκοόλ ανάμεσα σε ενήλικες και έφηβους. Μεγάλες βιβλιογραφικές βάσεις δεδομένων ερευνήθηκαν για ποσοτικές έρευνες συναντώντας προσθετικά κριτήρια. Μετά από λεπτομερή εξέταση, μια αφηγηματική σύνθεση και μια ποιοτική κριτική/ περίληψη εφαρμόστηκαν. Σαράντα οχτώ μελέτες πληρούσαν τα κριτήρια καταλληλότητας. Ενώ τα ευρήματα ήταν μη αποδεικτικά για σχέσεις μεταξύ χρήσης αλκοόλ και στέρησης/ απώλειας, φτώχειας, εισοδήματος, ανεργίας, κοινωνικών αναταραχών και εγκλήματος, υπήρχε κάποια ένδειξη ότι τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού κεφαλαίου ήταν προστατευτικά. Βρήκαν ότι: πέντε μελέτες δεν βρίσκουν καμία σχέση ανάμεσα στην χρήση αλκοόλ και το επίπεδο στέρησης στην κοινότητα. Συμπερασματικά

παρατηρούν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο έχει μια εν δυνάμει σημαντική σχέση με την μείωση της χρήσης αλκοόλ. Επιπλέον μελέτες χρειάζονται για να κατανοήσουν καλύτερα τις κοινωνικές επιρροές στην χρήση αλκοόλ.

Πιο αναλυτικά ως προς την σύνδεση κοινωνικού κεφαλαίου και αλκοόλ αυτή η επιθεώρηση ξεχώρισε 11 μελέτες (13 εργασίες) στη συσχέτιση ανάμεσα στο κοινοτικό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου και την χρήση αλκοόλ, με τα ευρήματα να παρουσιάζονται στον πίνακα 3 (βλ. Παράρτημα). Χρησιμοποιώντας το ποιοτικό εργαλείο εκτίμησης, οι 11 μελέτες κατατάσσονται σαν 'μέτρια' ποιοτικά, μια εργασία κατατάχθηκε σαν 'ισχυρή' και μια εργασία κατατάχθηκε σαν αδύναμη. Οι μελέτες χρησιμοποίησαν μια ποικιλία μετρήσεων, συχνά συνδυάζοντας έναν αριθμό παραγόντων και εστιάζοντας σε πλευρές όπως η προσκόλληση στην κοινότητα και η κοινοτική συμμετοχή. Οι μελέτες κυρίως εστίασαν στην εφηβική και σχολική χρήση αλκοόλ. Συνολικά οι μελέτες παρείχαν κάποια ένδειξη μιας προστατευτικής επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου στην χρήση αλκοόλ.

Κάποια αποτελέσματα ήταν ότι:

- Όλες οι μελέτες για την αναταραχή και το έγκλημα διεξήχθησαν στις ΗΠΑ. Τα αποτελέσματά τους ήταν επίσης ανεπαρκή, αλλά έδειχναν ότι η χρήση αλκοόλ πιθανόν να είναι υψηλότερη σε κοινότητες με μεγαλύτερη κοινωνική αναταραχή και όπου οι έφηβοι νοιώθουν λιγότερο ασφαλείς.

- Υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, γενικότερα βρέθηκε να σχετίζεται με μικρότερη χρήση αλκοόλ, κυρίως σε μελέτες για εφήβους και μαθητές που επικεντρώνονταν στην προσκόλληση στην κοινότητα, στην εγγύτητα και την υποστηρικτικότητα καθώς και στην κοινοτική συμμετοχή.

- Οι περισσότερες μελέτες διεξήχθησαν στις ΗΠΑ και εκεί παραμένουν πολύ περιορισμένα τα στοιχεία για την επίδραση των κοινοτικού επιπέδου παραγόντων στην χρήση αλκοόλ στις χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος χώρες.

Στην έρευνα των Weitzman, Kawachi (2000): Giving Means Receiving: The Protective Effect of Social Capital on Binge Drinking on College Campuses, χρησιμοποιήθηκε ένα εθνικά αντιπροσωπευτικό ερευνητικό δείγμα 17.592 νέων ανθρώπων εγγεγραμμένων σε 140 τετραετούς φοίτησης πανεπιστήμια. Στα συμπεράσματα βρέθηκε σε ποικίλες αναλύσεις ελέγχου του ατομικού

εθελοντισμού, κοινωνικοδημογραφικών, και ποικίλων χαρακτηριστικών των κολλεγίων, άτομα από τα ιδρύματα με υψηλότερα του μέσου όρου επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου είχαν ένα 26% χαμηλότερο ατομικό κίνδυνο για υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ, από ότι οι συνομήλικοί τους από άλλα σχολεία/ κολλέγια/ πανεπιστήμια.

Στην έρευνα των Weitzman, Chen (2005): Risk modifying effect of social capital on measures of heavy alcohol consumption, alcohol abuse, harms, and secondhand effects :national survey findings, χρησιμοποιήθηκε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 27.687 νέων ανθρώπων, ηλικίας 18 έως 24 χρόνων, από 119 τετραετούς φοίτησης πανεπιστήμια στις ΗΠΑ, ερευνώντας τις χρονιές 1997 και 1999, με ανώνυμα, ταχυδρομημένα ερωτηματολόγια. Τα κύρια αποτελέσματα αυτής της έρευνας δείχνουν ότι φοιτητές από πανεπιστήμια με υψηλότερα επίπεδα Κοινωνικού Κεφαλαίου ανέφεραν μειωμένους κινδύνους για βαριά (binge) κατανάλωση αλκοόλ, συχνή μέθη, απόκτηση βαριάς κατανάλωσης αλκοόλ στο κολλέγιο, και κατάχρηση οινοπνεύματος σε πολλαπλών στάθμεων και πολλαπλών μεταβλητών αναλύσεις που ελέγχουν για ατομικό εθελοντισμό, το μέτρο στο οποίο το κοινωνικό κεφάλαιο ήταν βασισμένο. Υψηλότερα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου προστατεύουν ενάντια σε πολλαπλές βλάβες σχετικές με το ποτό και δεύτερον από συνέπειες της κατανάλωσης του ποτού. Σημαντικές σε διασταυρωμένο επίπεδο αλληλεπιδράσεις υπάρχουν ανάμεσα σε μέλη αδελφοτήτων/ συλλόγων φοιτητών και κοινωνικό κεφάλαιο για μετρήσεις επικίνδυνης κατανάλωσης αλκοόλ. Μείωση των βλαβών κυρίως απεικονίζει μετριασμό της κατανάλωσης. Άρα το κοινωνικό κεφάλαιο ασκεί ισχυρή προστατευτική επίδραση στην κατάχρηση και την βλάβη από το αλκοόλ στο κολλέγιο συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών υψηλού κινδύνου.

Το άρθρο των Calafat, Mantecon, Montse, Adrover- Roig, Blay and Rosal (2011), Violent Behaviour, Drunkenness, Drug Use, and Social Capital, in Nightlife Contexts, αφορά την βίαιη συμπεριφορά που συνδέεται με τη νυχτερινή ζωή στα πλαίσια αναψυχής, και που είναι ένα πρόβλημα που ιδιαίτερα επηρεάζει τις νεανικές ομάδες του πληθυσμού. Διεξήχθη, λοιπόν μια έρευνα με ένα δείγμα 1363 νέων, που συχνά λαμβάνει μέρος στη νυχτερινή ζωή 9 Ευρωπαϊκών χωρών

(Αθήνα, Βερολίνο, Μπρνο, Λισαβόνα, Λιουμπλιάνα, Λίβερπουλ, Πάλμα, Βενετία και Βιέννη). Σκοπός ήταν να εξερευνηθούν τις σχέσεις μεταξύ βίας (κατοχή όπλου, απειλώντας ή τραυματίζοντας με όπλο, εμπλοκή σε σωματική πάλη), αλκοόλ και χρήση ναρκωτικών, και κοινωνικό κεφάλαιο.

Το άρθρο των Hemovich, Lac, Crano(2011), Undersatnding early- onset drug and alcohol outcomes among youth: The role of family structure, social factors and interpersonal perceptions of use, αφορά έρευνα στους εφήβους, από το τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Clamont Graduate, στην Καλιφόρνια, ΗΠΑ. Συμπληρώθηκαν 4173 ερωτηματολόγια, με τη μορφή συνεντεύξεων, από εφήβους 12- 18 ετών. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν χρησιμοποιώντας έναν συνδυασμό πολύ-επίπεδου δείγματος σχεδιασμού, ενσωματώνοντας ομαδοποίηση και διαστρωμάτωση

Η έρευνα εστιάζει στα χαρακτηριστικά της οικογένειας που προβλέπουν και προλαμβάνουν την παράνομη χρήση ουσιών. Πολυποίκιλες αναλύσεις από την Εθνική Έρευνα για γονείς και Εφήβους, αποκάλυψε πολυάριθμες σημαντικές διαφορές στις μεταβλητές κινδύνου, σε σχέση με την οικογενειακή δομή στις αντιλήψεις των εφήβων που σχετίζονται με τα ναρκωτικά και την χρήση ουσιών. Έφηβοι από νοικοκυριά με 2 γονείς ήταν λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιήσουν ναρκωτικά και παρακολουθούνταν πιο στενά από ότι οι έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν την σπουδαιότητα της γονικής παρακολούθησης και ζεστασιάς και αποδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ αυτών των δεσμών, των εφηβικών κοινωνικών και ενδοπροσωπικών πεποιθήσεων και της χρήσης παράνομων ουσιών.

3.6 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Το 2005 σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν. 2005) οι έφηβοι

στην πλειοψηφία τους σε ποσοστό 95, 8% έχουν δοκιμάσει κάποιο οινοπνευματώδες ποτό. Πιο συγκεκριμένα, το 38,5% των εφήβων αναφέρει ότι έχει πει αλκοόλ τουλάχιστον 40 φορές στη διάρκεια της ζωής τους, ενώ το 15,9% τουλάχιστον 10 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες. Πρώτα στις προτιμήσεις των εφήβων έρχονται τα βαριά οινοπνευματώδη ποτά, ενώ ακολουθούν τα εμφιαλωμένα αλκοολούχα ποτά και έπειτα το κρασί και η μπίρα. Για τα βαριά οινοπνευματώδη ποτά η μέση ηλικίας πρώτης δοκιμής είναι τα 14,2 έτη, ενώ για το κρασί και την μπίρα τα 12,9 έτη. Τα αγόρια έχουν ηλικία πρώτης δοκιμής κατά μέσο όρο 6 μήνες νωρίτερα από τα κορίτσια.

Οι Έλληνες έφηβοι ηλικίας 16 ετών έχουν καταναλώσει αλκοόλ τουλάχιστον 40 φορές στη διάρκεια της ζωής τους σε ποσοστό 35% (43% τα αγόρια και 28% τα κορίτσια). Το ποσοστό αυτό κατατάσσει την Ελλάδα στις 10 χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά κατανάλωσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζουν οι έφηβοι της Δανίας, 50% και το χαμηλότερο οι έφηβοι της Τουρκίας, 7%. Τα Ελληνόπουλα ωστόσο στην κατανάλωση 5 ή και περισσότερων οινοπνευματωδών ποτών τουλάχιστον 3 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες παρουσιάζουν χαμηλό ποσοστό 11%, συγκριτικά με άλλες χώρες. Οι έφηβοι της Ιρλανδίας βρίσκονται στην πρώτη θέση σε ποσοστό 32% ενώ στην τελευταία θέση βρίσκονται οι έφηβοι της Τουρκίας σε ποσοστό 5% (Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν. 2005).

Η ετήσια έκθεση του Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν. (2007) για το 2006 υποδεικνύει σαν χώρους κατανάλωσης αλκοολούχων ποτών το σπίτι ή κάποια μορφή εξόδου. Το 31,9% καταναλώνει αλκοόλ στο σπίτι, το 5,5% στο σπίτι κάποιου άλλου και το 61,9% καταναλώνουν αλκοόλ εκτός σπιτιού, από το οποίο το 28,5% κάνει χρήση οινοπνεύματος σε μπαρ, κλαμπ κλπ, το 19,2% σε ταβέρνες και εστιατόρια ενώ το 14,2% σε καφενεία και καφετέριες.

Υψηλό είναι και το ποσοστό κατανάλωσης αλκοολούχων ποτών από τους νέους, με την Ελλάδα να βρίσκεται στις μεσαίες θέσεις όσον αφορά «τη βαριά χρήση αλκοόλ». Σύμφωνα με την έκθεση του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν. 2007) η πλειοψηφία των εφήβων και των νέων, ποσοστό 65,4%, καταναλώνει αλκοόλ σε χώρους όπου απαγορεύεται

η κατανάλωση σε άτομα κάτω των 17 ετών, ποσοστό που είναι υψηλότερο αν συμπεριληφθεί και το 4,6% που καταναλώνει αλκοόλ σε εστιατόρια και ταβέρνες.

Οι Κίτσος, Κοκκέβη και Φωτίου (2009) παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της Πανευρωπαϊκής έρευνας E.S.P.A.D. (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs) που πραγματοποιήθηκε από το ΕΠΙΨΥ το 2007 με θέμα την χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών σε περισσότερους από 100.000 μαθητές σε 35 χώρες της Ευρώπης. Στην Ελλάδα η έρευνα υλοποιήθηκε σε 10.445 μαθητές ηλικίας 13-14 ετών. Σύμφωνα με αυτήν, η Ελλάδα βρίσκεται στην 6η θέση όσον αφορά την κατανάλωση αλκοόλ των εφήβων και στην 27η θέση στην υπερβολική κατανάλωση, 5 ποτήρια και πάνω στη σειρά, και τη μέθη. Την πρώτη θέση στην υπερβολική κατανάλωση καταλαμβάνει η Νήσος του Μαν με ποσοστό 61%, ακολουθεί η Δανία με ποσοστό 60%, η Μάλτα με 57%, η Πορτογαλία με 56% και η Εσθονία, η Λετονία και το Ηνωμένο Βασίλειο με ποσοστό 54%.

Τα αγόρια καταναλώνουν συχνά οινοπνευματώδη ποτά σε ποσοστό 20,5% έναντι των κοριτσιών που καταναλώνουν συχνά οινοπνευματώδη σε ποσοστό 9,2%. Τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό και στην υπερβολική κατανάλωση με 21,1% έναντι 9,3% των κοριτσιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Νήσο του Μαν, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Φιλανδία, την Νορβηγία, τη Σουηδία, τα Νησιά Φερόε και το Μονακό τα κορίτσια παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα ευκαιριακής άμετρης κατανάλωσης απ' ότι τα αγόρια.

Τον τελευταίο μήνα μέθη ανέφεραν το 12% των μαθητών ηλικίας 16 ετών στην Ελλάδα και το 18% των μαθητών στις υπόλοιπες χώρες. Η Νήσος του Μαν και η Δανία είναι πρώτες και στις αναφορές μέθης κατά τις τελευταίες 30 ημέρες και ακολουθεί το Ηνωμένο Βασίλειο. Τους τελευταίους 12 μήνες το 8,2% των μαθητών ανέφερε τουλάχιστον 3 περιστατικά μέθης.

Το 94,2% των Ελληνόπουλων δήλωσε ότι έχει δοκιμάσει οινοπνευματώδες ποτό στη διάρκεια της ζωής τους, ενώ για τις υπόλοιπες εφήβους το ποσοστό είναι 90%. Το 27% έχει καταναλώσει αλκοόλ 20 φορές τον τελευταίο χρόνο, το 14,7% πίνει 2-3 φορές την εβδομάδα ενώ τωρινή χρήση αναφέρει το 70,2% των εφήβων. Μέση ηλικία πρώτης κατανάλωσης αλκοόλ για τους Έλληνες έφηβους

είναι τα 10 έτη ενώ για την πρώτη μέθη τα 14,7 έτη. Στην υπόλοιπη Ευρώπη το 82% δήλωσε ότι είχε καταναλώσει αλκοόλ κατά τους τελευταίους 12 μήνες και το 61% κατά τις τελευταίες 30 ημέρες.

Οι έφηβοι μεγαλύτερης ηλικίας, 17-18 ετών, πίνουν συχνά σε ποσοστό 21,6% συγκριτικά με τους έφηβους μικρότερης ηλικίας, 13-14 ετών που πίνουν σε ποσοστό 7,2%, και 15-16 ετών που πίνουν σε ποσοστό 12,8%. Ενώ για την υπερβολική κατανάλωση τα ποσοστά κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα, δηλαδή οι έφηβοι 13-14 ετών πίνουν υπερβολικά σε ποσοστό 9,1%, οι έφηβοι 15-16 ετών 14,1% και οι έφηβοι 15-16 ετών 19,3%.

Πρώτα στις προτιμήσεις των Ελλήνων μαθητών έρχονται τα ποτά με υψηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλη σε ποσοστό 24,8%, ενώ στις υπόλοιπες χώρες κυριαρχεί η μπύρα. Οι Έλληνες έφηβοι καταναλώνουν εκτός σπιτιού ισχυρά αλκοολούχα ποτά σε ποσοστό 43% έναντι του 25% των εφήβων των άλλων 34 Ευρωπαϊκών χωρών, αλκοολούχα αναψυχτικά σε ποσοστό 33% έναντι 23% και κρασί σε ποσοστό 26% έναντι 16%. Να σημειωθεί ότι τα Ελληνόπουλα πίνουν περισσότερο στις περιοχές εκτός Αττικής-Θεσσαλονίκης σε ποσοστό 17,5% έναντι 12,5% στην Αθήνα και 17,5% στη Θεσσαλονίκη. Όσον αφορά την άμετρη κατανάλωση και τη μέθη, τα ποσοστά ανάμεσα στις περιοχές δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές.

Λόγω της κατανάλωσης αλκοόλ κατά τον τελευταίο χρόνο το 12% των εφήβων στην Ελλάδα ανέφερε σεξουαλική επαφή χωρίς προφυλακτικό, ενώ το 10,9% δήλωσε σεξουαλική επαφή για την οποία είχε μετανιώσει την επόμενη μέρα. Στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης το 15% δήλωσε ότι αντιμετώπισε λόγω της κατανάλωσης αλκοόλ προβλήματα με τους γονείς τους και το 13% αντιμετώπισε προβλήματα στο σχολείο, με φίλους κ.τ.λ. Οι χώρες όπου οι μαθητές αναφέρθηκαν στο μεγαλύτερο ποσοστό σε αυτά τα προβλήματα είναι η Βουλγαρία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Λετονία και η Νήσος του Μαν.

Το 30,5% των εφήβων πιστεύει ότι η κατανάλωση 1-2 ποτών καθημερινά αποτελεί μεγάλο κίνδυνο, ενώ το 68,4% θεωρεί μεγάλο κίνδυνο την κατανάλωση 4-5 ποτών καθημερινά. Να αναφέρουμε ότι οι Έλληνες μαθητές βλέπουν την καθημερινή κατανάλωση 1-2 ποτών μέτρια επικίνδυνη σε ποσοστό 67%, και πολύ

επικίνδυνη σε ποσοστό 30,5%. Τα κορίτσια εμφανίζονται πιο κατασταλαγμένα από τα αγόρια αφού εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά αντίληψης του κινδύνου. Πιο συγκεκριμένα τα κορίτσια πιστεύουν ότι η κατανάλωση 1-2 ποτών καθημερινά αποτελεί μεγάλο κίνδυνο σε ποσοστό 35,4% έναντι 24,8% των αγοριών, ενώ βλέπει πολύ επικίνδυνη την κατανάλωση 4-5 ποτών καθημερινά 75,6% έναντι 60,3%.

Το 2011 το ΕΠΙΨΥ (ΕΠΙΨΥ 2012) σε συνεργασία και με την υποστήριξη του ΟΚΑΝΑ και των κέντρων πρόληψης του ΟΚΑΝΑ υλοποίησε έρευνα E.S.P.A.D. σε 676 σχολικές μονάδες και 37.000 μαθητές ηλικίας 13-19 ετών στους νομούς της Ελλάδας. Τα Ελληνόπουλα την τελευταία τετραετία 2007-2011 παρουσιάζουν αυξητική τάση κατανάλωσης αλκοόλ σε Θεσσαλονίκη και σε άλλα αστικά ή ημιαστικά κέντρα, ενώ παρουσιάζεται μείωση ευκαιριακής κατανάλωσης ιδιαίτερα στην Αθήνα. Η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ παρουσιάζει αύξηση, όπως και η κατανάλωση αλκοόλ στα κορίτσια (ΕΠΙΨΥ 2012).

Πιο συγκεκριμένα, έξι στα δέκα Ελληνόπουλα (60,8%) κατανάλωσαν αλκοόλ μέσα στον τελευταίο μήνα, ενώ ένας στους δέκα (11,3%) ήπιε με συχνότητα πάνω από 2 φορές την εβδομάδα. Το 64,5% των αγοριών ήπιε αλκοόλ τουλάχιστον 1 φορά μέσα στον τελευταίο μήνα και το 15,4% πάνω από 10 φορές μέσα στον μήνα. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα κορίτσια είναι 56,9% και 7,2%.(ΕΠΙΨΥ 2012).

Το 33,9% των μαθητών έχει μεθύσει τουλάχιστον 1 φορά στη ζωή του, το 20,6% 1-2 φορές και το 13,3% πάνω από 2 φορές. Τα αγόρια έχουν μεθύσει τουλάχιστον 1 φορά στη ζωή τους σε ποσοστό 36,5%, 1-2 φορές το 20,8% και πάνω από 2 φορές το 15,7%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα κορίτσια κυμαίνονται στο 31,2% για μέθη 1 φορά στη ζωή τους, 20,4% για 1-2 φορές και 10,8% πάνω από 2 φορές (ΕΠΙΨΥ 2012).

Οι έφηβοι ηλικίας 13-14 ετών καταναλώνουν αλκοόλ πάνω από 1 φορά το μήνα σε ποσοστό 34,4% και πάνω από 10 φορές το μήνα σε ποσοστό 3,5%, οι έφηβοι 15-16 ετών καταναλώνουν αλκοόλ πάνω από 1 φορά το μήνα σε ποσοστό 64,6% και πάνω από 10 φορές το μήνα σε ποσοστό 10,1%, οι 17-18 ετών καταναλώνουν αλκοόλ πάνω από 1 φορά το μήνα σε ποσοστό 79,1% και πάνω από

10 φορές το μήνα σε ποσοστό 18% και οι νέοι ηλικίας 19 ετών καταναλώνουν αλκοόλ πάνω από 1 φορά το μήνα σε ποσοστό 77,4% και πάνω από 10 φορές το μήνα σε ποσοστό 26,8% (ΕΠΨΥ 2012).

Οι έφηβοι ηλικίας 13-14 ετών έχουν μεθύσει πάνω από 1 φορά στη ζωή τους σε ποσοστό 11,1% και πάνω από 3 φορές σε ποσοστό 2,9%, οι έφηβοι 15-16 ετών έχουν μεθύσει πάνω από 1 φορά στη ζωή τους σε ποσοστό 32,8% και πάνω από 3 φορές σε ποσοστό 11,2%, οι έφηβοι 17-18 ετών έχουν μεθύσει πάνω από 1 φορά στη ζωή τους σε ποσοστό 52,7% και πάνω από 3 φορές σε ποσοστό 22,7%, ενώ οι νέοι ηλικίας 19 ετών έχουν μεθύσει πάνω από 1 φορά στη ζωή τους σε ποσοστό 64,3% και πάνω από 3 φορές σε ποσοστό 32,8%. Το κρασί, η μπύρα, τα ισχυρά ποτά και τα αλκοολούχα αναψυκτικά είναι εκείνα με την ευρύτερη κατανάλωση (ΕΠΨΥ 2012).

3.7 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΑΛΚΟΟΛ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Η εφημερίδα «Πατρίς», τον Απρίλιο του 2008, δημοσίευσε τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε ο κ. Μουζάς, επικεφαλής του ιατρείου Αλκοολογίας του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ηρακλείου, το 2005 στα Λύκεια του Νομού Ηρακλείου. Οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν μέσο ηλικίας άνω των 15 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν ιδιαίτερα ανησυχητικά για τους νέους του Ηρακλείου, καθώς το 34% αναφέρει ότι ήρθε πρώτη φορά σε επαφή με το αλκοόλ στην ηλικία των 12 και 13 ετών, το 26,9% στην ηλικία των 14 ετών και το 21,8% στην ηλικία μόλις των 11 ετών και μονάχα ένα 3,9 - 4,5% δεν είχε δοκιμάσει ποτέ αλκοόλ (Πατρίς, 2008).

Η ίδια έρευνα υπέδειξε ως συχνότερη αιτία χρήσης αλκοόλ τη διασκέδαση σε ποσοστό 67% και 44%, ενώ το 42% πίνει για δοκιμή και πειραματισμό και το 35% λόγω της γεύσης του. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις όπου οι νέοι δήλωσαν πως κάνουν χρήση αλκοόλ για την δράση του ως ψυχοφάρμακο. Συγκεκριμένα, το 20% είπε ότι χρησιμοποιεί το αλκοόλ ως ηρεμιστικό σε περιπτώσεις οργής και θυμού, το 14% για να χαλαρώσει σε καταστάσεις έντασης και άγχους, το 10% το

χρησιμοποιεί ως φάρμακο για την αντιμετώπιση των ψυχολογικών προβλημάτων και το 3% ως υπναγωγό σε περιπτώσεις προβλημάτων ύπνου (Πατρίς, 2008).

Τέλος, να αναφέρουμε ότι οι νέοι του Ηρακλείου σε σχέση με το είδος του ποτού, καταναλώνουν κοκτέιλ σε ποσοστό 17,4, μπίρα σε ποσοστό 13,1%, ρακή σε ποσοστό 12%, ουίσκι σε ποσοστό 12,1%, κρασί σε ποσοστό 9% και σφηνάκια επίσης σε ποσοστό 9% (Πατρίς, 2008).

Το 2011 ο Νομός Ηρακλείου συμμετείχε στην έρευνα E.S.P.A.D. (ΕΠΙΨΥ 2012) στην οποία πήραν μέρος 12 σχολικές μονάδες του Νομού, 6 Γυμνάσια και 6 Λύκεια. Πήραν μέρος 668 μαθητές εκ' των οποίων τα 309 ήταν αγόρια και τα 359 κορίτσια. Το 59,7% των μαθητών που πήραν μέρος στην έρευνα απάντησε ότι κατανάλωσε τουλάχιστον ένα οινοπνευματώδες ποτό τον τελευταίο μήνα και το 8,9% τουλάχιστον 10 φορές τον τελευταίο μήνα. Το 13,2% έχει μεθύσει τουλάχιστον 3 φορές στη ζωή τους ενώ το 42,6% ήπιε 5 ή και περισσότερα ποτά στη σειρά τουλάχιστον 1 φορά τον τελευταίο μήνα.

Τον τελευταίο μήνα το 14,6% των αγοριών έχει καταναλώσει αλκοόλ πάνω από 10 φορές έναντι 4,1% των κοριτσιών και έχουν μεθύσει τουλάχιστον 3 φορές στη ζωή τους σε ποσοστό 19,8% έναντι 7,6% των κοριτσιών. Στις ηλικίες 15-19 ετών, σημαντικά υψηλότερο είναι το ποσοστό των αγοριών (60,5%) από των κοριτσιών (28,8%) που έκαναν υπερβολική χρήση οινοπνευματωδών τον τελευταίο μήνα (ΕΠΙΨΥ 2012).

Οι έφηβοι ηλικίας 13-14 ετών κατανάλωσαν κάποιο οινοπνευματώδες ποτό τον τελευταίο μήνα σε ποσοστό 38%, 65,9% ήταν το ποσοστό για τις ηλικίες 15-16 ετών και το 70,1% για τις ηλικίες 17-18 ετών. Τουλάχιστον 10 φορές τον τελευταίο μήνα ήπιαν αλκοόλ το 2,2% των εφήβων ηλικίας 13-14 ετών, το 11,4% ηλικίας 15-16 ετών και το 10,3% εκείνων ηλικίας 17-18 ετών. Έχουν μεθύσει τουλάχιστον 3 φορές στη ζωή τους το 4,4% των μαθητών ηλικίας 13-14 ετών, το 11,5% στις ηλικίες 15-16 ετών και το 18,6% στις ηλικίες 17-18 ετών. Υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ τουλάχιστον 1 φορά το μήνα κάνει το 41,3% των εφήβων ηλικίας 15-16 ετών και το 42,6% των εφήβων ηλικίας 17-18 ετών (ΕΠΙΨΥ 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της μελέτης είναι η περιγραφή του επίπεδου του κοινωνικού κεφαλαίου και της κατανάλωσης αλκοόλ στους νέους σε αγροτικές περιοχές του Ηρακλείου.

Επιμέρους στόχοι:

- Η διερεύνηση της επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου στην κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους
- Η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την κατανάλωση αλκοόλ.
- Η διατύπωση προτάσεων και στρατηγικών για την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου στους νέους σε αγροτικές περιοχές

4.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ: Το υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου σχετίζεται θετικά με την υψηλή κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους.

Με την παρούσα εργασία και με βάση την παραπάνω υπόθεση, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Οι νέοι που νοιώθουν μέλη της κοινότητας τους, καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες αλκοόλ.
2. Όσο πιο αποδεκτός είναι ο νέος από τα Δίκτυα των συνομήλικων του, τόσο περισσότερο καταναλώνει αλκοόλ.
3. Οι νέοι που νοιώθουν εμπιστοσύνη και ασφάλεια μέσα στην κοινότητα τους δεν καταναλώνουν αλκοόλ;
4. Η συμμετοχή των νέων σε τοπικές δράσεις σχετίζεται θετικά με την κατανάλωση.
5. Το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας συνδέεται θετικά με την κατανάλωση.
6. Το φύλο των νέων διαφοροποιεί την κατανάλωση αλκοόλ, αλλά και το επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου.
7. Η κατάχρηση αλκοόλ συνδέεται αρνητικά με το κοινωνικό κεφάλαιο.

4.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η στρατηγική που ακολουθήθηκε είναι η περιγραφική, που έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό τη διενέργεια της στο φυσικό περιβάλλον των υποκειμένων και περιορίζεται στην παρατήρηση και τη καταγραφή των διαφόρων εκφάνσεων του φαινομένου. Η έρευνα είναι ποσοτική διερευνητική και για την υλοποίηση της χρησιμοποιήθηκαν αυτοσυμπληρώμενα ερωτηματολόγια.

4.4 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία-έρευνα υλοποιήθηκε σε ημιαστικές περιοχές του νομού Ηρακλείου Κρήτης, οι οποίες είναι οι: Αρχάνες, Μοίρες, Τυμπάκι, Αρκαλοχώρι, Ζαρός και Μάλια. Οι συγκεκριμένες κοινότητες χαρακτηρίζονται ως

ημιαστικές εξαιτίας του πληθυσμού των περιοχών τους, και της εγγύτητας τους στην πόλη του Ηρακλείου

Ο πληθυσμός υπό μελέτη της συγκεκριμένης μελέτης είναι το σύνολο των νέων που φοιτούν στην Α' Λυκείου που είναι εγγεγραμμένοι στα αρχεία των σχολείων και φθάνουν τα 271 άτομα, όπου τα κορίτσια είναι και τα αγόρια . Δειγματοληπτική μονάδα είναι ο νέος και το δειγματοληπτικό πλαίσιο, τα αρχεία του σχολείου. Η προσέγγιση του δείγματος θα γίνει με την προσέγγιση του σχολείου, μέσα από ειδικά άδεια που έχει δοθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Τα κριτήρια εισαγωγής στην μελέτη θα είναι τα παρακάτω:

1. φύλο : αγόρι ή κορίτσι
2. ηλικία (γεννημένοι το 1992)
3. μαθητές Α' Λυκείου

4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

A. Μέσο έρευνας

Ύστερα από βιβλιογραφική και ηλεκτρονική αναζήτηση το 'Social Capital for Youth' των Onyx and Bullen (2005), ανταποκρίνεται με ακρίβεια στις απαιτήσεις της συγκεκριμένης έρευνας. Στο ερωτηματολόγιο έχει γίνει πολιτισμική προσαρμογή για την Ελλάδα από την κα Κούτρα Κλειώ. Θεματικές ενότητες του είναι : 1.Οικογένεια και φίλοι, 2. Συμμέτοχη στην κοινότητα, 3. Δίκτυα γειτονιάς, 4. Εμπιστοσύνη και ασφάλεια , 5. Φίλοι, 6. Ανοχή, 7. Αξίες της ζωής.

Η κατανάλωση αλκοόλ μετρήθηκε α) με το H.S.B.C. του W.H.O. που είναι σταθμισμένο, μεταφρασμένο και δημοσιευμένο για την Ελλάδα από την κα Κοκκέβη Αν. (θα ζητηθεί άδεια) β) το Brief Michigan Alcoholism Screening Test (M.A.S.T.) και το Cage Test τα οποία έδωσαν στις ερευνήτριες την δυνατότητα να ανακαλύψουν κρυμμένα προβλήματα του αλκοολισμού, γ) το Audit (Alcohol Use Disorders Identification Test) του W.H.O. για τον εντοπισμό ατόμων που η κατανάλωση αλκοόλ είναι καταστρεπτική για την υγεία τους.

B. Δομή του εργαλείου

Οι ερωτήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πεδίων και αναφέρονται σε περιγραφικά δεδομένα (κοινωνικοδημογραφικά), κατανάλωση και εξάρτηση από το αλκοόλ. Χρησιμοποιούνται κλειστές ερωτήσεις, οι οποίες ακολουθούν μια λίστα πιθανών ερωτήσεων με ένα κωδικό αριθμό και οι απαντήσεις των ερωτώμενων καταγράφονται κυκλώνοντας την απάντηση που τους αντιπροσωπεύει.

Γ. Τεχνικές συλλογής στοιχείων

Οι ερευνήτριες λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού, αφού ήρθαν σε μια πρώτη επαφή με το δείγμα, έκαναν χρήση των παρακάτω τεχνικών για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων:

1. Επεξήγηση του λόγου της παρουσίας τους
2. Διασαφήνιση του τρόπου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου
3. Παροχή χρόνου για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου

4.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Για την στατιστική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα IBM SPSS 21.0. Υπολογίστηκαν κατανομές συχνοτήτων των βασικών χαρακτηριστικών των εφήβων ελέγχοντας για τυχόν διαφορές μεταξύ φύλων μέσω της μεθόδου Χ². Μέσω της μεθόδου πολλαπλής ανάλυσης συνδιακύμανσης συγκρίθηκαν τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου (ΚΚ) μεταξύ των εφήβων με τους συνδιασμούς ομαδοποιημένης κατανάλωσης οινοπνεύματος (προηγήθηκε έλεγχος κανονικότητας κατά Blom). Η ετερογένεια ελέγχθηκε με τον έλεγχο Levene ενώ οι διαφοροποιήσεις σε ορισμένες ενότητες ΚΚ αφορούσαν την πολυωνυμική τάση. Προηγήθηκε εκτίμηση των συντελεστών συσχέτισης κατά Spearman των παραμέτρων του ΚΚ και της συχνότητας τρόπων ή συνηθειών κατανάλωσης οινοπνεύματος. Χρησιμοποιήθηκε η διαβάθμιση χαμηλών/μέτριων και υψηλών επιπέδων ΚΚ (της συνολικής βαθμολογίας) σύμφωνα με τις κατά φύλο

75^{ος} εκατοστιαίες θέσεις. Ως προς τις κατηγορίες αυτές έγινε έλεγχος για την κατανομή των τρόπων ή συνηθειών κατανάλωσης οινοπνεύματος.

4.7 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ

Η δυσκολία που αντιμετωπίσαμε αφορά την περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία, καθώς το κοινωνικό κεφάλαιο είναι καινούριος όρος για την Ελλάδα, σε αντίθεση με το εξωτερικό που η έννοια απασχολεί τους επιστήμονες τα τελευταία 15 χρόνια. Για το λόγο αυτό ανατρέξαμε σε ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

4.8 ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ηθικά ζητήματα δεν προέκυψαν καθώς είμασταν ιδιαίτερα προσεκτικοί κατά την διάρκεια συλλογής των στοιχείων της έρευνας. Τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες ηθικής και δεοντολογίας. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν ανώνυμα και θα διαφυλάχθηκε το απόρρητο της επικοινωνίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Στην ενότητα αυτή θα παρατεθούν τα αποτελέσματα του ερευνητικού μέρους από το δείγμα μελέτης 271 εφήβων, ηλικίας 17-19 ετών, και θα ακολουθήσει η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

5.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Πίνακας 1. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος μελέτης 271 εφήβων αγροτικών περιοχών της Κρήτης.

		ν	%
Φύλο	<i>αγόρια</i>	116	42,8
	<i>κορίτσια</i>	155	57,2
Ηλικία, χρόνια	<i>μέση ηλικία±τυπ. απόκλιση (εύρος)</i>	17,1±0,3 (17-19)	
Χώρα καταγωγής	<i>Ελλάδα</i>	253	94,4
	<i>άλλη χώρα</i>	15	5,6
Εθνικότητα γονιών	<i>και οι δύο ελληνική</i>	238	88,8
	<i>ένας/μια ελληνική</i>	20	7,5
	<i>αλλοδαποί</i>	10	3,7
Αδέρφια	<i>μέσος αριθμός±τυπ. απόκλιση (εύρος)</i>	1,5±0,9 (0-7)	
Γλώσσα επικοινωνίας στην οικία	<i>ελληνικά</i>	251	95,1
	<i>δίγλωσση</i>	5	1,9
	<i>μητρική</i>	8	3,0
Απασχόληση γονέων	<i>και οι δύο</i>	181	66,8
	<i>ένας</i>	80	30,0
	<i>κανένας</i>	6	2,2

Αυτοεκτίμηση επιπέδου υγείας	<i>πολύ καλή</i>	127	47,2
	<i>καλή</i>	109	40,5
	<i>μέτρια ή κακή</i>	33	12,3

Σύμφωνα με τον Πίνακα 1. το δείγμα μελέτης αφορά 271 εφήβους εκ'των οποίων τα 116 είναι αγόρια (42,8%) και τα 155 κορίτσια (57,2%). Η ηλικία του δείγματος ήταν από 17-19 ετών με μέση ηλικία $17,1 \pm 0,3$ τυπική απόκλιση.

Οι ερωτώμενοι στην πλειοψηφία τους κατάγονται από την Ελλάδα σε ποσοστό 94,4% ($n=253$) και το μόλις 5,6% ($n=15$) από άλλη χώρα. Το 88,8% ($n=238$) έχει γονείς όπου και οι δύο έχουν Ελληνική εθνικότητα, το 7,5% ($n=20$) έχει γονείς όπου ο ένας από τους δύο έχει Ελληνική εθνικότητα και το 3,7% ($n=20$) έχει αλλοδαπούς γονείς.

Όσον αφορά τα αδέρφια του δείγματος, σε εύρος (0-7) έχουν μέσο αριθμό $1,5 \pm 0,9$ τυπική απόκλιση. Η γλώσσα επικοινωνίας στην οικεία είναι κατά κύριο λόγο η Ελληνική σε ποσοστό 95,1% ($n=251$), το 1,9% ($n=5$) είναι δίγλωσσα και το 3,0% ($n=8$) ομιλούν τη μητρική τους.

Από τους 271 εφήβους οι 181 (66,8%) απάντησαν ότι και οι δύο γονείς τους εργάζονται, οι 80 (30,0%) ότι εργάζεται ο ένας από τους δύο και 6 (2,2%) ότι δεν εργάζεται κανένας από τους δύο.

Τέλος, η αυτοεκτίμηση του επιπέδου υγείας του δείγματος είναι πολύ καλή σε ποσοστό 47,2%, καλή σε ποσοστό 40,5% και μέτρια ή κακή σε ποσοστό 12,3%.

5.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πίνακας 2. Επίπεδα κλίμακας Κοινωνικού Κεφαλαίου στους 271 έφηβους.

	Αγόρια n=116	Κορίτσια n=155	<i>p</i> -value
	Μέση τιμή± Τυπική Απόκλιση		
Κοινωνικό Κεφάλαιο - ΚΚ			
<i>Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα</i>	17,1±5,1	16,3±4,9	0,237
<i>Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους</i>	24,2±3,7	24,1±3,7	0,938
<i>Σχέσεις με τους Γείτονες</i>	7,5±2,5	7,8±2,5	0,390
<i>Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας</i>	15,5±2,3	15,7±2,5	0,502
<i>Ανοχή στη Διαφορετικότητα</i>	10,1±2,5	10,5±2,5	0,215
<i>Δομικό</i>	24,6±6,5	24,1±6,2	0,555
<i>Γνωστικό</i>	25,6±4,1	26,2±3,8	0,235
<i>Συνολική βαθμολογία ΚΚ</i>	74,3±11,2	74,4±10,3	0,951

Ανάλυση διακύμανσης (η ετερογένεια ελέγχθηκε με τον Levene έλεγχο).

Ο πίνακας 2. Περιγράφει τα επίπεδα του Κοινωνικού Κεφαλαίου και αναλύεται με τους 5 παράγοντες καθώς και με το Δομικό και Γνωστικό ΚΚ και με την συνολική βαθμολογία του με τη μέθοδο ανάλυσης διακύμανσης (η ετερογένεια ελέγχθηκε με τον Levene έλεγχο). Από το σύνολο των 5 παραγόντων δεν προέκυψε κάποια σημαντική στατιστική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα.

Αναλυτικότερα, να αναφέρουμε ότι τα αγόρια συμμετέχουν στην τοπική κοινότητα σε ποσοστό 17,1% έναντι 16,3% των κοριτσιών αντίστοιχα, $p=0,237$. Στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους τα αγόρια έχουν 24,2% και τα κορίτσια

24,1%. Οι σχέσεις με τους γείτονες είναι οριακά καλύτερες για τα κορίτσια με ποσοστό 7,8% έναντι 7,5% των αγοριών, $p=0,390$.

Τα κορίτσια νιώθουν οριακά μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και ασφάλεια σε ποσοστό 15,7% έναντι 15,5% των αγοριών και παρουσιάζουν επίσης μεγαλύτερη ανοχή στην διαφορετικότητα, με μικρή διαφορά, σε ποσοστό 10,5% έναντι 10,1%.

Στο Δομικό ΚΚ (παρελθοντικές εμπειρίες, παρούσες δράσεις και μελλοντικές προσδοκίες για συλλογική δράση και αλληλοβοήθεια) τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια ενώ στο Γνωστικό ΚΚ (πρότυπα, αξίες, στάσεις και συμπεριφορές σχετιζόμενες με την αλληλεγγύη, την εμπιστοσύνη και την αμοιβαιότητα) τα κορίτσια υπερτερούν των αγοριών. Η συνολική βαθμολογία του ΚΚ είναι οριακά υπέρ των κοριτσιών με 74,4% έναντι 74,3%.

Πίνακας 3. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος μελέτης 271 εφήβων αγροτικών περιοχών της Κρήτης ως προς τις κατηγορίες του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

		<i>Συνολική βαθμολογία ΚΚ</i>		<i>p-value</i>
		Εκατοστιαία θέση κατά φύλο:		
		<i><75%</i> <i>(n=203)</i>	<i>75%+ (n=66)</i>	
		<i>%</i>		
Χώρα καταγωγής	<i>Ελλάδα</i>	75,5	24,5	0,767
	<i>άλλη χώρα</i>	73,3	26,7	
Εθνικότητα γονιών	<i>και οι δύο ελληνική</i>	75,6	24,4	0,921
	<i>ένας/μια ελληνική</i>	75,0	25,0	
	<i>αλλοδαποί</i>	70,0	30,0	
Γλώσσα επικοινωνίας στην οικία	<i>ελληνικά</i>	76,1	23,9	0,179
	<i>δίγλωσση</i>	40,0	60,0	
	<i>μητρική</i>	75,0	25,0	
Απασχόληση γονέων	<i>και οι δύο</i>	74,0	26,0	0,635
	<i>ένας</i>	78,8	21,3	
	<i>κανένας</i>	66,7	33,3	

Αυτοεκτίμηση επιπέδου υγείας	<i>πολύ καλή</i>	74,8	25,2	0,891
	<i>καλή</i>	75,2	24,8	
	<i>μέτρια ή κακή</i>	78,8	21,2	

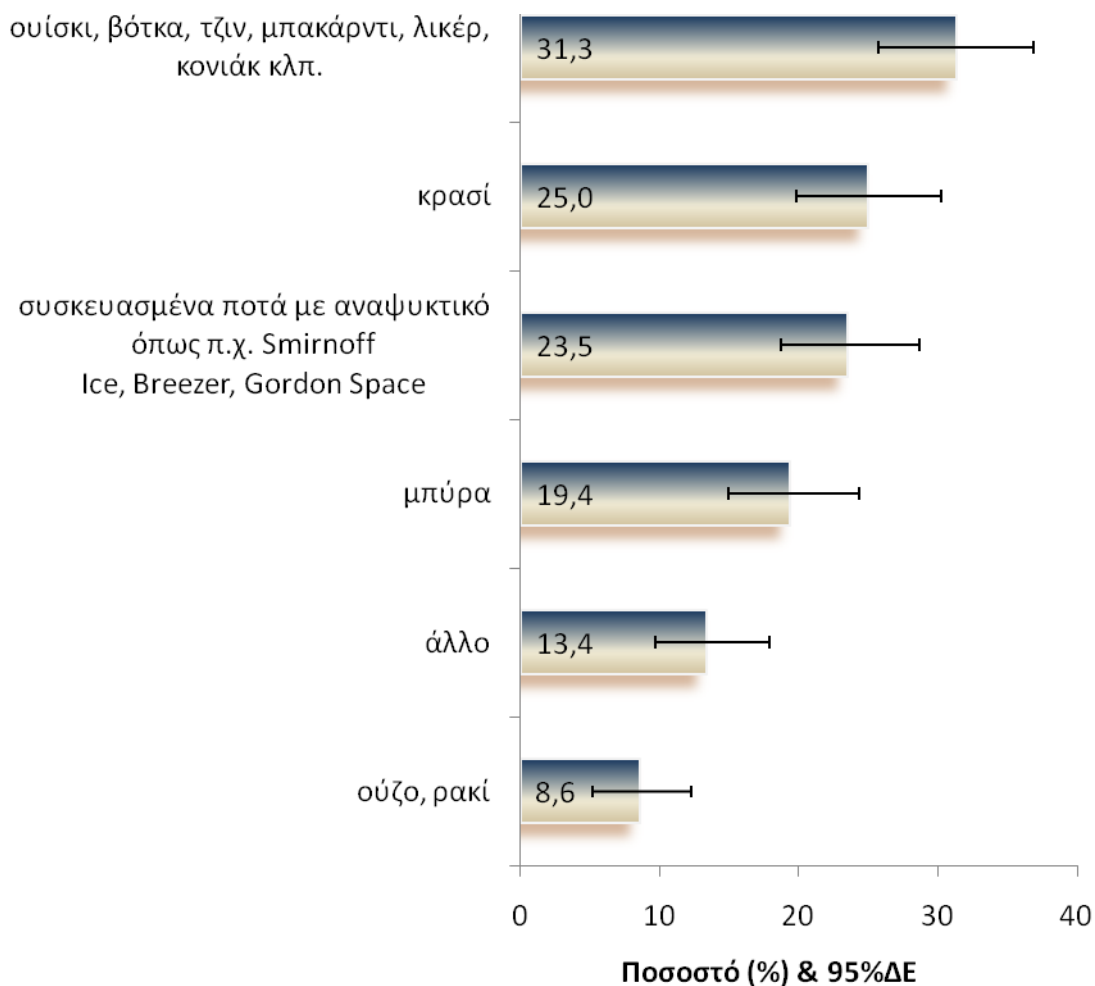
Έλεγχος χ^2 .

Από το πίνακα 3. παρατηρούμε ότι τα περιγραφικά χαρακτηριστικά (χώρα καταγωγής, εθνικότητα γονιών, γλώσσα επικοινωνίας στην οικία, απασχόληση γονέων, αυτοεκτίμηση επιπέδου υγείας) δεν επηρεάζουν στατιστικά σημαντικά το Κοινωνικό Κεφάλαιο.

Από τα περιγραφικά αυτά χαρακτηριστικά εκείνο που παρουσιάζει μεγαλύτερη στατιστική αξία είναι η γλώσσα επικοινωνίας στην οικία. Το δείγμα με <75% Κοινωνικό Κεφάλαιο (n=203) έχει σαν γλώσσα επικοινωνίας τα Ελληνικά σε ποσοστό 76,1% έναντι 23,9% γι' αυτούς με Κοινωνικό Κεφάλαιο 75%+ (n=66). Το 40,0% με <75% Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι δίγλωσσο, έναντι 60,0% γι' αυτούς με 75%+ Κοινωνικό Κεφάλαιο. Ενώ, το 75% με μητρική γλώσσα αφορά εκείνους με <75% Κοινωνικό Κεφάλαιο έναντι 25% εκείνων με 75%+ Κοινωνικό Κεφάλαιο, $p=0,179$.

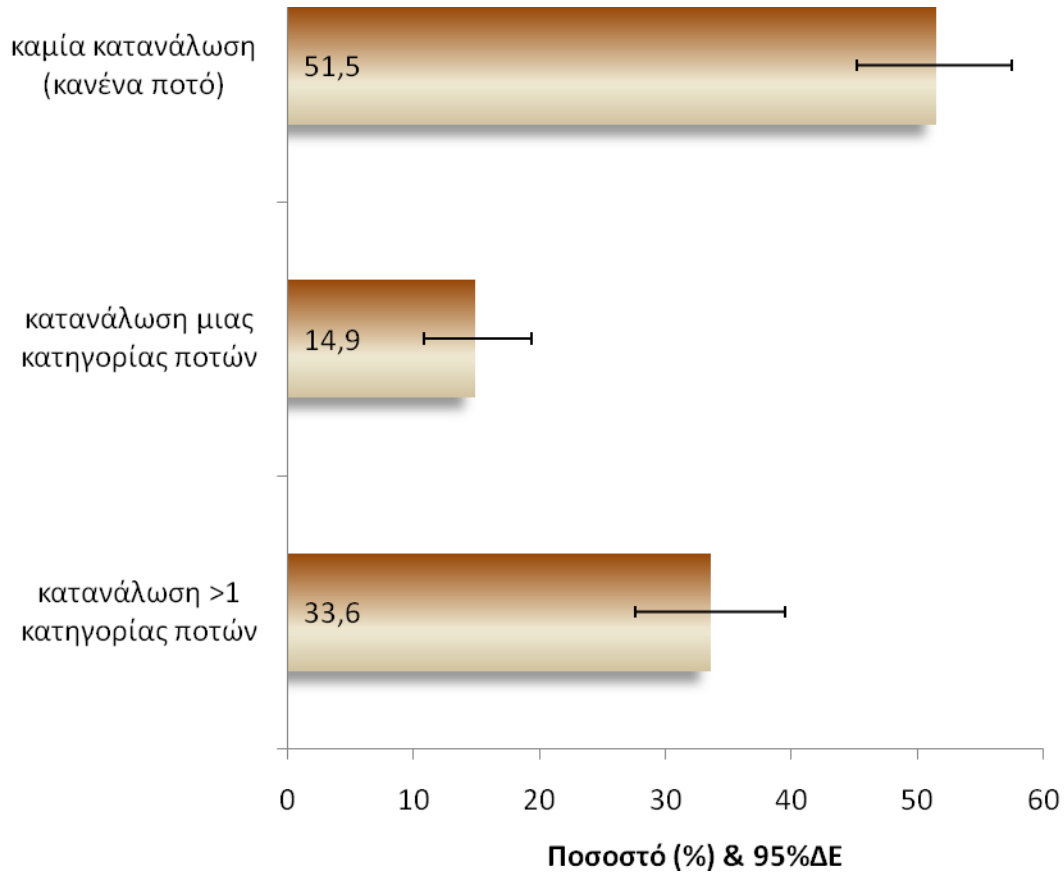
5.3 ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Σχήμα 1. Κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών από τους 271 έφηβους την τρέχουσα χρονική περίοδο (η κατανάλωση αφορά «κάθε μέρα», «κάθε εβδομάδα» ή «κάθε μήνα»).

Από το Σχήμα 1. προκύπτει ότι το 31,3% του δείγματος καταναλώνει την τρέχουσα χρονική περίοδο ούισκι, βότκα, τζιν, μπακάρντι, λικέρ, κονιακ κ.λ.π. ενώ το 8,6% πίνει ρακί ή ούζο.

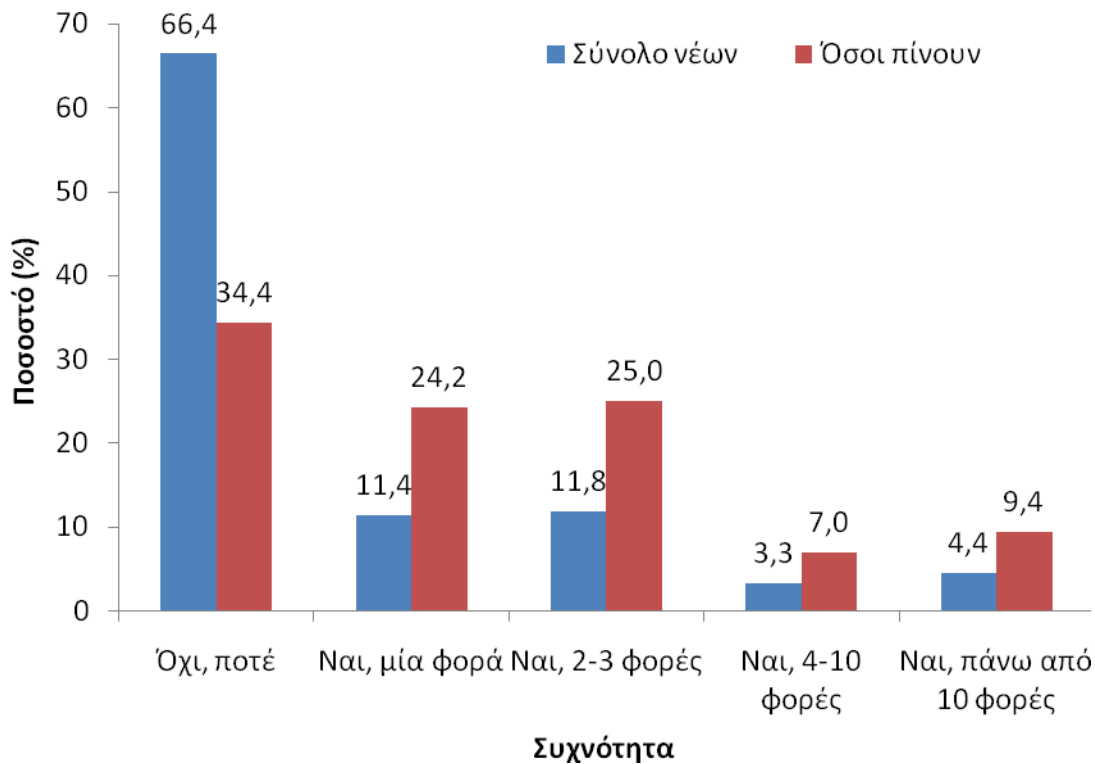
Σχήμα 2. Συχνότητα κατανάλωσης συνδυασμών ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών από τους 271 έφηβους την τρέχουσα χρονική περίοδο (η κατανάλωση αφορά «κάθε μέρα», «κάθε εβδομάδα» ή «κάθε μήνα»).

Σημείωση: 138 άτομα (51,5%) δεν πίνουν καθόλου και 130 (48,5%) πίνουν σε διαφορετική συχνότητα

Στο σχήμα 2. παρατηρούμε ότι το 51,5% του δείγματος δεν πίνει καθόλου και το 33,6% πίνει περισσότερα από μία κατηγορία ποτών. Το ποσοστό των ατόμων που πίνουν, ανεξάρτητα από τη συχνότητα, είναι στατιστικά σημαντικό και φτάνει το 48,5%.

Σχήμα 3. Συχνότητα ανταπόκρισης στην ερώτηση «Ήπιας ποτέ τόσο πολύ ώστε να μεθύσεις;» από το σύνολο των εφήβων (n=271) και μόνο όσων πίνουν (n=130).

Στο Σχήμα 3. βλέπουμε ότι το σύνολο των εφήβων (n=271) στην ερώτηση «Ήπιας ποτέ τόσο πολύ ώστε να μεθύσεις;», το 66,4% απάντησε όχι, ποτέ, το 11,4% απάντησε μία φορά, το 11,8% 2-3 φορές, το 3,3% 4-10 φορές και τέλος 4,4% πάνω από 10 φορές.

Στην ίδια ερώτηση οι έφηβοι που πίνουν (n=130) απάντησαν όχι ποτέ σε ποσοστό 34,4%, μία φορά σε ποσοστό 25%, 2-3 φορές σε ποσοστό 25%, το 7,0% 4-10 φορές και το 9,4% πάνω από 10 φορές.

Να σημειώσουμε ότι το ποσοστό των εφήβων που πίνουν σε διαφορετική συχνότητα και έχουν μεθύσει πάνω από μία φορά είναι ιδιαίτερα υψηλό.

Πίνακας 4. Συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος από τους 271 έφηβους της Κρήτης ως προς το φύλο τους.

		Σύνολο n=271	Αγόρια n=116	Κορίτσια n=155	
		%			p-value
από τους φίλους μου πιστεύω ότι πίνουν οινοπνευματώδη ποτά:	κανένας	6,4	5,3	7,1	0,027
	λίγοι	17,6	15,0	19,5	
	μερικοί	20,6	15,9	24,0	
	οι περισσότεροι	35,2	34,5	35,7	
	όλοι	20,2	29,2	13,6	
από τους φίλους μου πιστεύω ότι μεθούν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα:	κανένας	55,2	48,2	60,4	0,257
	λίγοι	31,0	36,0	27,3	
	μερικοί	8,6	8,8	8,4	
	οι περισσότεροι	3,7	4,4	3,2	
	όλοι	1,5	2,6	0,6	
ήπια για πρώτη φορά κάποιο οινοπνευματώδες ποτό στην ηλικία:	ποτέ	9,3	7,9	10,3	0,026
	≤11 ετών	18,2	23,7	14,2	
	12	14,1	19,3	10,3	
	13	14,9	14,9	14,8	
	14	20,4	18,4	21,9	
	15	16,0	13,2	18,1	
	16+	7,1	2,6	10,3	
μέθυσσα για πρώτη φορά στην ηλικία:	ποτέ	56,2	40,7	67,5	<0,001
	≤11 ετών	2,2	3,5	1,3	
	12	2,2	5,3	0,0	
	13	3,4	2,7	3,9	
	14	11,2	18,6	5,8	
	15	18,4	23,0	14,9	
	16+	6,4	6,2	6,5	

Έλεγχοι χ^2 μεταξύ φύλων.

Στον Πίνακα 4. παρατηρούμε σημαντική στατιστική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά την ηλικία που μέθυσαν για πρώτη φορά. Το 67,5% των κοριτσιών απάντησε ότι δεν έχει μεθύσει ποτέ έναντι 40,7% των αγοριών. Τα αγόρια μέθυσαν για πρώτη φορά στην ηλικία ≤ 11 ετών σε ποσοστό 3,5% έναντι 1,3% των κοριτσιών, ενώ στην ηλικία των 12 ετών μέθυσε το 5,3% των αγοριών ενώ τα κορίτσια είχαν μηδενικό ποσοστό. Στην ηλικία των 14 και 15 ετών υπερσχύουν και πάλι τα αγόρια με 18,6% έναντι 5,8% και 23% έναντι 14,9% αντίστοιχα. Στις ηλικίες 13 και 16+ δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα, με τα κορίτσια να έχουν οριακά μεγαλύτερα ποσοστά.

Να σημειώσουμε ότι τα αγόρια δοκίμασαν κάποιο οινοπνευματώδες ποτό σε μικρότερη ηλικία από τα κορίτσια. Σε ηλικία ≤ 11 ετών το 23,7% των αγοριών έχει πει αλκοόλ σε αντίθεση με τα κορίτσια που στην ίδια ηλικία βρίσκονται στο 14,2%. Η μεγαλύτερη στατιστική διαφορά υπέρ των κοριτσιών καταγράφεται στην ηλικία των 16+ με ποσοστό 10,3% έναντι 2,6% των αγοριών.

Τέλος, στη ερώτηση «πόσοι από τους φίλους μου πιστεύω ότι πίνουν οινοπνευματώδη ποτά» εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά τα κορίτσια, με μικρή ή μεγάλη διαφορά, σε όλα τα επίπεδα (κανένας, λίγοι, μερικοί, οι περισσότεροι), εκτός από την απάντηση «όλοι» όπου τα αγόρια έχουν υψηλότερο ποσοστό. Αναλυτικότερα, τα κορίτσια θεωρούν ότι κανένας από τους φίλους τους δεν πίνει σε ποσοστό 7,1% έναντι 5,3%, ότι λίγοι από τους φίλους τους πίνουν σε ποσοστό 19,5% έναντι 15% και μερικοί πίνουν σε ποσοστό 24% έναντι 15,9%. Τα αγόρια απάντησαν ότι όλοι οι φίλοι τους πίνουν σε ποσοστό 29,2% έναντι 13,6%.

Πίνακας 5. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος μελέτης 271 εφήβων αγροτικών περιοχών της Κρήτης ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο.

		Κατανάλωση οινοπνεύματος		p-value
		καμία (n=138)	ναι (n=130)	
		%		
Χώρα καταγωγής	<i>Ελλάδα</i>	50,0	50,0	0,110
	<i>άλλη χώρα</i>	73,3	26,7	
Εθνικότητα γονιών	<i>και οι δύο ελληνική</i>	49,4	50,6	0,078
	<i>ένας/μια ελληνική</i>	65,0	35,0	
	<i>αλλοδαποί</i>	70,0	30,0	
Γλώσσα επικοινωνίας στην οικία	<i>ελληνικά</i>	51,6	48,4	0,450
	<i>δίγλωσση</i>	80,0	20,0	
	<i>μητρική</i>	50,0	50,0	
Απασχόληση γονέων	<i>και οι δύο</i>	48,3	51,7	0,299
	<i>ένας</i>	58,8	41,3	
	<i>κανένας</i>	50,0	50,0	
Αυτοεκτίμηση επιπέδου υγείας	<i>πολύ καλή</i>	60,3	39,7	0,002
	<i>καλή</i>	48,6	51,4	
	<i>μέτρια ή κακή</i>	27,3	72,7	

Έλεγχος χ^2 (* P<0.05).

Από τον Πίνακα 5. προκύπτει ότι οι έφηβοι που δεν πίνουν (n=138) έχουν αυξημένη εκτίμηση του επιπέδου υγείας τους. Αντίθετα, οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ (n=130) έχουν μέτρια ή κακή αυτοεκτίμηση του επιπέδου υγείας. Πιο συγκεκριμένα, το 60,3% του δείγματος που δεν καταναλώνει αλκοόλ έχει πολύ καλή αυτοεκτίμηση έναντι 39,7% αυτών που πίνουν, οι οποίοι συγχρόνως έχουν μέτρια ή κακή αυτοεκτίμηση σε ποσοστό 72,7% έναντι 27,3% αυτών που δεν καταναλώνουν αλκοόλ.

5.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Πίνακας 6. Συσχέτιση Κοινωνικού Κεφαλαίου και της συχνότητας ή συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος στους 271 έφηβους της Κρήτης.

	συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος					
	κατανάλωση συνδυασμών ομαδοποιημένων ποτών	«Ήπιες ποτέ τόσο πολύ ώστε να μεθύσεις;»	φίλοι που πίνουν ποτά	φίλοι που μεθούν τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα	κατανάλωσε για πρώτη φορά κάποιο ποτό (ηλικία)	μέθυσσε για πρώτη φορά (ηλικία)
Κοινωνικό Κεφάλαιο - ΚΚ	r-Spearman					
Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα	0,108	0,149*	0,244**	0,149*	0,029	0,098
Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους	0,202**	0,171**	0,269**	0,125*	0,138*	0,162**
Σχέσεις με τους Γείτονες	0,016	-0,023	0,047	0,064	-0,058	-0,023
Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας	-0,224**	-0,227**	-0,144*	-0,149*	0,141*	-0,156*
Ανοχή στη Διαφορετικότητα	-0,084	-0,122*	-0,068	-0,129*	-0,023	-0,162**
Δομικό	0,094	0,099	0,205**	0,137*	-0,001	0,065
Γνωστικό	-0,186**	-0,216**	-0,133*	-0,175**	0,060	-0,215**
Συνολική βαθμολογία ΚΚ	0,061	0,046	0,149*	0,048	0,070	0,024

* $P < 0.05$, ** $P < 0.001$

Στον Πίνακα 6. παρατηρούμε ότι η συνολική βαθμολογία του Κοινωνικού Κεφαλαίου δε σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τις συνήθειες κατανάλωσης. Μελετώντας όμως μεμονωμένα τους 5 παράγοντες του Κοινωνικού Κεφαλαίου θα διαπιστώσουμε κάτι ιδιαίτερα στατιστικά σημαντικό. Τα άτομα που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν αυξημένο ποσοστό στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους και

παράλληλα μειωμένο αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας και μειωμένη ανοχή στην διαφορετικότητα. Επομένως, το δομικό Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι αυξημένο γι' αυτούς που καταναλώνουν αλκοόλ ενώ το γνωστικό είναι μειωμένο.

Πίνακας 7. Συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος από τους 271 έφηβους της Κρήτης ως προς τις κατηγορίες του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

		<i>Συνολική βαθμολογία ΚΚ</i>		<i>p-value</i>
		Εκατοστιαία θέση κατά φύλο:		
		<i><75% (v=203)</i>	<i>75%+ (v=66)</i>	
		%		
από τους φίλους μου πιστεύω ότι πίνουν οινοπνευματώδη ποτά:	κανένας	94,1	5,9	0,131
	λίγοι	78,7	21,3	
	μερικοί	69,1	30,9	
	οι περισσότεροι	79,8	20,2	
	όλοι	68,5	31,5	
από τους φίλους μου πιστεύω ότι μεθούν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα:	κανένας	77,7	22,3	0,656
	λίγοι	71,1	28,9	
	μερικοί	73,9	26,1	
	οι περισσότεροι	90,0	10,0	
	όλοι	75,0	25,0	
ήπια για πρώτη φορά κάποιο οινοπνευματώδες ποτό στην ηλικία:	ποτέ	96,0	4,0	0,105
	≤11 ετών	73,5	26,5	
	12	68,4	31,6	
	13	67,5	32,5	
	14	70,9	29,1	
	15	83,7	16,3	
	16+	78,9	21,1	
μέθυσσα για πρώτη φορά στην ηλικία:	ποτέ	74,7	25,3	0,576
	≤11 ετών	50,0	50,0	
	12	66,7	33,3	
	13	88,9	11,1	
	14	70,0	30,0	
	15	81,6	18,4	
	16+	76,5	23,5	

Έλεγχοι χ^2 .

Από το Πίνακα 7. φαίνεται το Κοινωνικό Κεφάλαιο να μην επηρεάζει στατιστικά σημαντικά τις συνήθειες κατανάλωσης. Ωστόσο αξίζει να αναφέρουμε ότι οι έφηβοι με 75%+ Κοινωνικό Κεφάλαιο δεν έχουν καταναλώσει ποτέ αλκοόλ σε ποσοστό μόλις 4,0% έναντι 96,0% των εφήβων με <75% Κοινωνικό Κεφάλαιο.

Πίνακας 8. Επίπεδα Κοινωνικού Κεφαλαίου στους 271 έφηβους της Κρήτης ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο.

	Κατανάλωση οινοπνεύματος		P-value
	καμία (n=138)	ναι (n=130)	
	Μέση τιμή± Τυπικό σφάλμα		
Κοινωνικό Κεφάλαιο - ΚΚ			
<i>Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα</i>	16,4±0,5	16,9±0,5	0,462
<i>Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους</i>	23,5±0,3	24,9±0,3	0,005
<i>Σχέσεις με τους Γείτονες</i>	7,6±0,2	7,8±0,2	0,639
<i>Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας</i>	16,0±0,2	15,3±0,2	0,010
<i>Ανοχή στη Διαφορετικότητα</i>	10,3±0,2	10,4±0,3	0,773
<i>Δομικό ΚΚ</i>	24,0±0,6	24,7±0,6	0,446
<i>Γνωστικό ΚΚ</i>	26,4±0,3	25,7±0,3	0,159
<i>Συνολική βαθμολογία ΚΚ</i>	73,9±1,0	72,2±1,0	0,363

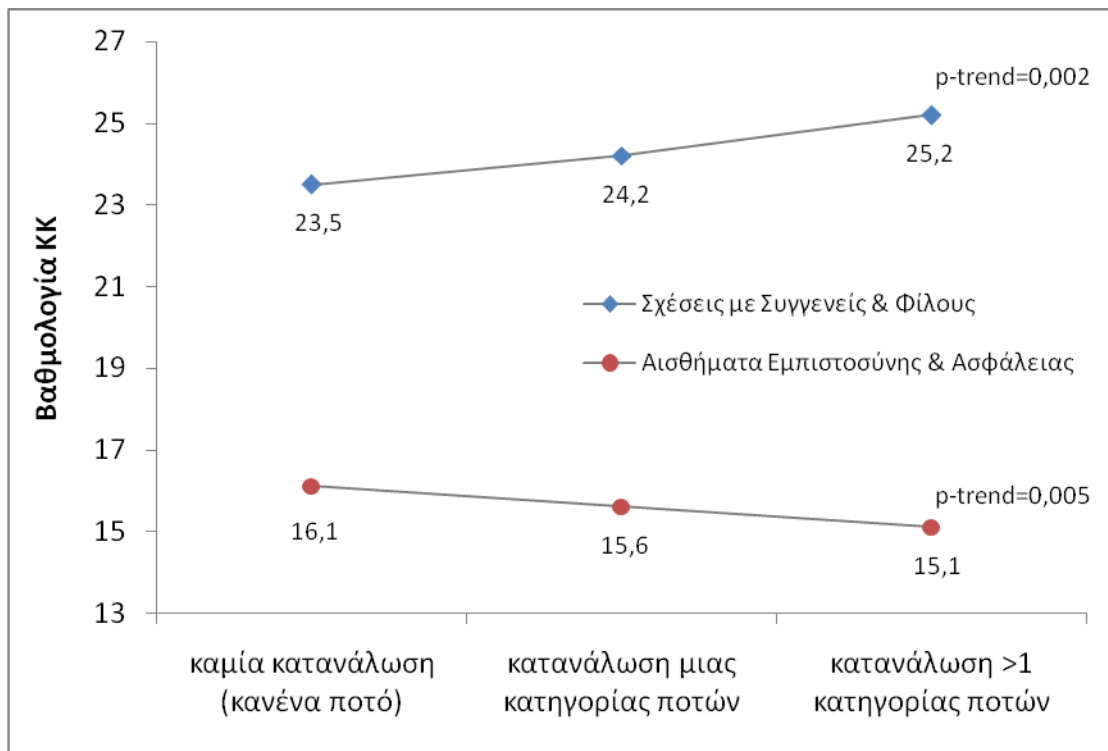
Ανάλυση πολλαπλής συνδιακύμανσης (η ετερογένεια ελέγχθηκε με τον Levene έλεγχο). Ως συμμεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν το φύλο, η ηλικία, η χώρα καταγωγής, η χώρα πατέρα & μητέρας, η γλώσσα ομιλίας στο σπίτι, οι εργαζόμενοι γονείς, τα αδέρφια και το επίπεδο αυτοαναφερόμενης υγείας.

Από τον πίνακα 8. προκύπτει ότι οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ (n=130) έχουν καλές σχέσεις με συγγενείς και φίλους σε ποσοστό 24,9% ±0,3 τυπικό σφάλμα έναντι 23,5% ±0,3 τυπικό σφάλμα των εφήβων που δεν πίνουν, p=0,005.

Ενώ αντίθετα, οι έφηβοι που δεν καταναλώνουν αλκοόλ νιώθουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και ασφάλεια από αυτούς που πίνουν, σε ποσοστό 16,0% ±0,2 τυπικό σφάλμα έναντι 15,3% ±0,2 τυπικό σφάλμα αντίστοιχα, p=0,010.

Επομένως, οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν καλύτερες σχέσεις με συγγενείς και φίλους αλλά μειωμένο αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

Σχήμα 4. Επίπεδα συγκεκριμένων ενοτήτων Κοινωνικού Κεφαλαίου στους 271 έφηβους της Κρήτης ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο.

Ανάλυση πολλαπλής συνδιακύμανσης (η ετερογένεια ελέγχθηκε με τον Levene έλεγχο). Ως συμμεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν το φύλο, η ηλικία, η χώρα καταγωγής, η χώρα πατέρα & μητέρας, η γλώσσα ομιλίας στο σπίτι, οι εργαζόμενοι γονείς, τα αδέρφια και το επίπεδο αυτοαναφερόμενης υγείας.

Στο σχήμα 4. διαπιστώνουμε ότι οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν υψηλά ποσοστά στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους ενώ συγχρόνως μειωμένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στην παρούσα μελέτη διερευνήσαμε τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά 271 εφήβων, ηλικίας 17-19 ετών, τους πέντε παράγοντες κοινωνικού κεφαλαίου, το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο και πώς αυτά επηρεάζουν την κατανάλωση οινοπνεύματος. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν είναι τα εξής:

6.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ: Το υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου σχετίζεται θετικά με την υψηλή κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους.

Ο πίνακας 6 συσχετίζει το κοινωνικό κεφάλαιο και τη συχνότητα κατανάλωσης χωρίς όμως να προκύπτει κάποια σημαντική συσχέτιση. Ομοίως, και ο πίνακας 7 που μελετά τις συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος ως προς τις κατηγορίες του κοινωνικού κεφαλαίου και ο πίνακας 8 που αφορά τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών, από τους οποίους δεν προκύπτει σημαντική στατιστική διαφορά.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά θετικά την υψηλή κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους, επομένως και η ερευνητική μας υπόθεση δεν επιβεβαιώνεται.

Η έρευνα των Maticka et al (2006), αναφέρει πως το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να επιδράσει αρνητικά στη ζωή ενός εφήβου με αποτέλεσμα να διατρέχει κίνδυνο επικίνδυνης συμπεριφοράς, όπως χρήση αλκοόλ.

Επίσης, σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε μεταξύ αφροαμερικανικών και Ισπανικών πληθυσμών στο Σικάγο, διαπιστώθηκε ότι το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέθηκε με τα χαμηλά επίπεδα αναφερόμενης υγείας μεταξύ των Ισπανών (Yvonne, 2008).

Αντίθετα, στην έρευνα των Bryden, et al (2013), σχετικά με τους εφήβους θέλησαν να ερευνήσουν στοιχεία που επηρεάζουν τα κοινοτικά επίπεδα κοινωνικών παραγόντων στην χρήση αλκοόλ ανάμεσα σε ενήλικες και έφηβους. Πιο αναλυτικά ως προς την σύνδεση κοινωνικού κεφαλαίου και αλκοόλ αυτή η επιθεώρηση ξεχώρισε 11 μελέτες (13 εργασίες) στη συσχέτιση ανάμεσα στο κοινοτικό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου και την χρήση αλκοόλ. Οι μελέτες κυρίως εστίασαν στην εφηβική και σχολική χρήση αλκοόλ. Συνολικά οι μελέτες παρείχαν κάποια ένδειξη μιας προστατευτικής επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου στην χρήση αλκοόλ. Υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, γενικότερα βρέθηκε να σχετίζεται με μικρότερη χρήση αλκοόλ, κυρίως σε μελέτες για εφήβους και μαθητές που επικεντρώνονταν στην προσκόλληση στην κοινότητα, στην εγγύτητα και την υποστηρικτικότητα καθώς και στην κοινοτική συμμετοχή.

Στην έρευνα των Weitzman, Kawachi (2000), χρησιμοποιήθηκε ένα εθνικά αντιπροσωπευτικό ερευνητικό δείγμα 17.592 νέων ανθρώπων εγγεγραμμένων σε 140 τετραετούς φοίτησης πανεπιστήμια. Στα συμπεράσματα βρέθηκε σε ποικίλες αναλύσεις ελέγχου του ατομικού εθελοντισμού, κοινωνικοδημογραφικών, και ποικίλων χαρακτηριστικών των κολλεγίων, άτομα από τα ιδρύματα με υψηλότερα του μέσου όρου επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου είχαν ένα 26% χαμηλότερο ατομικό κίνδυνο για υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ, από ότι οι συνομήλικοι τους από άλλα σχολεία/ κολλέγια/ πανεπιστήμια.

Επίσης και στην έρευνα των Weitzman, Chen (2005), βρέθηκε ότι το κοινωνικό κεφάλαιο ασκεί ισχυρά προστατευτικά αποτελέσματα στην κατάχρηση αλκοόλ και βλαβών στο κολλέγιο συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο.

Ομοίως, και οι Youngblade et al (2006), όπου αναφέρουν ότι οι πιθανότητες επικίνδυνης συμπεριφοράς ήταν μικρότερη στις κοινότητες με μεγαλύτερο κοινωνικό κεφάλαιο, καθώς και οι Morgan et al (2009) που υποστηρίζουν ότι το 51% των κοριτσιών που καταναλώνει αλκοόλ παρουσιάζει χαμηλά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου.

Αναλύοντας όμως μεμονωμένα τους πέντε παράγοντες του κοινωνικού κεφαλαίου στην έρευνα μας, σύμφωνα με τον πίνακα 6 που συσχετίζει το

κοινωνικό κεφάλαιο με τη συχνότητα κατανάλωσης, και τον πίνακα 8 που μελετάει τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου στους 271 εφήβους ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο, προκύπτει ότι οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν αυξημένα ποσοστά στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους και μειωμένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

Από την έρευνα των Aslund και Nilsson (2013) που πραγματοποιήθηκε στη Σουηδία επιβεβαιώνεται ότι το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας δρα προστατευτικά όσον αφορά την κατανάλωση αλκοόλ. Πιο συγκεκριμένα, προκύπτει ότι οι έφηβοι με χαμηλή συμμετοχή στον παράγοντα κοινωνικού κεφαλαίου «εμπιστοσύνη και ασφάλεια» είχαν διπλάσιες πιθανότητες κατανάλωσης οινοπνεύματος και χρήσης ουσιών από εκείνους με υψηλό αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Το αποτέλεσμα αυτό συμπίπτει με τη δική μας μελέτη. Η ίδια έρευνα αναφέρει επίσης, ότι οι έφηβοι που έχουν αυξημένες συνδέσεις με τη γειτονιά είχαν μειωμένες πιθανότητες για υψηλή κατανάλωση οινοπνεύματος, ενώ οι μειωμένες σχέσεις με τη γειτονιά συνδέονται με 60% περισσότερες πιθανότητες για υψηλή κατανάλωση αλκοόλ.

Οι Youngblade et al (2006) τόνισαν ότι η σύνδεση με τη γειτονιά και η συμμετοχή στην κοινότητα είναι σημαντικοί παράγοντες για τους εφήβους όσον αφορά την χρήση ουσιών.

Αντιθέτως, οι Caroline et al (2016) σε ένα μεγάλο δείγμα μαθητών γυμνασίου και λυκείου, επισημαίνουν ότι γειτονιές με υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας συνδέονται με υψηλά ποσοστά χρήσης ουσιών. Τα ευρήματα απέδειξαν ότι το κοινωνικό περιβάλλον (γειτονιά εγκλήματος) και αντικοινωνικοί παράγοντες κοινωνικού κεφαλαίου (παραβατική συμπεριφορά φίλων, βία και επιθετικότητα) έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη χρήση ουσιών.

Τέλος, σύμφωνα με τον πίνακα 5 της έρευνας μας, ο οποίος μελετά τα περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο, προκύπτει ότι οι έφηβοι που δεν καταναλώνουν αλκοόλ έχουν αυξημένη εκτίμηση του επιπέδου υγείας τους

σε ποσοστό 60,3%. Ενώ οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν μέτρια ή κακή εκτίμηση του επιπέδου υγείας τους σε ποσοστό 72,7%.

6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

- **Οι νέοι που νιώθουν μέλη της κοινότητας τους καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες αλκοόλ.**

Το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα αφορά τον πρώτο παράγοντα του κοινωνικού κεφαλαίου, δηλαδή την συμμετοχή στην τοπική κοινότητα. Σύμφωνα με τον πίνακα 6 της μελέτης μας, ο οποίος κάνει συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου με τη συχνότητα και τις συνήθειες κατανάλωσης, η συμμετοχή στην τοπική κοινότητα δεν φαίνεται να επηρεάζει την κατανάλωση αλκοόλ. Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει κι από τον πίνακα 8, που μελετά του πέντε παράγοντες του κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων οινοπνευματωδών ποτών. Άρα, το πρώτο ερευνητικό μας ερώτημα δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα μας.

Αντίθετοι με το ερευνητικό μας ερώτημα είναι οι Brooks et al (2012) σε έρευνα που υλοποίησαν στην Αγγλία σε εφήβους 15 ετών, όπου διαπίστωσαν ότι όταν η σύνδεση με τη γειτονιά είναι μέτρια ή υψηλή τότε υπάρχει μικρότερη συσχέτιση με επικίνδυνες συμπεριφορές υγείας σε σχέση με αυτούς που έχουν χαμηλή σύνδεση με τη γειτονιά.

Ομοίως, και οι Youngblade et al (2006) που αναφέρουν πως η σύνδεση με τη γειτονιά και η συμμετοχή στην κοινότητα αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τους εφήβους στη χρήση ουσιών και στη γενικότερη λήψη κινδύνου. Και οι Aslund και Nilsson (2013) που τονίζουν ότι οι έφηβοι που δεν έχουν αυξημένες συνδέσεις με τη γειτονιά, έχουν 60% περισσότερες πιθανότητες για υψηλή κατανάλωση.

Οι Hays et al (2003) υποθέτουν ότι η αποδιοργάνωση της κοινότητας αποτελεί παράγοντα κινδύνου για τη συμμετοχή των εφήβων στη χρήση ουσιών.

Οι Caroline et al (2016) από ένα μεγάλο δείγμα μαθητών γυμνασίου και λυκείου αναφέρουν ότι οι γειτονιές με υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας συνδέονται με υψηλά ποσοστά χρήσης ουσιών τόσο για τους μαθητές του γυμνασίου όσο και του λυκείου.

- **Όσο πιο αποδεκτός είναι ο νέος από τα δίκτυα των συνομηλίκων του, τόσο περισσότερο καταναλώνει αλκοόλ.**

Από τον πίνακα 6 της μελέτης μας, φαίνεται ότι η κατανάλωση αλκοόλ σχετίζεται με κάποιους από τους παράγοντες του κοινωνικού κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, προκύπτει ότι οι νέοι με υψηλά ποσοστά στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους παρουσιάζουν και υψηλή κατανάλωση. Από τον πίνακα 8, που μελετώνται τα επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση, ανακύπτει το ίδιο αποτέλεσμα, ότι δηλαδή η κατανάλωση οινοπνεύματος συνδέεται με τα αυξημένα ποσοστά στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους. Τέλος, στο σχήμα 4, στο οποίο φαίνονται τα επίπεδα συγκεκριμένων ενοτήτων κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση ομαδοποιημένων ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο, τα υψηλά ποσοστά στις σχέσεις με συγγενείς και φίλους αυξάνουν και την κατανάλωση οινοπνεύματος. Επομένως, το δεύτερο ερευνητικό μας ερώτημα, επαληθεύεται.

Στην έρευνα των La Greca et al (2001), μελετήθηκαν οι επικίνδυνες συμπεριφορές των ερωτώμενων εφήβων αλλά και των φίλων τους. Από αυτή προέκυψε ότι, οι συμπεριφορές είναι κοινές και στις δύο ομάδες, επομένως οι έφηβοι αντιλαμβάνονται την κοινωνική αποδοχή έχοντας τις ίδιες συμπεριφορές με τους φίλους τους.

Στην μελέτη των Zarzar et al (2012) σε ένα τυχαίο δείγμα 891 εφήβων της Βραζιλίας 15-19 ετών, αναφέρεται ότι το 1/3 των συμμετέχοντων δήλωσε άμετρη ευκαιριακή κατανάλωση. Οι περισσότεροι έφηβοι που ανέφεραν ότι η πλειψηφία των φίλων τους είναι από το σχολείο κι όχι από άλλες δραστηριότητες είχαν υψηλότερα ποσοστά άμετρης ευκαιριακής κατανάλωσης.

Αντίθετα, από την έρευνα των Maticka et al (2006) προκύπτει ότι οι φίλοι δεν επηρεάζουν αρνητικά τις συμπεριφορές υγείας των εφήβων, αλλά κατά κύριο λόγο έχουν θετική επίδραση.

➤ **Οι νέοι που νιώθουν εμπιστοσύνη και ασφάλεια μέσα στην κοινότητα τους δεν καταναλώνουν αλκοόλ.**

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6, οι νέοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν μειωμένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Αυτό σημαίνει ότι το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας δρα προστατευτικά απέναντι στο αλκοόλ. Επίσης, σύμφωνα με τον πίνακα 8, τα άτομα που δεν καταναλώνουν αλκοόλ έχουν αυξημένο το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας σε ποσοστό 16,0% έναντι αυτών που πίνουν 15,3%, $p=0,010$. Επιπλέον, στο σχήμα 4 βλέπουμε ότι εκείνοι που έχουν μειωμένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας είναι εκείνοι που καταναλώνουν περισσότερο αλκοόλ. Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, το συγκεκριμένο ερευνητικό μας ερώτημα επιβεβαιώνεται.

Οι Clevelant et al (2008) και οι Boyce et al (2008) αναφέρουν ότι η ισχυρή κοινοτική συνοχή και κυρίως ο παράγοντας του κοινωνικού κεφαλαίου «εμπιστοσύνη και ασφάλεια» μεταξύ των μελών της κοινότητας, αποτελούν προστατευτικό παράγοντα στην συμμετοχή των εφήβων σε επικίνδυνες συμπεριφορές.

Το ίδιο επισήμαναν και οι Aslund και Nilsson (2013), ότι δηλαδή οι έφηβοι με αυξημένα ποσοστά σε εμπιστοσύνη και ασφάλεια έχουν μειωμένες πιθανότητες σε κατανάλωση οινιπνεύματος.

Οι Novac et al (2015) αναφέρουν επίσης, ότι οι νέοι που ζουν μέσα σε κοινότητες υψηλής εμπιστοσύνης έχουν καλύτερη υγεία σε σχέση με τους νέους που ζουν σε κοινότητες χαμηλής εμπιστοσύνης οι οποίοι δήλωσαν κακή υγεία.

Οι συγκεκριμένες έρευνες επαληθεύουν τα αποτελέσματα και της δικής μας μελέτης στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα.

- **Η συμμετοχή των νέων σε τοπικές δράσεις σχετίζεται θετικά με την κατανάλωση.**

Όπως αναφέραμε και στο πρώτο ερευνητικό μας ερώτημα, η συμμετοχή στην τοπική κοινότητα, σύμφωνα και με τους πίνακες 6 και 8, δεν φαίνεται να σχετίζεται, είτε θετικά είτε αρνητικά, με την κατανάλωση οινοπνεύματος. Επομένως, και το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα που αφορά τη συμμετοχή στην τοπική κοινότητα δεν επιβεβαιώνεται.

Στην έρευνα όμως των Bryden et al (2013), στα αποτελέσματα βρέθηκε ότι υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο σχετίζεται με μικρότερη χρήση αλκοόλ, κυρίως σε μελέτες για εφήβους και μαθητές που επικεντρώνονταν στην προσκόλληση στην κοινότητα, στην εγγύτητα και την υποστηρικτικότητα καθώς και στην κοινοτική συμμετοχή.

Αυτό φαίνεται και στην έρευνα των Weitzman, Chen (2005), όπου οι φοιτητές που ξόδευαν περισσότερο χρόνο σε εθελοντική εργασία ήταν λιγότερο πιθανό να κάνουν χρήση ή κατάχρηση αλκοόλ, ή βλάβες σχετιζόμενες με κατανάλωση αλκοόλ.

- **Το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας συνδέεται θετικά με την κατανάλωση.**

Ο πίνακας 6 περιγράφει τη συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου και της συχνότητας κατανάλωσης οινοπνεύματος στους 271 εφήβους της Κρήτης και από αυτόν προκύπτει ότι η αυξημένη κατανάλωση αλκοόλ δεν αυξάνει αλλά μειώνει το αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Το ίδιο ανακύπτει κι από τον πίνακα 8, ο οποίος μελετά τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση, ότι δηλαδή εκείνοι που πίνουν δε νιώθουν εμπιστοσύνη και ασφάλεια. Από το σχήμα 4, φαίνεται επίσης, ότι τα μειωμένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας αυξάνουν την κατανάλωση οινοπνεύματος. Επομένως, αυτό το ερευνητικό ερώτημα, σύμφωνα με τα ερευνητικά μας δεδομένα, απορρίπτεται.

Αντίθετα, και οι Aslund και Nilsson (2013), σε έρευνα που έκαναν στη Σουηδία διαπίστωσαν ότι οι έφηβοι με χαμηλή συμμετοχή στο επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου «εμπιστοσύνη και ασφάλεια» είχαν διπλάσιες πιθανότητες στην κατανάλωση αλκοόλ. Ότι δηλαδή η κοινωνική εμπιστοσύνη και ασφάλεια προστατεύει τους έφηβους από την υψηλή κατανάλωση αλκοόλ.

Ομοίως, και οι Clevelant et al (2008) και οι Boyce et al (2008) αναφέρουν ότι ο παράγοντας του κοινωνικού κεφαλαίου «εμπιστοσύνη και ασφάλεια» μεταξύ των μελών της κοινότητας, αποτελούν προστατευτικό παράγοντα στην συμμετοχή των εφήβων σε επικίνδυνες συμπεριφορές.

➤ **Το φύλο των νέων διαφοροποιεί την κατανάλωση αλκοόλ, αλλά και το επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου.**

Στην παρούσα μελέτη, σύμφωνα τον πίνακα 2 που μελετά τα επίπεδα κλίμακας του κοινωνικού κεφαλαίου, δεν φαίνεται το φύλο να επηρεάζει και να διαφοροποιεί το επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου. Επομένως, το ένα σκέλος του ερευνητικού μας ερωτήματος δεν επαληθεύεται.

Αντίθετα οι Dallago et all (2009), σε 13 διαφορετικές χώρες σε μαθητές ηλικίας 15 ετών, εξέτασαν διαφορετικές αντιλήψεις των νέων για τις κοινότητες στις οποίες ζουν και διαπίστωσαν ότι το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο διαφοροποιείται ανάλογα το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, τα κορίτσια φαίνεται πως είχαν ασθενέστερους δεσμούς με την τοπική κοινότητα στην οποία ζούσαν, θεωρούνταν λιγότερο συνδεδεμένες με τη γειτονιά και αισθανόντουσαν λιγότερη ασφάλεια απ'ότι τα αγόρια.

Στον πίνακα 4 της μελέτης, ο οποίος αφορά τις συνήθειες κατανάλωσης οινοπνεύματος ως προς το φύλο, το φύλο φαίνεται εν μέρει να διαφοροποιεί την κατανάλωση. Πιο συγκεκριμένα, στην ερώτηση « Σε ποια ηλικία μέθυσα για πρώτη φορά», τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερη κατανάλωση. Η απάντηση «Ποτέ» αφορά το 67,5% των κοριτσιών, έναντι 40,7% των αγοριών. Επιπλέον, τα αγόρια μέθυσαν για πρώτη φορά στην ηλικία ≤ 11 ετών σε ποσοστό 3,5% έναντι

1,3% των κοριτσιών, στην ηλικία των 12 ετών μέθυσε το 5,3% των αγοριών με τα κορίτσια να έχουν μηδενικό ποσοστό, στην ηλικία των 14 τα αγόρια έχουν ποσοστό 18,6% έναντι 5,8% των κοριτσιών και τέλος στην ηλικία 15 ετών υπερσχύουν και πάλι τα αγόρια με 23% έναντι 14,9%. Άρα, το συγκεκριμένο σκέλος του ερευνητικού μας ερωτήματος επαληθεύεται, αφού το φύλο διαφοροποιεί την κατανάλωση.

Οι Boyce et al (2010), σε έρευνα τους σε έξι χώρες, την Αγγλία, το Βέλγιο, τη Ρουμανία, τον Καναδά, την Πολωνία και την Ιταλία, αναφέρουν ότι η πλειοψηφία των εφήβων που καταναλώνουν αλκοόλ είναι αγόρια, όπως προκύπτει κι από τη δική μας μελέτη. Επισημαίνουν ότι το 53% των κοριτσιών ηλικίας 15 ετών δεν καταναλώνουν αλκοόλ και παρουσιάζουν και υψηλά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου.

Οι Puente et al (2011) επίσης, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Καταλονία της Ισπανίας, αναφέρουν ότι τα αγόρια ηλικίας 15 ετών διατρέχουν υψηλότερους κινδύνους απ'ότι τα κορίτσια. Το ίδιο και οι Patricia et al (2012), όπου υποστηρίζουν ότι η άμετρη ευκαιριακή κατανάλωση είναι υψηλότερη στα αγόρια από τα κορίτσια.

Αντίθετα με την παραπάνω έρευνα, οι Youngblade et al (2006), σε έρευνα που υλοποίησαν στην Φλόριντα, διαπίστωσαν ότι τα κορίτσια εμπλέκονται σε επικίνδυνες συμπεριφορές περισσότερο από τα αγόρια, τα οποία όμως υπερτερούν μέχρι την ηλικία των 14 ετών. Μετά την ηλικία των 14 ετών τα κορίτσια αυξάνουν την εμπλοκή τους σε επικίνδυνες συμπεριφορές. Για το σκέλος που περιλαμβάνει την ηλικία μέχρι 14 ετών, η συγκεκριμένη έρευνα συμφωνεί με τη δική μας, όπου τα αγόρια υπερτερούν στην ηλικία 11, 12, 14 ετών και οριακά στα 13.

Η ομάδα των Hair et al (2009), διαχώρησε τους εφήβους σε τέσσερις ομάδες κινδύνου ανάλογα με τις συμπεριφορές που είχαν αναπτύξει. Αυτές είναι: «χαμηλός κίνδυνος», «πρώτου βαθμού μέτριος κίνδυνος», «δευτέρου βαθμού μέτριος κίνδυνος», και «αυξημένος κίνδυνος». Στην ομάδα υψηλού κινδύνου εμφανίζονται τα αγόρια, όπως και στην ομάδα πρώτου βαθμού μετρίου κινδύνου (χρήση αλκοόλ, σεξουαλική δραστηριότητα χωρίς προφύλαξη). Στην ομάδα δευτέρου βαθμού μετρίου κινδύνου υπερτερούν τα κορίτσια.

➤ **Η κατάχρηση αλκοόλ συνδέεται αρνητικά με το κοινωνικό κεφάλαιο.**

Μελετώντας τους πίνακες 6, 7 και 8, οι οποίοι συσχετίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο με την κατανάλωση οινοπνεύματος, δεν φαίνεται να προκύπτει κάποια σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο επομένως, δεν διαφοροποιεί την κατανάλωση σύμφωνα με την έρευνα μας, άρα και το ερευνητικό αυτό ερώτημα δεν επιβεβαιώνεται.

Στην έρευνα των Bryden et al (2013), φαίνεται ότι το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο έχει μια πιθανά σημαντική σχέση με την μείωση της χρήσης αλκοόλ.

Επίσης, οι McPherson et al (2013) στην έρευνα τους αναφέρουν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί μία σημαντική δομή για την κατανόηση των συμπεριφορών κινδύνου για την υγεία από τους νέους. Αναφέρουν, ότι ορισμένες πτυχές του κοινωνικού κεφαλαίου είναι σημαντικότερες από άλλες στο πλαίσιο διαφόρων συμπεριφορών και τονίζουν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο που παράγεται εντός της οικογένειας ευνοεί την καλύτερη υγεία και καλύτερες συμπεριφορές κινδύνου. Οι σχέσεις γονέα-παιδιού συσχετίστηκαν με τα καλύτερα αποτελέσματα όσον αφορά την χρήση ουσιών, ενώ η γονική παρακολούθηση ή γονικού ελέγχου φαίνεται να έχει μικρή αξία στο πλαίσιο των συμπεριφορών υγείας. Επιπλέον, η υψηλή ποιότητα του σχολικού περιβάλλοντος φαίνεται να μειώνει τη χρήση ουσιών (αλκοόλ, καπνός, ναρκωτικά).

Το ίδιο υποστηρίζουν και οι Brooks et al (2012) σε έρευνα που πραγματοποίησαν στη Αγγλία σε εφήβους ηλικίας 15 ετών. Επισημάναν ότι το χαμηλό αίσθημα του ανήκειν μέσα στην οικογένεια αυξάνει τις πιθανότητες απόκτησης κάποιας επικίνδυνης συμπεριφοράς, όπως και η χαμηλή σύνδεση με τη γειτονιά συσχετίζεται επίσης με επικίνδυνες συμπεριφορές.

Οι Aslund and Nilsson (2013) αναφέρουν επίσης ότι η χαμηλή σύνδεση με τη γειτονιά αλλά και το μειωμένο αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας ενισχύουν την κατανάλωση οινοπνεύματος.

Ομοίως, και οι Novac et al (2015) που υποστηρίζουν ότι εκείνοι που ζουν σε κοινότητες υψηλής εμπιστοσύνης ανέφεραν καλύτερη υγεία από εκείνους που ζουν σε κοινότητες χαμηλής εμπιστοσύνης. Η ίδια έρευνα τονίζει ότι τα υψηλά

επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου μέσα στην οικογένεια, η εμπιστοσύνη στη γειτονιά και η αμοιβαιότητα στο σχολείο (σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των μαθητών), συνδέονται με την καλύτερη υγεία των νέων.

Όσον αφορά το επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου «εμπιστοσύνη και ασφάλεια», και από τη δική μας μελέτη προκύπτει ότι τα υψηλά ποσοστά σε αυτό το επίπεδο μειώνουν τη χρήση αλκοόλ, όπως αυτό φαίνεται από τον πίνακα 8.

Αντίθετα όμως σε έρευνα των Maticka et al (2006), αναφέρεται ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη ζωή ενός εφήβου, με αποτέλεσμα να εκδηλώσει κάποια επικίνδυνη συμπεριφορά όπως κατανάλωση αλκοόλ, και συνεχίζουν λέγοντας ότι ορισμένα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου σχετίζονται με επικίνδυνες συμπεριφορές.

6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την ολοκλήρωση της έρευνας μας, κι έπειτα από την στατιστική ανάλυση των δεδομένων μας και την εκπόνηση της ερευνητικής υπόθεσης και ερευνητικών ερωτημάτων μας καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα:

1. Το 51,5% του δείγματος μας δεν καταναλώνει καθόλου οινοπνευματώδη ποτά την τρέχουσα χρονική περίοδο ενώ, το 48,5% πίνει σε διαφορετική συχνότητα.
2. Η πλειοψηφία των εφήβων καταναλώνει την τρέχουσα χρονική περίοδο σκληρά αλκοολούχα ποτά σε ποσοστό 31,3%.
3. Το φύλο δεν φαίνεται να διαφοροποιεί το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο, όμως φαίνεται να διαφοροποιεί τις συνήθειες κατανάλωσης.

Πιο συγκεκριμένα:

- Τα αγόρια μεθούν περισσότερο και σε μικρότερη ηλικία από τα κορίτσια. Το ποσοστό των αγοριών που δεν έχουν μεθύσει ποτέ φτάνει το 40,7% έναντι 67,5% των κοριτσιών. Ενώ το ποσοστό των αγοριών που μέθυσε πρώτη φορά στην ηλικία των ≤ 11 ετών είναι 3,5% και 1,3% για τα κορίτσια.
 - Το 7,9% των αγοριών δήλωσε ότι δεν έχει πει ποτέ κάποιο οινοπνευματώδη ποτό ενώ το ποσοστό των κοριτσιών είναι 10,3%.
 - Τα αγόρια αναφέρουν ότι οι φίλοι τους καταναλώνουν οινοπνευματώδη ποτά σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια.
4. Οι έφηβοι που δεν καταναλώνουν αλκοόλ έχουν υψηλά ποσοστά στην εκτίμηση του επιπέδου υγείας τους (60,3%) σε αντίθεση με εκείνους που καταναλώνουν αλκοόλ που δηλώνουν μέτρια ή κακή εκτίμηση του επιπέδου υγείας τους (72,7%).
 5. Οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ εμφανίζουν μειωμένη ανοχή στην διαφορετικότητα.
 6. Οι έφηβοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν αυξημένα ποσοστά στο επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου "σχέσεις με συγγενείς και φίλους".

Μελετώντας τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου ως προς την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών την τρέχουσα χρονική περίοδο βλέπουμε ότι οι νέοι που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν καλές σχέσεις με συγγενείς και φίλους σε ποσοστό 24,9%. Επομένως, το συγκεκριμένο επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου επιδρά αρνητικά πάνω στους νέους όσον αφορά την κατανάλωση οινοπνεύματος.

7. Οι νέοι που δεν καταναλώνουν αλκοόλ νιώθουν αυξημένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

Η εμπιστόσυνη και ασφάλεια είναι όπως φαίνεται ο παράγοντας εκείνος του κοινωνικού κεφαλαίου που λειτουργεί προστατευτικά απέναντι στην

κατανάλωση. Οι έφηβοι με αυξημένα αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας δεν καταναλώνουν αλκοόλ σε ποσοστό 16%.

6.4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η κοινωνική εργασία προκαλεί, σχεδιάζει, οργανώνει και υλοποιεί την κοινωνική αλλαγή και συμπαρασύρεται από αυτήν. Οι πληθυσμιακές ομάδες-στόχοι στις οποίες παρεμβαίνουν οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι τα άτομα, οι οικογένειες, οι ομάδες ατόμων και οι κοινότητες.

6.4.1 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟ ΑΤΟΜΟ-ΕΦΗΒΟ:

Βασικός στόχος της κοινωνικής εργασίας με άτομα είναι να κάνει προσιτές στον εξυπηρετούμενο-έφηβο όλες τις δυνατές λύσεις-διευκολύνσεις. Με αυτό τον τρόπο ο εξυπηρετούμενος μπορεί να ανακουφιστεί και να κινητοποιηθεί προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το πρόβλημα του και τις επιπτώσεις του.

Σκοπός είναι η αναγνώριση και αποδοχή του προβλήματος και των επιπτώσεων του, καθώς και η επιθυμία του ατόμου να το αντιμετωπίσει ενεργοποιώντας τις δυνάμεις του έτσι ώστε να βελτιώσει τη λειτουργικότητα του.

Απώτερος στόχος είναι η απελευθέρωση και ενεργοποίηση των παραγνωρισμένων δυνάμεων και των παραμελημένων ικανοτήτων του ατόμου, οι οποίες βοηθήσουν στην επίλυση του προβλήματος αλλά και στην μελλοντική αντιμετώπιση δυσκολιών.

Παράλληλα, εκτός από ψυχοσυναισθηματική υποστήριξη, το άτομο ενθαρρύνεται να απευθυνθεί στους αρμόδιους φορείς για την αντιμετώπιση του προβλήματος του, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η χρήση αλκοόλ.

Τέτοιοι φορείς είναι:

- 1) Το ΚΕΘΕΑ : Το ΚΕΘΕΑ απευθύνεται στους χρήστες ουσιών και στις οικογένειες τους. Η πρώτη Ελληνική θεραπευτική κοινότητα είναι η ΙΘΑΚΗ που ιδρύθηκε το 1983. Τα προγράμματα του ΚΕΘΕΑ αντιμετωπίζουν ολοκληρωμένα την εξάρτηση και τα προβλήματα που τη συνοδεύουν, παρέχοντας συμβουλευτική και θεραπεία απεξάρτησης, υποστήριξη της οικογένειας, φροντίδα για θέματα υγείας και νομικές εκκρεμότητες, εκπαίδευση και κατάρτιση, επανένταξη στην κοινωνία και τον κόσμο της εργασίας. Στην Κρήτη και τα Δωδεκάνησα δραστηριοποιείται το θεραπευτικό πρόγραμμα ΑΡΙΑΔΝΗ που προσφέρει συμβουλευτική και θεραπεία για διάφορες μορφές εθισμού σε διαφορετικές ομάδες-στόχους όπως ενήλικοι, έφηβοι, εργαζόμενοι, φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι. Το ΚΕΘΕΑ ΑΡΙΑΔΝΗ διαθέτει συμβουλευτικά κέντρα στο Ηράκλειο, τα Χανιά, τον Άγιο Νικόλαο και τη Ρόδο. Τα κέντρα δίνουν τη δυνατότητα ενημέρωσης, συμβουλευτικής και προετοιμασίας για ένταξη είτε στη θεραπευτική κοινότητα διαμονής είτε στην Ανοικτή δομή υποστήριξης που βρίσκεται στο Ηράκλειο, ανάλογα με τις ανάγκες και το είδος εξάρτησης του ενδιαφερομένου.
- 2) Το Αλκοολογικό Ιατρείο του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου στο Ηράκλειο : Αποτελεί μία οργανωμένη δομή του ΕΣΥ που προσφέρει υπηρεσίες σε άτομα και οικογένειες με προβλήματα από το αλκοόλ. Στο ιατρείο παρέχεται ιατρική βοήθεια αλλά και συνέντευξη κινητοποίησης και συμβουλευτική σε οικογένειες και ασθενείς με προβλήματα εξάρτησης από το αλκοόλ. Εάν υπάρχει κλινική ένδειξη, ο ασθενής παραπέμπεται για ψυχιατρική εκτίμηση. Το Αλκοολογικό Ιατρείο συνεργάζεται στενά και με άλλους φορείς του Ηρακλείου.
- 3) Ο Σύλλογος ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ: Ο Σύλλογος Στήριξης Ατόμων με προβλήματα από το Αλκοόλ «Η Επιστροφή» αποτελείται από τον Σύλλογο «Η Επιστροφή», το Αλκοολογικό Ιατρείο του ΠαΓΝΗ, το Εργαστήριο Αλκοολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης και τις οκτώ Ομάδες Αυτοβοήθεια που ονομάζονται Κλάμπ Οικογενειών με Προβλήματα από το Αλκοόλ (ΚΟΠΑ). Σκοπός του είναι

η μείωση των προβλημάτων που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ, στοχεύοντας τόσο στον τομέα της πρόληψης, όσο και στον τομέα της θεραπείας.

6.4.2 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ:

Η οικογένεια αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα κοινωνικοποίησης των εφήβων. Ως σύστημα-περιβάλλον αποτελεί το κύριο πλαίσιο για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ατόμου και την εκμάθηση ρόλων. Μέσα από την οικογένεια, τα παιδιά αναπτύσσουν ή αδυνατούν να αναπτύξουν θετική αυτοεικόνα και αυτοεκτίμηση. Η οικογένεια επομένως, είναι ο βασικός παράγοντας πρόληψης επικίνδυνων συμπεριφορών υγείας ενός έφηβου και σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των πιθανών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι, όπως είναι η κατανάλωση αλκοόλ. Για τον λόγο αυτό, η παρέμβαση στην οικογένεια επιδιώκει αλλαγές στην αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, στις παγιωμένες συμπεριφορές και στις αντιλήψεις που τα μέλη της οικογένειας έχουν το ένα για το άλλο.

Πιο συγκεκριμένα, η οικογένεια μπορεί να παρέμβει στην συμπεριφορά των εφήβων με τις εξής πρακτικές:

- Να μην είναι οι ίδιοι χρήστες ουσιών. Με την υιοθέτηση συμπεριφορών οι οποίες προάγουν τη σωματική και ψυχική υγεία τους, αποτελούν σωστά πρότυπα για τα παιδιά τους.
- Να ενημερώνονται σχετικά με τις εξαρτησιογόνες ουσίες όπως για παράδειγμα το κάπνισμα, το αλκοόλ και την κάνναβη και για τις επιπτώσεις τους στην συμπεριφορά του έφηβου.
- Να αποδέχονται και να ενισχύουν την αυτοεκτίμηση των εφήβων, όπως και την ικανότητα τους να επικοινωνούν και να προάγουν μια θετική αλληλεπίδραση μεταξύ τους.
- Να προωθούν υγιές και δημιουργικές δραστηριότητες.

- Να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά τους.
- Να βελτιώσουν το οικογενειακό κλίμα και να δημιουργήσουν ένα υποστηρικτικό περιβάλλον στην αποχή από τη χρήση.

Ταυτόχρονα είναι σημαντικό οι γονείς που θα αντιληφθούν ότι τα παιδιά τους αντιμετωπίζουν πρόβλημα με το αλκοόλ θα πρέπει να απευθυνθούν σε ειδικές μονάδες απεξάρτησης, ενημέρωσης και κατάρτισης.

Το ΚΕΘΕΑ παρέχει τις υπηρεσίες του τόσο στον χρήστη όσο και στις οικογένειες του. Τα Κέντρα Οικογενειακής Υποστήριξης του ΚΕΘΕΑ απευθύνονται στα μέλη της οικογένειας και άλλα άτομα του στενού περιβάλλοντος των χρηστών, προσφέροντας ενημέρωση, συμβουλευτική και θεραπευτική υποστήριξη. Η συμμετοχή της οικογένειας αυξάνει την αποτελεσματικότητα της θεραπείας και είναι αναπόσπαστο κομμάτι των προγραμμάτων του ΚΕΘΕΑ. Πιο συγκεκριμένα τα Κέντρα υποστήριξης προσφέρουν:

- Ενημέρωση για τη χρήση, την εξάρτηση και τις δυνατότητες θεραπείας.
- Συναισθηματική στήριξη και ενίσχυση
- Ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των οικείων για ενεργή συμμετοχή τους στις θεραπευτικές διαδικασίες.
- Εκπαίδευση και υποστήριξη τους, ώστε να κινητοποιήσουν τους εξαρτημένους για θεραπεία.
- Εκπαίδευση στη δημιουργία υποστηρικτικού προς την αποχή περιβάλλοντος και την πρόληψη της υποτροπής.
- Βελτίωση της επικοινωνίας και της λειτουργικότητας της οικογένειας.
- Προσωπική ανάπτυξη των μελών της οικογένειας μέσα από ομάδες αυτοβοήθειας και δημιουργικές δραστηριότητες.
- Προσωπική ανάπτυξη μέσα από ομάδες αυτοβοήθειας και δημιουργικές δραστηριότητες.

6.4.3 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ:

Ο σχεδιασμός της παρέμβασης σε μία κοινότητα ξεκινά με τη μελέτη της κοινότητας. Η μελέτη αυτή στοχεύει στην εκτίμηση των αναγκών της και στην αξιολόγηση των παρεχόμενων σε αυτήν υπηρεσιών, έτσι ώστε η προτεινόμενη παρέμβαση να γίνει αποδεκτή και να αποφέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Σκοπός αυτής της παρέμβασης είναι η πληροφόρηση όλων των μελών της κοινότητας για τις υπάρχουσες κοινωνικές υπηρεσίες, για τα δικαιώματα χρήσης τους, για τη διαδικασία πρόσβασης σε αυτές και για τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις στα υφιστάμενα ή τα πρωτοεμφανιζόμενα κοινωνικά προβλήματα.

Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο της πρωτογενούς πρόληψης, ο γενικός στόχος είναι η ανάπτυξη προγραμμάτων (καμπάνια) για την ενημέρωση των μελών μιας κοινότητας σχετικά με τον προγεννητικό έλεγχο, τον οικογενειακό προγραμματισμό και την έγκαιρη αντιμετώπιση των πρώιμων συναισθηματικών προβλημάτων στα παιδιά.

Το ΚΕΘΕΑ εφαρμόζει προγράμματα πρόληψης και αγωγής υγείας σε κοινότητες όλων των βαθμίδων. Στις περιοχές όπου λειτουργούν μονάδες του ΚΕΘΕΑ, γίνεται συστηματική προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας με ανοικτές εκδηλώσεις, ομιλίες, σεμινάρια, ενημερωτικά περίπτερα και συνεργασίες με τοπικούς φορείς και ΜΜΕ. Κεντρικό ρόλο στις ενημερωτικές προσπάθειες του ΚΕΘΕΑ διαδραματίζουν τα ίδια τα μέλη των θεραπευτικών του προγραμμάτων και οι Σύλλογοι Οικογένειας. Το ΚΕΘΕΑ πραγματοποιεί κάθε χρόνο ενημερωτική εκστρατεία που στοχεύει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης γύρω από το πρόβλημα της εξάρτησης και στη διαμόρφωση κλίματος κοινωνικής στήριξης και αλληλεγγύης απέναντι στους χρήστες ουσιών και τους απεξαρτημένους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βάγια, Χ. (1987) Οι κοινωνικές ανάγκες στις αγροτικές περιοχές της Ευρώπης. περιοδικό Εκλογή, τεύχος 74.
2. Βάμβουκας, Μ. Ι. (1978) «Φόβοι και αγωνία στην εφηβεία», Αθήνα.
3. Βρεττός, Σ. (χ.χ.) «14 Χρόνια ποτοαπαγόρευση : 1919-1933». Samizdat. <http://www.hri.org/samizdat> [Πρόσβαση 29 Σεπτεμβρίου 2009].
4. Brodsky, A. και Peele S. (2007) Η Κατάχρηση των ΑΑ: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ. 60-67.
5. Broekaert, E και Vanderplasschen, W. και Colpaert, K και Autrique, M(2008) «Το ανθρώπινο Πρόταγμα» πρακτικά συνεδρίου «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ» Οκτ. '07, Αθήνα: περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 6ο σελ. 53-61.
6. Γιασνίκοβα, Λ. ΝΤ. «Ο κόσμος του παιδιού: εφηβεία», Αθήνα: Σύγχρονη
7. Γκότοβος, Ε. Αθ. (1984) Νεολαία και κοινωνική μεταβολή: αξίες, εμπειρίες και προοπτικές, Αθήνα: Gutenberg.
8. Cole, M. και Cole, S. R.(2002) Η Ανάπτυξη των παιδιών: εφηβεία, Γ' τόμος, μεταφρ. Σόλμαν Μ. ,Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος.
9. Δαουτόπουλος, Α. Γ (1997), Τοπική Ανάπτυξη, Γ' έκδοση.
10. De Leon, G. (2007) Σχολιασμός του άρθρου: «Οργανώσεις Αυτοβοήθειας για προβλήματα με το Αλκοόλ και τα Ναρκωτικά : οδεύοντας προς πρακτικές και πολιτικές βασισμένες στα ερευνητικά δεδομένα», : περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ56-59.
11. Δραγονά, Θ. και Ντάβου Μ. (επιμ) (1992) Εφηβεία- Προσδοκίες και Αναζητήσεις, Αθήνα :εκδόσεις Παπαζήση.

12. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (2005) *Ετήσια Έκθεση για το 2004 για την κατάσταση των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.
13. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (2006) *Η δημοτικότητα στην ομάδα συνομηλίκων, το κάπνισμα και η κατανάλωση αλκοόλ στην Πρώιμη Εφηβεία*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.
14. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (2007) *Ετήσια Έκθεση για το 2006 για την κατάσταση των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.
15. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (2012) *Πανελλήνια έρευνα για τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στους μαθητές – Έρευνα ESPAD*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ. <http://www.epipsi.gr> [Πρόσβαση 19 Οκτωβρίου 2012].
16. Ζαϊμάκης, Γ. (2002) Κοινωνική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες: ανάπτυξη, συλλογική δράση και πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
17. Ζαφειρίδης, Φ. και Λαϊνάς, Σ. (2007) «Εξαρτήσεις και Αυτοβοήθεια». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, τεύχος 5, σελ. 4-8.
18. Ζαφειρίδης, Φ. Λαϊνάς, Σ. (2007) «Κατάλογος Συγκεντρώσεων Ομάδων Αυτοβοήθειας στην Ελλάδα». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, τεύχος 5, σελ.90-94.
19. Ζαφειρίδης, Φ.(2007) Οργάνωση Αυτοβοήθειας SYNAMON: Η Επιτομή της Θεραπείας της Εξάρτησης, Αθήνα: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ.18-22.
20. Giddens, A. (2002) Κοινωνιολογία, μετάφραση Τσαούσης, Δ., Αθήνα: Gutenberg.
21. Herbert, M. (1996) «Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
22. Humphreys, K. et al. (2007) Οργανώσεις Αυτοβοήθειας για προβλήματα με το Αλκοόλ και τα Ναρκωτικά : οδεύοντας προς πρακτικές και πολιτικές βασισμένες στα ερευνητικά δεδομένα, Αθήνα: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ.44-55.
23. Θεοφίλου, Π. (2007) «Αλκοόλ, Φύλο και Πολιτισμός: Ερευνητικά Πορίσματα». *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος 88ο, σελ.231- 248.

24. Ιωαννίδης, Α. (1992) «Σχέσεις με Οικογένεια και Συνομηλίκους» στο Δραγωνά, Θ., Ντάβου, Μ., (επιμ.) ΕΦΗΒΕΙΑ: ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. :29- 45.
25. Κακούρος, Ε. και Μανιαδάκη, Κ. (2002) Ψυχοπαθολογία Παιδιών και Εφήβων: Αναπτυξιακή προσέγγιση, Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ .
26. Καλλινικάκη, Θεανώ. (1998) «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
27. Κανκρίνι, Λ. , Τοξικομανίες, εκδόσεις Αποσπερίτης.
28. Καραμολέγκου, Ν. (-) «Ψυχολογικοί παράγοντες που οδηγούν τον έφηβο στη χρήση αλκοόλ». *Φαρμακευτική Εταιρεία Ελλάδος*.
29. Κασσωτάκης, Μ. Ι. (1979) «Ο έφηβος και τα προβλήματα του», Αθήνα.
30. Καφετζοπούλου, Κ. (2008) «Πίνουν από τα 12 χρόνια τους οι νέοι στο Ηράκλειο! Τι δείχνουν τα στοιχεία του Αλκοολογικού Ιατρείου του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου». *Πατρίς*. Δευτέρα 14 Απριλίου. <http://www.patris.gr> .
31. Καυάλης, Α. (2003) «Παιδαγωγική Ψυχολογία», Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη.
32. Kelly, J. F. (2007) «Η Αυτοβοήθεια στις διαταραχές κατάχρησης ουσιών». μετάφρ. Αγιιώτη Κ. *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, τεύχος 5, σελ.23-43.
33. Κέντρο Πρόληψης κατά των ναρκωτικών (2008) *Οινόπνευμα (αλκοόλ)*. Ρέθυμνο: Κέντρο Πρόληψης κατά των ναρκωτικών. <http://www.prolipsis.gr> [Πρόσβαση 10 Μαρτίου 2010].
34. Κίτσος, Γ. Κοκκέβη, Α. & Φωτίου, Α. (2009) «Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών από έφηβους μαθητές. Νεότερα στοιχεία από την έρευνα ESPAD στην Ελλάδα και σε άλλες 34 χώρες», Αθήνα: Παπαζήση.
35. Κοβάνη, Ε. Θ. (1986) Οι εμπειρικές έρευνες στην αγροτική Ελλάδα, Αθήνα:Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
36. Κοκκέβη, Α. και Μαδιανού, Δ. και Στεφανής, Κ. , Τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα, Τόμος Β΄
37. Κοκκέβη, Α., Κίτσος, Γ., Φωτίου, Α. (2008α) Εφηβεία- Συμπεριφορές και ψυχοκοινωνική υγεία, Αθήνα; Εκδόσεις ΒΗΤΑ medical arts.

38. Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Κίτσος, Γ. (2008β) Τρόπος Ζωής και Αντιλήψεις Εφήβων Μαθητών: Νεότερα στοιχεία από τη διεθνή έρευνα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας στην Ελλάδα και σε άλλες 40 χώρες, Αθήνα; Εκδόσεις Παπαζήση.
39. Κοκκέβη, Α. (2010) «Η ευθραστότητα της εφηβείας», Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
40. Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Ξανθάκη, Μ., Καναβού, Ε. (2011) «Εξαρτησιογόνες ουσίες στην εφηβεία». Σειρά θεματικών τευχών: *Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία*. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.
41. Κοντιάδη, Ξ. (2001) «Μεταμορφώσεις του Κοινωνικού Κράτους στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης», Αθήνα: Παπαζήσης.
42. Κορώσης, Κ. (1997) Έφηβοι και Οικογένεια: Πως βλέπουν την οικογένεια μαθητές της Β' και Γ' Λυκείου, Κοινωνιολογική και Εμπειρική Μελέτη, Αθήνα:εκδόσεις GUTENBERG.
43. Κουκουτσάκη, Α. (2002) «Χρήση ναρκωτικών, Ομοφυλοφιλία – Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου», Αθήνα: Κριτική.
44. Κούρκουτας, Ε. Η. (2001) Η Ψυχολογία του Εφήβου: Θεωρητικά Ζητήματα και Κλινικές Περιπτώσεις, Αθήνα: εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
45. Κούτης, Α.(2008) Το 'Εμείς' απέναντι στο 'Εγώ' και το 'Όλον' απέναντι στο 'Μέρος': Αναζητώντας τη χαμένη ενότητα » πρακτικά συνεδρίου «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ», Οκτ. '07, Αθήνα: περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 6ο , σελ.62-64.
46. Κριτσωτάκης, Γ., Μαϊόβης, Π., Κούτης, Α., Φιλαλήθης, Α.Ε. (2009), «Ατομική και οικολογική επίδραση κοινωνικών παραγόντων στους δείκτες υγείας: Η περίπτωση του κοινωνικού κεφαλαίου», Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, (26:4), σελ. 523- 535.
47. Λαϊνάς, Σ. (2007) «Προάγοντας την Αυτοβοήθεια στην Αντιμετώπιση της Εξάρτησης στην Ελλάδα». Κοινωνία και Ψυχική Υγεία, τεύχος 5, σελ.77-87.
48. Λαϊνάς, Σ. (2008) Κριτική αποτίμηση της Αυτοβοήθειας στην Εξάρτηση » πρακτικά συνεδρίου «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ», Οκτ. '07, Αθήνα: περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 6ο, σελ.65-73.

49. Λέκκου, Σ., Astrom, T., Hagglof, B., Nygren, L., (2006), «Στάσεις Ελλήνων και Σουηδών εφήβων σε ζητήματα ζώης», Κοινωνική Εργασία, (83), σελ. : 151- 166.
50. Λυρής, Τ. (2007) Η Εξάρτηση είναι Εμπόριο: Ο Αγώνας «Απεξάρτησης» και η Πρόληψη οφείλουν να είναι Λειτουργήματα, Αθήνα: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ71-76.
51. Μάνος, Κ. (1986) «Ψυχολογία του εφήβου», Αθήνα: Γρηγόρης.
52. Μαράτου-Αλιπράντη, Λ.(1987) Δομικά χαρακτηριστικά και παραδοσιακές λειτουργίες της αγροτικής οικογένειας: εμπειρικές έρευνες. Στο: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών (τεύχος 66ο). Έκδοση Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.
53. Μουζάς, Ι. (2010) «Πρόληψη της Υποτροπής στον Αλκοολισμό», *Πανελλήνιο Συμπόσιο Αλκοολολογίας*, Ηράκλειο.
54. Μουσούρου, Μ. Λ. (1984) Η ελληνική οικογένεια, Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν.
55. Μπαϊρακτάρης, Κ. (2007) Η Διάχυση της Εξάρτησης και η Διαχείριση της Απεξάρτησης, Αθήνα: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ.14-17.
56. Μπρακονιέ, Α και Μαρτσέλι, Ν. (2002) Τα χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας, Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη.
57. Νομικού, Χαρά, Γ .(2004) «Εφηβεία- Η ηλικία της επανάστασης», Αθήνα: Λιβάνη.
58. Οξύζογλου, Μ. (2008) Η Αρρώστια Συμφέρει. Μια κριτική ματιά με βάση την εμπειρία» πρακτικά συνεδρίου «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ», Οκτ. '07, Αθήνα: περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 6ο, σελ.74- 77.
59. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2000) *Σχέδιο Δράσης για το αλκοόλ 2000-2005*.
60. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2001) *Ευρωπαϊκή Υπουργική Διάσκεψη για τους νέους και το οινόπνευμα*. Στοκχόλμη: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. <http://www.youngalcohol.who.dk/home.htm> [Πρόσβαση 10 Οκτωβρίου 2012].
61. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2002) *World report on violence and health*. . Γενεύη: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. http://www.who.int/violence_injury_prevention [Πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2012].

62. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2006) *Youth Violence and Alcohol Fact Sheet*. Γενεύη: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. <http://www.who.int> [Πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2012].
63. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2009) *Παγκόσμια Πληγή: Πάνω από ένα εκατομμύριο θάνατοι το χρόνο από τα τροχαία δυστυχήματα*. Γενεύη: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. <http://www.worldandpeople.wordpress.com> [Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2009].
64. Παπαιωάννου, Σ. (2007) Ζητήματα θεωρίας και μεθόδου των κοινωνικών επιστημών, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη.
65. Παπάνης, Ε. (2007) «Κοινωνικό Κεφάλαιο και Νέα Οικονομία» *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 8. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
66. Παπάνης, Ε. & Βίκη, Α. (2007) «Η σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου κατά τον σχεδιασμό προγραμμάτων παρέμβασης για την ψυχική υγεία και τα άτομα με αναπηρίες». *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 6. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
67. Παπάνης, Ε. Βίκη, Α. & Γιαβρίμης, Π. (2007) «Κοινωνικό Κεφάλαιο, ποιότητα ζωής, τοπική ανάπτυξη και σχεδιασμός προγραμμάτων για ΑμεΑ και ψυχικώς πάσχοντες». *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 20. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
68. Παπάνης, Ε. Γιαβρίμης, Π. & Ρουμελιώτου, Μ. (2007) «Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνικά Δίκτυα» *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 8. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
69. Παπάνης, Ε. Γιαβρίμης, Π. & Ρουμελιώτου, Μ. (2007) «Η ενίσχυση του Κοινωνικού Κεφαλαίου μέσω της Εκπαίδευσης». *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 19. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
70. Παπάνης, Ε. (2007) «Η σχέση κοινωνικού κεφαλαίου και ποιότητας ζωής». *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 4. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 4 Μαρτίου 2008].
71. Παπάνης, Ε. (2008) «Κοινωνικό κεφάλαιο και εθελοντικές δράσεις των φοιτητών του Πανεπιστημίου Αιγαίου». *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα*. σ. 1 – 3. efstratios@papanis.net [πρόσβαση 10 Ιουνίου 2008].

72. Παρασκευόπουλος, Ι. (1984) «Εξελικτική ψυχολογία», Αθήνα: Αυτοέκδοση
73. Παρασκευόπουλος, Ι. (1993) Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, τόμος Α', εκδόσεις.
74. Πατρώνδας, χ. (1972) «Η τάση των εφήβων προς ανεξαρτησία και αυτοκυβέρνηση, Οικογένεια και σχολείο», Αρ.10, σελ. 15-17.
75. Peele, S (2007) Ωριμάζοντας το ξεπερνάς, Αθήνα: περιοδικό ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ, τεύχος 5ο, σελ.68-70.
76. Πετρόπουλος, Ν., Παπαστυλιανού, Α. (2001) «Μονογραφία: Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο. Γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις», Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΥΠ.Ε.Π.Θ.
77. Ποταμιανός, Α. Γ. , Νόμιμες Ουσίες Εξάρτησης, ΑΛΚΟΟΛ, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.
78. Ρήγα, Αναστασία – Βαλεντίνη και συνεργάτες. (2003). ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα. Αθήνα; Ελληνικά Γράμματα.
79. Ρήγα, Αναστασία- Βαλεντίνη και συνεργάτες. (2008). Η Οικογένεια στην Ελλάδα σήμερα: θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα. Αθήνα; Ελληνικά Γράμματα.
80. Σαραντοπούλου, Μ. (2008) «Αλκοόλ: Το “νόμιμο” ναρκωτικό». *Καθημερινή*. <http://www.kathimerini.gr> [Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2009].
81. Σταθόπουλος, Α., Π., (1990) «ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: Θεωρία και Πράξη». Αθήνα; Εκδόσεις ‘ΕΛΛΗΝ’.
82. Τζάφφη, Τ. και Πήτερσον, Ρ. και Χόντσον, Ρ. (1981) Ναρκωτικά- Τσιγάρο- Αλκοόλ, Προβλήματα και Απαντήσεις, εκδόσεις Ψυχογιός.
83. Thio, Alex, Τσουραμάνης, Χ. (2003) «Παρεκκλίνουσα Συμπεριφορά», Αθήνα: Έλλην.
84. Τριανταφυλλίδου, Α. και Τσουμάκας, Κ. (2006) «Αλκοόλ και εφηβεία». *Δελτ. Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών* 53. σ. 33-40. <http://www.iatrikionline.gr> [Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2009].
85. Τσαρούχας, Κ. (2002) «Αλκοόλ κάτω από το θρανίο». *Το Βήμα*. σελ. Α36-37. <http://tovima.dolnet.gr> [Πρόσβαση 29 Μαΐου 2004].

86. Τσαούσης, Δ. Γ.(1985) Η κοινωνία του ανθρώπου, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα. Δοξιάδη- Τριπ, Ανθή – Ζαχαρακοπούλου, Εύη. (επιμ) (1985) «Ο έφηβος και η οικογένεια: Δύο Συμπόσια», Αθήνα: ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ, Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.
87. Τσουμάκας, Κ. Γεωργιοπούλου-Μίχα, Π. και Ζερβουδάκη, Α. (2004) «Αλκοόλ και εφηβεία. Ανάγκη για καλύτερη ενημέρωση», *Πρακτικά του 40^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Προληπτικής Ιατρικής*, Αθήνα.
88. Τσουραμάνης, Χ. (2003) Σύγχρονα Κοινωνικά Προβλήματα: Η ελληνική πραγματικότητα, Αθήνα: ΠΑΠΑΖΗΣΗ.
89. Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2008) *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τον Περιορισμό των Βλαπτικών Συνεπειών του Αλκοόλ στην Υγεία*. Αθήνα: Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. <http://www.ygeianet.gov.gr> [Πρόσβαση 15 Ιουλίου 2010].
90. Υφαντής, Θ.Ν., (1991) «Εφηβοι και κατάχρηση οινοπνευματωδών ποτών». *Ιατρική*, 59(4), 345-352.
91. Φωτιάδου, Α. και Ηλιοπούλου, Λ. (2003) «Προτάσεις για την αντιμετώπιση του Αλκοολισμού σε επίπεδο Κοινωνικής Υποστήριξης». *Εγκέφαλος*, Γ.Ν.Ι. "Γ. Χατζηκώστα" Ψυχιατρικό Τμήμα Ιωαννίνων. <http://www.encephalos.gr> [Πρόσβαση 11 Σεπτεμβρίου 2009].

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. John, Wetherell Margaret, Langan Mary, Dallos Rudi, Cochrane Allan (επιμέλεια). (2008). Οικογένεια: Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής. Αθήνα; ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ .
2. Μπρακονιέ, Αλαιν, Μαρτσελί, Ντανιελ, (1999). ΤΑ ΧΙΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ. Αθήνα; Εκδόσεις Καστανιώτη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Anderson, P., Baumberg, B. (2006). *Το αλκοόλ στην Ευρώπη από τη σκοπιά της Δημόσιας Υγείας: Μια αναφορά για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Ηνωμένο Βασίλειο: Ινστιτούτο Μελετών για το Αλκοόλ.
2. Åslund, C., Nilsson, K. (2013). *Social capital in relation to alcohol consumption, smoking, and illicit drug use among adolescents: a cross-sectional study in Sweden*. International Journal for Equity in Health.
3. Baron, S. και Field, J. και Schuller, T. (2000). *Social Capital, Critical Perspectives*, Oxford University Press.
4. Baum, F. & Ziersch, A. (2003) 'Social Capital'. *J. Epidemiol. Community Health*, 57(5), pp. 320 – 323. <http://www.jech.com> [accessed 2 April 2006].
5. Beem, C. (1999) *The Necessity of Politics. Reclaiming American Public life*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Boeck, T., Fleming, J. & Kemshall, H. (2006) 'Young People and Social Capital'. L 330253001. Leicester : De Montfort University. <http://www.dmu.ac.uk>. [accessed 18 December 2006].
7. Bourdieu, P. (1986) «The Forms of Capital' in: Richardson J. G. (Edited) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*», Westport CT: Greenwood Press, pp. 241 – 58.
8. Bowling, A. & Windsor, J. (2001) 'Towards the good life. A population survey of dimensions of quality of life'. *Journal of Happiness Studies*, 2, 55 – 81.
9. Boyce, F.W., Cavallo, F., Colombini, S., Lemma, P., Mazur, J., Morgan, A., Verreken, C., Zambon, A. (2010) *The contribution of club participation to adolescent health: Evidence from six countries*. *Journal of epidemiology and community health* 64 (1), 89-95. 41(1), 43-50.
10. Brooks, F.M., Magnusson, J. , Spencer, N. & Morgan, A. (2012). *Adolescent multiple risk behaviour: an asset approach to the role of family, school and community*.
11. Bryden, A., Roberts, B., Petticrew, M., McKee, M.(2013) A systematic review of the influence of community level social factors on alcohol use, *Health and Place*

- (21) σελ.: 70-85. <http://www.elsevier.com/locate/healthplace.com> [πρόσβαση στις 12 Ιανουαρίου 2013].
12. Calafat, Amador, Mantecon, Alejandro, Montse, Juan, Adrover- Roig, Daniel, Blay, Nicole and Rosal, Flora (2011): Violent Behaviour, Drunkenness, Drug Use, and Social Capital, in Nightlife Contexts, Psychological Intervention (vol. 20, no 1),pp45-51. <http://www.redalyc.org> [πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2012].
 13. Caroline B. R. Evans PhD, Katie L. Cotter PhD, Roderick A. Rose PhD & Paul R.Smokowski PhD (2016). *Substance use in rural adolescents: The impact of social capital, anti-social capital, and social capital deprivation*.
 14. Cattel, V. (2001) 'Poor people, poor places and poor health, the mediating role of social networks and social capital'. *Social Science & Medicine*, 52, pp. 1501 – 1516.
 15. Coleman, J. S. (1988) 'Social Capital in the Creation of Human Capital'. *American Journal of Sociology*, 94, pp. 95 – 120.
 16. Coleman, J. S. (1990) '*Foundations of Social Theory*'. Cambridge, MA: Bellknap Press.
 17. Connor, D. (2002) Aggression and Antisocial Behavior in Children and Adolescents. Research and Treatment. *New York: The Guilford Press*.
 18. Czechowicz, D. (1988) 'Adolescent alcohol abuse and its consequences: An overview'. *Am J Drug Alcohol Abuse*: 14:189-197.
 19. Dallago, L., Perkins, D. D., Santinello, M., Boyce, W., Molcho, M. & Morgan, A. (2009). *Adolescent Place Attachment, Social Capital, and Perceived Safety: A Comparison of 13 Countries*.
 20. Dekker, P. και Uslander, M.E. (2001) Social Capital and Participation in Everyday Life, New York: Routledge, Taylor and Fransis group.
 21. Deviren, F. Babb, P. (2005) YOUNG PEOPLE AND SOCIAL CAPITAL: Phase2 of joint ONS/ DfES Project: young people and social capital(social and welfare), London: Office for National Statistics.
 22. Donovan, J. E. (2004) 'Really underage drinkers: alcohol use among elementary students'. *Alcohol Clin Exp Res*: 28:342-9.
 23. Dubos, R. (1959) '*Mirage of health*'. New York: Harper.

24. Edwards, R. (2003) 'Introduction: Themed Section on Social Capital, Families and Welfare Policy'. *Social Policy & Society*, 2(4), pp. 305 – 308.
25. Faden V. B. Fay, M. P. (2004) 'Trends in drinking among Americans age 18 and younger: 1975-2002'. *Alcohol Clin Exp Res*: 28:1388-95.
26. Field, J. (2003) *Social Capital, εκδόσεις Rout ledge, Taylor and Francis Group*.
27. Grootaert, C. και Van Bastelaer, T. (2002) *Understanding and Measuring Social Capital (a multidisciplinary tool for practitioners)*, Washington D.C.: The World Bank.
28. Halpern D. (2005) *Social Capital, Cambridge UK: Polity Press*.
29. Hanifan, L. J. (1916) 'The Rural School Community Center'. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, pp. 130 – 138.
30. Hays, S.P., Hays, C.E., Mulhall, P.F. (2003). *Community risk and protective factors and adolescent substance use*. *J Prim* 24(2), 125-42.
31. Healy, T. (2005) '*In Each Other's Shadow: What has been the impact of human and social capital on life satisfaction in Ireland?*'. PhD Thesis. Dublin University.
32. Hemovich, Vanessa, Lac, Andrew, Crano, D., William. (2011) Undersatnding early- onset drug and alcohol outcomes among youth: The role of family structure, social factors and interpersonal perceptions of use, *Psychology, Health and Medicine* (vol. 16, no 3) pp. 249- 267. <http://www.imformaworld.com> (Routledge, Taylor and Francis) [πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2011].
33. Israel, B. A. (1985) 'Social networks and social support implications for natural helper and community level interventions'. *Health Education Quarterly*, 12, pp. 65 – 80.
34. Jessor, A., Jessor, S.L., (1973) Problem drinking in Youth: Personality, social and Behavioral Antecedents and Correlates, In: M.E. Chaferz (Eds.): *Psychological and Social Factors in Drinking*. *Washington DC*, 3-23.
35. Jacobs, J. (1961) '*The Life and Death of Great American Cities*'. New York: Random House.
36. Kawachi, I. & Weitzman, E. (2000) 'Giving Means Receiving: The Protective Effect of Social Capital on Binge Drinking on College Campuses'. *American Journal of Public Health*, 90(12), pp. 1936 – 1939.

37. Lin, N. (2001) *'Social Capital. A Theory of Social Structure and Action'*. New York : Cambridge University Press.
38. Lin, N., Cook, K. & Burt, R. S. (2001) *'Social Capital. Theory and Research'*. New York: Aldine De Gruyter.
39. Lunnay, Belinda, Ward, Paul, Borlagdan, Joseph. (2011): The practice and practice of Bourdieu: The application of social theory to the youth alcohol research , *International Journal of Drug Policy* (22), σελ. : 428- 436. <http://www.elsevier.com/locate/drugpo> [πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2012].
40. Malone SM, Iacono WG, McGue M. (2002) *'Drinks of the father's maximum number of drinks consumed predicts externalizing disorders, in preadolescent and adolescent offspring'*. *Alcohol Clin Exp Res*: 26:1823-32.
41. Martin, S.E., Snyder, L. B., Hamilton, M., Fleming – Milici, F., Slater, M. D., Stacy, A., Chen, M-J., Grube, J. W. (2002) *'Alcohol Advertising and Youth. Alcoholism: Clinical and Experimental Research.* 26(6):900-906.
42. Maticka-Tyndale, E., Medaglia, S. & Smylie, L. (2006). *The effect of social capital and socio-demographics on adolescent risk and sexual health behaviours.* The Canadian Journal of Human Sexuality. SIECCAN (The Sex Information and Education Council of Canada).
43. Mcpherson, K., Kerr, S., Morgan, A., McGee, E., Cheater, F., McLean, J., Egan, J., (2013). *The association between family and community social capital and health risk behaviours in young people: an integrative review.*
44. Morgan & Hanglund (2009) *Social capital does matter for adolescent health: Evidence from the English HBSC study.*
45. Morrow, V. (2003) *'Conceptualizing Social Capital in Relation to Children and Young People: Is it Different for Girls'*, *Paper for presentation to Gender and Social Capital Conference*, Canada: University of Manitoba, Winnipeg, pp. 1 – 20.
46. Narayan, D. & Cassidy, M. (2001) *'A Dimensional Approach to Measuring Social Capital : Development and Validation of a Social Capital Inventory'*. *Current Sociology*, 49, pp. 59 – 102. <http://www.gnudung.com/literature/dimensions.html>. [accessed 7 June 2007].

47. Novak, Dario, Etsuji Suzuki, and Ichiro Kawachi. (2015) *Are family, neighbourhood and school social capital associated with higher self-rated health among Croatian high school students? A population-based study.*
48. OECD (2001) *'The Well – Being of Nations, The Role of Human and Social Capital'*. Centre for Educational Research and Innovation, Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
49. O'Neil, B. και Gidengil, E. (2006) *GENDER AND SOCIAL CAPITAL*, New York :Routledge, Taylor and Francis group.
50. Onyx, J., Wood, C., Bullen, P. & Osburn, L. (2005) *'Social Capital: A Rural Youth Perspective'*. *Youth Studies Australia*, 24 (4), pp. 21 – 27.
51. Pantoja, E. (1999) *'Exploring the concept of social capital and its relevance for community - based Development: The case of coal Mining Areas in Orissa, India'*. Social capital initiative Working Paper No 18, World Bank, Washington DC, USA.
52. Parsons, T. (1951) *'The social system'*. New York: Free Press.
53. Patton, GC. (2004) Puberty and the onset of substance use and abuse. *Pediatrics: 114:300-6.*
54. Portes, A. (1998) *'Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology'*. *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1 – 24.
55. Puente, D., Zabaletaa, E., Rodríguez-Blancoa, T., Cabanas, M., Monteagudo, M., Jesús Pueyo, M., Jané, M., Mestre, N., Mercader, M., Bolívar, B. (2011). *For the "Salut i escola" study group Gender differences in sexual risk behaviour among adolescents in Catalonia, Spain.*
56. Putnam, R. D. (1993) *'Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy'*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
57. Putnam, R. D. (2000) *'Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community'*. New York: Simon & Schuster.
58. Putnam, R. D. (2001) Foreword from *'Social Capital and Poor Communities'* Edited by Saegert, S., Thompson, J. P., Warren M. R., New York : Russel Sage Foundation.

59. Richard, A. και Settersten, Jr και Frank, F. και Furstenberg Jr. και Ruben, G.R. (2005) *On the Frontier of Adulthood: theory, research and public policy*, Chicago: The University of Chicago Press.
60. Robinson, B. & Robinson, D. (2002) 'Possible Aids from Physics and Engineering for Assisting in Understanding Social Capital' in: Robinson D. (Ed) *Building Social Capital*. New Zealand: Institute for Policy Studies, Victoria University of Wellington.
61. Saegert, S και Thompson J. P. και Warren R. M. (2001) *Social Capital and Poor Communities*, New York: Russell Sage Foundation.
62. Schaefer – McDaniel, N., J. (2004) 'Conceptualizing Social Capital among Young People: Towards a New Theory'. *Children, Youth and Environments*, 14(1), pp. 140 – 150. [accessed 4 March 2011].
63. Snyder, L. B., Fleming – Milici, F., Mitchell, E. W., Proctor D. C. B. (2000) Media, Product Differences, and Seasonality in Alcohol Advertising in 1997. *Journal of Alcohol Studies*. 61:896-906.
64. Terrion, J. L. (2006) 'Building Social Capital in Vulnerable Families: Success Markers of a Scholl – Based Intervention Program'. *Youth & Society*, 38, pp. 155 – 176. <http://yas.sagepub.com> [accessed 17 May 2007].
65. Walker, K., MacBride, A. & Vachon, M. L. S. (1997) 'Social support networks and the crisis of bereavement'. *Social Science and Medicine*, 11, 34 – 41.
66. Warner, LA. White HR. (2003) 'Longitudinal effects of age at onset and first drinking situations on problem drinking'. *Subst Use Misuse*: 38:1983-2016.
67. Weitzman, R., Ellissa, Kawachi, Ichiro (2000): Giving Means Receiving: The Protective Effect of Social Capital on Binge Drinking on College Campuses, *American Journal of Public Health* (vol. 90, no 12), σελ. 1936- 1939.
68. Weitzman, R., Elissa, Chen, Ying- Yen (2005): Risk modifying effect of social capital on measures of heavy alcohol consumption, alcohol abuse, harms, and secondhand effects :national survey findings, *J. Epidemiol Community Health* (59), σελ. 303- 309. <http://www.jech.bmjournals.com> [πρόσβαση στις 17 Μαρτίου 2005].

69. Whiting, E. & Harper, R. (2003) *‘Young people and Social Capital’*. Office for National Statistics. England.
70. Wild, D. και Grove, A. και Martin, M. και Eremenco, S. και McElroy, S. και Verjee- Lorenz, A. και Erikson, P. (2005) Principles of Good Practice for the Translation and Cultural Adaptation Process for Patient – Reported Outcomes (PRO) Measures: Report of the ISPOR Task Force for Translation and Cultural Adaptation, VALUE IN HEALTH, Volume 8, Number2.
71. World Bank (1999). Available online at: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital>.
72. Woolcock, M. (2001) *‘The place of social capital in understanding social and economic outcomes’*. Isuma, 2(1), 11 – 17.
73. Youngblade, L. M, Curry, L. A., Novak, M., Vogel B., Shenkman, E., A. (2006). *The impact of community risks and resources on adolescent risky behavior and health care expenditures*.
74. Yvonne, L. (2008) *Findings from a community-based Participatory Prevention Research Intervention Designed to Increase Social Capital in Latino and African American Communities, I Immigrant Minority Health*.
75. Zarzar, P., Jorge, K., Oksanen, T., Vale, M., Ferreira, E., Kawachi, I. (2012). *Association between binge drinking, type of friends and gender: A cross-sectional study among Brazilian adolescents*.
76. Zucker. R. A. (1979) *‘Developmental Aspects of Drinking Trough the Young Adults Years’* in Blane, H. T. & Chaferz, M. E. (Ed) *Youth Alcohol and Social Policy*. New York: Plenum Press.

NΟΜΟΘΕΣΙΑ

1. Νόμος 3730/08 ΦΕΚ 262 Α’/23.12.2008, « Προστασία ανηλίκων από τον καπνό και τα αλκοολούχα ποτά και άλλες διατάξεις».

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- <http://www.nosokomia.gr>
- <http://www.okana.gr>
- <http://www.espad.gr>
- <http://www.epipsy.gr>
- <http://www.worldandpeople.wordpress.com>
- <http://www.ygeianet.gov.gr>
- <http://www.prolipsis.gr>
- <http://www.encephalos.gr>
- <http://tovima.dolnet.gr>
- <http://www.kathimerini.gr>
- <http://www.iatrikionline.gr>
- <http://www.patris.gr>
- <http://www.who.int>
- <http://www.youngalcohol.who.dk>
- efstratios@papanis.net
- <http://www.jech.com>
- <http://www.dmu.ac.uk>
- <http://www.elsevier.com>
- <http://www.redalyc.org>
- <http://www.imformaworld.com>
- <http://www.gnudung.com>
- <http://yas.sagepub.com>
- <http://www.jech.bmjournals.com>
- <http://www.worldbank.org>
- <http://www.hit.certh.gr>
- <http://www.kethea.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΘΕΜΑ: *Νέοι, ΚοινωνικόΚεφάλαιο και κατανάλωση αλκοόλ σε μαθητικό, ημιαστικό πληθυσμό Α΄Λυκείου του Νομού Ηρακλείου*

Δημογραφικά

1. Είσαι αγόρι ή κορίτσι; Αγόρι Κορίτσι
2. Ποιο έτος γεννήθηκες; 19.....
3. Γεννήθηκες στην Ελλάδα; Ναι Όχι
- 4α. Η μητέρα σου είναι Ελληνίδα; Ναι Όχι. Από ποια χώρα
_____ (σημείωσε τη χώρα)
- 4β.Ο πατέρας σου είναι Έλληνας; Ναι Όχι. Από ποια χώρα
_____ (σημείωσε τη χώρα)
5. Σε ποια περιοχή μένεις μόνιμα (Δήμος); Δήμος.....
6. Ποια γλώσσα μιλάτε περισσότερο στο σπίτι;

Κοινωνικό Κεφάλαιο

7. Συμμετείχες ποτέ σε κάποια δράση (π.χ. διαδήλωση, πορεία, κατάληψη) που αφορούσε τη βελτίωση των συνθηκών ζωής της γειτονιάς/περιοχής σου;

Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά

8. Άνθρωποι με διαφορετικό τρόπο ζωής (π.χ. από άλλη χώρα, με άλλη θρησκεία, με διαφορετικό τρόπο ένδυσης...) μπορούν να είναι μέρος της κοινότητάς σου;

Όχι, καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

9. Έχεις μαζέψει ποτέ σκουπιδάκια άλλων σε κάποιο δημόσιο χώρο;

Όχι, ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά

10. Συμφωνείς ότι όταν βοηθάς τους άλλους, βοηθάς μακροπρόθεσμα τον εαυτό σου;

Διαφωνώ Συμφωνώ, λίγο Συμφωνώ, πολύ Συμφωνώ, πάρα πολύ

11. Νοιώθεις ότι σε εκτιμούν φίλοι και γνωστοί;

Όχι, καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

12. Φοβάσαι να περπατήσεις στη γειτονιά σου όταν νυχτώσει;

Όχι, καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

13. Μέσα στην παρέα των φίλων σου, υπάρχουν άνθρωποι από μια άλλη χώρα, με άλλη γλώσσα, θρησκεία ή συνήθειες;

Όχι, κανένας Ένας Δύο Τρεις

14. Οι φίλοι τρέχουν να σε βοηθήσουν όταν τους έχεις ανάγκη;

Όχι Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ναι, οπωσδήποτε

15. Έχεις ποτέ βοηθήσει στην διοργάνωση μιας δραστηριότητας που αφορά τους νέους της κοινότητάς σου; (π.χ. ομιλία, συναυλία, θεατρική ομάδα, χορωδία, μουσικό συγκρότημα...)

Όχι, ούτε μια φορά 1 φορά 2 φορές 3 φορές

16. Τους τελευταίους 6 μήνες έχεις κάνει κάποια χάρη σε ένα γείτονά σου;

Όχι, ούτε μία 1-2 φορές 3-6 φορές Πάνω από 6 φορές

17. Τους τελευταίους 6 μήνες έχεις πάει σε κάποια εκδήλωση της περιοχής σου; (π.χ. πανηγύρι, χοροεσπερίδα, σχολική εορτή, μουσική βραδιά, έκθεση φωτογραφίας, αθλητικό αγώνα...)

Όχι, ούτε μια φορά 1 φορά 2 φορές 3 φορές

18.Η περιοχή/γειτονιά σου θεωρείται ασφαλής;

Καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

19.Είσαι σήμερα ενεργό μέλος σε κάποια αθλητική ομάδα, ομάδα νέων, πολιτιστικό σύλλογο, θρησκευτική ομάδα κ.λ.π.

Όχι,δεν είμαι Λίγο Μερικές φορές Είμαι πολύ ενεργό μέλος

20.Επισκέφτηκες κάποιο γείτονα την τελευταία εβδομάδα;

Όχι, ούτε μια φορά 1-2 φορές 3-4 φορές Αρκετά συχνά

21.Αξιίζει κανείς να ζει;

Όχι Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ναι, οπωσδήποτε

22.Νοιώθεις την περιοχή/γειτονιά σου σαν αυτό που λέμε «σαν το σπίτι σου»;

Καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

23.Συνηθίζεις να βγαίνεις εκτός σπιτιού τα Σαββατοκύριακα με φίλους για φαγητό, καφέ ή ποτό;

Όχι πολύ συχνά Μερικές φορές Πολύ συχνά Σχεδόν πάντα

24. Όταν πηγαίνεις για ψώνια (π.χ. αγορά ρούχων, ψωμί, γάλα...) στην περιοχή σου συνήθως συναντάς γνωστούς και φίλους;

Όχι πολύ συχνά Μερικές φορές Πολύ συχνά Σχεδόν πάντα

25. Τα προηγούμενα 3 χρόνια έχεις πάρει μέρος σε κάποιο πρόγραμμα για το οποίο χρειάστηκε το σύνολο ή μεγάλο μέρος της κοινότητας/περιοχής σου να συνεργαστεί; (π.χ. δασοφύτευση, καθαρισμός περιοχής, έρανος...)

Όχι, ούτε μια φορά 1-2 φορές 3-4 φορές Αρκετά συχνά

26. Συμφωνείς με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης;

Καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

27. Εάν χρειαστεί να πάρεις μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή σου, ξέρεις πού να βρεις τις απαραίτητες πληροφορίες ή ποιον να ρωτήσεις;

Όχι, δεν ξέρω Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ξέρω σίγουρα

28. Σου αρέσει να ζεις ανάμεσα σε άτομα με άλλες συνήθειες, φιλοσοφία, γλώσσα, εθνικότητα από τις δικές σου;

Καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

29.Ανήκεις στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής ή του σχολείου σου; (15μελές, Δησυν, πολιτισμικό σύλλογο, αθλητική ομάδα...)

Όχι, σε κανέναν Σε ένα(1) Σε δυο(2) Πάνω από τρεις(3)

30.Τον προηγούμενο μήνα μίλησες σε κάποιο γείτονα;

Όχι, ούτε μια φορά 1-2 φορές 3-4 φορές Αρκετά συχνά

31.Με πόσα άτομα μίλησες χθες;

Κανένα 1-5 άτομα 6-10 άτομα Πάνω από 10 άτομα

32.Εάν διαφωνείς σε κάτι με το οποίο όλοι οι υπόλοιποι συμφωνούν, νοιώθεις άνετα να εκφράσεις την αντίθετη γνώμη σου;

Όχι, δεν υπάρχει Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ναι, οπωσδήποτε περίπτωση

33.Αν είχες κάποια διαφωνία με κάποιον δάσκαλο ή τον εργοδότη σου, θα έβαζες κάποιον μεσάζοντα; (μεσάζοντας είναι ένα άτομο που θα βοηθούσε να λύσετε τις διαφορές σας)

Όχι, δεν υπάρχει Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ναι, οπωσδήποτε περίπτωση

34.Τους περασμένους 3 μήνες έχεις παραβρεθεί σε κάποια εκδήλωση για νέους της κοινότητάς σου; (π.χ. χορό, ομιλία, εκδήλωση, γιορτή, αθλητικό γεγονός, συγκέντρωση...)

Όχι, ούτε μια φορά 1-2 φορές 3-4 φορές Αρκετά συχνά

35. Έχεις ποτέ συμμετάσχει στην οργάνωση μιας καινούριας υπηρεσίας στην περιοχή σου; (π.χ. κέντρο νεότητας, Δησυν, κινηματογραφική λέσχη, θεατρική ομάδα, εφημερίδα, κ.λ.π.)

Όχι, ούτε μια φορά 1-2 φορές 3-4 φορές Αρκετά συχνά

36.Εάν κάποιος ξένος, κάποιος διαφορετικός, μετακόμιζε στη γειτονιά σου, θα ήταν αποδεκτός από τους γείτονες;

Όχι, δεν υπάρχει Μάλλον όχι Μάλλον ναι Ναι, οπωσδήποτε περίπτωση

37.Με πόσα άτομα επικοινωνείς μέσα στην εβδομάδα μέσω διαδικτύου (internet chat), email ή μηνύματα στο κινητό (SMS);

Κανένα 1-5 άτομα 6-10 άτομα Πάνω από 10 άτομα

Αλκοόλ

38. Αυτή την περίοδο, πόσο συχνά πίνεις οινοπνευματώδη ποτά, όπως μπύρα, κρασί, τσικουδιά, ούζο, ουίσκι κ.λ.π. [Σημείωσε μία απάντηση σε κάθε σειρά]

	Κάθε μέρα	Κάθε εβδομάδα	Κάθε μήνα	Σπάνια	Ποτέ
Μπύρα					
Κρασί					
Ουίσκι, Βότκα, Τζιν, Μπακάρντι, Λικέρ, Κονιάκ, Μαρτίνι, Καμπάρι, Τεκίλα, Κοκτέιλ, κ.λ.π.					
Συσκευασμένα αλκοολούχα ποτά με αναψυκτικό (alcorops), όπως π.χ. Smirnoff Ice, Bacardi, Breezer, Gordon Space					
Ούζο, Ρακί					
Κάποιο άλλο οινοπνευματώδες ποτό					

39. Ήπιες ποτέ τόσο πολύ ώστε να μεθύσεις;

- Όχι, ποτέ Ναι, μια φορά Ναι, 2-3 φορές Ναι, 4-10 φορές
 Ναι, πάνω από 10 φορές

40. Πόσοι από τους φίλους σου πιστεύεις ότι... [Σημείωσε μία απάντηση σε κάθε σειρά]

	Κανένας	Λίγοι	Μερικοί	Οι περισσότεροι	Όλοι
Πίνουν οινοπνευματώδη ποτά;					
Μεθούν τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα;					

41. Σε ποια ηλικία έκανες για πρώτη φορά τα παρακάτω; Εάν υπάρχει κάτι από τα παρακάτω που δεν έχεις κάνει, τότε σημείωσε το τετραγωνάκι «ποτέ».

	Ποτέ	11 ετών ή μικρότερος/η	12 ετών	13 ετών	14 ετών	15 ετών	16 ετών & άνω
Ήπιες κάποιες οιοπνευματώδες ποτό (πάνω από 2 γουλιές)							
Μέθυσες							

42. Εδώ είναι μια σκάλα. Η δεξιά πλευρά της σκάλας (10) δηλώνει «εξαιρετικά καλή» ζωή για σένα και το κατώτατο σημείο (0) δηλώνει την «εξαιρετικά κακή». Σε ποιο σημείο της «σκάλας» θα έλεγες ότι βρίσκεσαι γενικά αυτή την περίοδο; Σημείωσε το τετράγωνο κάτω από τον αριθμό που αντιστοιχεί καλύτερα στην κατάσταση που βρίσκεται η ζωή σου αυτή την περίοδο.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Χειρότερη πιθανή ζωή

Καλύτερη πιθανή ζωή

Η οικογένειά σου

Όλες οι οικογένειες δεν είναι ίδιες, μερικές φορές τα παιδιά μένουν μόνο με τον ένα γονιό ή μένουν σε δυο σπίτια ή ζουν με δύο οικογένειες. Θα θέλαμε να ξέρουμε για τη δική σου οικογένεια.

43. Στην επόμενη ερώτηση απάντησε για το σπίτι στο οποίο μένεις πάντα ή τον περισσότερο καιρό και σημείωσε στο τετραγωνάκι τα άτομα που μένουν στο σπίτι αυτό.

Μητέρα

Πατέρας

Μητριά

Πατριός

(ή σύντροφος του πατέρα)

(ή σύντροφος της μητέρας)

Γιαγιά

Παππούς

Ζω σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ορφανοτροφείο

Κάπου αλλού:.....(παρακαλώ γράψτε)

44. Πόσα αδέρφια μένουν μαζί σου; Συμπεριέλαβε αυτά από άλλο πατέρα ή μητέρα, ή τα θετά αδέρφια. Μη συμπεριλάβεις τον εαυτό σου. [Σημείωσε τον αριθμό ή σημείωσε 0 (μηδέν) εάν δεν μένουν μαζί σου άλλα αδέρφια]

Πόσους αδελφούς;.....

Πόσες αδελφές;.....

45.Πώς πιστεύεις πως είναι η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς σου; [Σημείωσε το τετραγωνάκι κάτω από τον αριθμό ο οποίος περιγράφει καλύτερα την άποψή σου]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Καθόλου καλή

Πολύ καλή

46.α.Εργάζεται ο πατέρας σου;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω
- Δεν έχω ή δεν τον βλέπω

β.Εργάζεται η μητέρα σου;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω
- Δεν έχω ή δεν την βλέπω

Εάν απάντησες ΝΑΙ

Γράψε ποια ακριβώς είναι η δουλειά του πατέρα/μητέρας σου (π.χ. δάσκαλος, οδηγός λεωφορείου, γραμματέας, γιατρός κ.λ.π.)

.....

.....

Εάν απάντησες ΟΧΙ...

Γιατί δεν εργάζεται ο πατέρας σου;Γιατί δεν εργάζεται η μητέρα σου;

☐ Είναι άρρωστος ή συνταξιούχος	☐ Είναι άρρωστη ή συνταξιούχος
☐	☐

Ψάχνει για εργασία

Φροντίζει το σπίτι

Δεν ξέρω

Ψάχνει για εργασία

Φροντίζει το σπίτι

Δεν ξέρω

47. Πόσο ικανοποιημένος ή ικανοποιημένη είσαι γενικά από τις σχέσεις στην οικογένειά σου;

[Σημείωσε το τετραγωνάκι κάτω από τον αριθμό ο οποίος περιγράφει καλύτερα την άποψή σου]

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Έχουμε πολύ κακές σχέσεις

Έχουμε πολύ καλές σχέσεις

